

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR PROCESO INSTITUTAS**

**RADVILĖ VAIDŽIULYTĖ-JAZDAUSKIENĖ
(BAUDŽIAMOJI TEISĖ IR KRIMINOLOGIJA)**

NUKENTĖJUSIŲJŲ, LIUDYTOJŲ VAIKŲ PARODYMŲ VERTINIMAS

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas —
prof. dr. Jolanta Zajančkauskienė

Vilnius, 2018

TURINYS

ĮVADAS	3
I. VAIKAS BAUDŽIAMAJAME PROCESĖ	8
1.1. Vaiko samprata, jam būdingi požymiai	8
1.2. Vaiko amžiaus diferenciacija	14
1.3. Vaiko fizinė ir psichosocialinė branda	16
II. APKLAUSA, PARODYMŲ VERTINIMO KRITERIJAI	20
2.1. Svarbesni vaiko (liudytojo, nukentėjusiojo) parodymų gavimo apklausos metu aspektai	22
2.2. Vaiko parodymų patikimumas	29
2.2.1. Vaikų parodymų patikimumo vertinimo veiksniai	29
2.2.2. Vaikų parodymų patikimumo vertinimo metodika	35
III. VAIKO PARODYMŲ VERTINIMAS LIETUVOS TEISMŲ PRAKTIKOJE: TYRIMO REZULTATŲ ANALIZĖ	39
3.1. Pirmos instancijos teismų priimtų sprendimų analizė	39
3.2. Apeliacinės instancijos teismų priimtų sprendimų analizė	49
3.3. Kasacinės instancijos teismo priimtų sprendimų analizė	62
IŠVADOS	72
SIŪLYMAI	74
LITERATŪRA	75
ANOTACIJA	85
ANOTACIJA ANGLŲ KALBA	86
SANTRAUKA	87
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA	88

IVADAS

Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas¹ ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas² (toliau Baudžiamasis kodeksas, BK ir Baudžiamojo proceso kodeksas, BPK) nurodo, kad vaikas (nepilnametis)³ yra asmuo, kuris nėra sulaukęs pilnametystės. Šių Kodeksų kontekste vaiku (nepilnamečiu asmeniu) laikomas kiekvienas žmogus, neturintis 18 metų, jei pagal įstatymus jo pilnametystė nepripažinta anksčiau. BPK yra numatyta galimybė, taikant specifines proceso taisykles, apklausti nepilnamečius liudytojus, nukentėjusiuosius bei įtariamuosius, kaltinamuosius (BPK 186 str., 188 str. 5 d., 272 str. 4 d., 275 str. 5 d., 278 str. 1 d. 1 p., 280 str., 283 str. 3 d.). Kadangi kiekvienas asmuo, įskaitant ir vaiką, neatsižvelgiant kokio amžiaus bebūtų, turi teisę būti išklaudytas⁴, nepilnamečių parodymai procese yra gaunami taikant tik specifines proceso taisykles. Vaikai dėl jų amžiaus, brandos, kognityvinių gebėjimų yra laikomi vieni pažeidžiamiausių visuomenės dalių, todėl jų dalyvavimas procese, vaikų parodymų gavimas ir vertinimas, skiriasi nuo pilnamečių asmenų. Neretai vaikų parodymai teismuose kritikuojami kaip nepatikimi parodymai, todėl keliamas klausimas, ar vaikai geba duoti patikimus parodymus?

Jungtinių Tautų Ekonominės ir Socialinės Tarybos rezoliucijoje pasisakoma, kad kiekvienas vaikas yra asmenybė – individuali asmenybė, kurio parodymai negali būti nuvertinami dėl jo amžiaus ar brandos: „*Vaiko amžius neturi būti kliūtimi dalyvauti jam baudžiamajame procese. Kiekvienas vaikas turi teisę į tinkamą elgesį su juo, kaip su gebančiu tinkamai suvokti aplinkybes liudininku, kurio parodymai turi būti tinkamai įvertinami, be to, negali būti iš anksto preziumuojama, kad vaiko parodymai dėl jo amžiaus yra menkaverčiai*“⁵. Nekvestionuojama, kad „*kiekvienas vaikas – auka/liudytojas – turi teisę būti vertinamas objektyviai, o jo parodymai turi būti vertinami kruopščiai ir teisingai*“⁶. Darbe

¹ „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas“, *Valstybės žinios* 89, 2741 (2000).

² „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas“, *Valstybės žinios* 37, 1341 (2002).

³ K. Grinevičiūtė moksliniame darbe atkreipia dėmesį, kad „nepilnametis“ ir „vaikas“ yra netapatu. Autorės nuomone, „vaiko“ sąvoka yra gerokai platesnė (Kristina Grinevičiūtė, „Vaikas ir šeima kaip baudžiamojo įstatymo saugomos vertybės“, *Jurisprudencija* 8, 98(2007): 83, https://www.mruni.eu/en/mokslo_darbai/jurisprudencija/archyvas/dwn.php?id=267330). Vaiko sąvoka. Teisės aktuose sąvokos „vaikas“ ir „nepilnametis“ vartojamos paraleliai, kaip sinonimai, norint apibūdinanti asmenį iki 18 metų. Šiame darbe šios sąvokos vartojamos taip pat paraleliai, kaip sinonimai.

⁴ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2012/29/ES kuria nustatomi būtiniausi aukų teisių, parmos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR .

⁵ Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras, *Nepilnamečių Justicija Lietuvoje: teorija ir praktika*. Metodinis leidinys. (Vilnius: 2007), 92.

⁶ Paramos vaikams centras, *Vaikų, nukentėjusių nuo nusikaltimų, apsauga Lietuvoje. Nacionalinė ataskaita* (Vilnius: 2013), 13.

nagrinėjamas vaiko parodymų vertinimas, užtikrinant vaiko teisę dalyvauti baudžiamajame procese lygiaverčiu dalyviu, nepažeidžiant jo interesų, orumo, taip pat nediskriminuojant jo⁷.

Tiriama problema. Vaikų parodymų vertinimo problematika atsiranda tuomet, kai nesilaikant numatytų procesinių taisyklių yra pažeidžiamas gautų parodymų patikimumas ir leistinumai. Gana dažnai vaikas yra vieninteliu liudytoju, galinčiu nurodyti įvykio aplinkybes. Todėl svarbu neprarasti tokių parodymų, t. y. užtikrinti jų patikimumą. Neretai, surinkus bylai reikšmingus duomenis, teisme suabejojama vaiko parodymų patikimumu: ar tokio amžiaus vaikas gali tiksliai atsiminti ir papasakoti matytus ar patirtus įvykius, ar vaiko parodymais galima pasikliauti, ar jis atskiria realybę nuo fantazijos? Nėra teisės akto, kuriame būtų apibrėžti kriterijai, pagal kuriuos būtų sprendžiama, ar vaiko parodymai patikimi. Taigi, kokie tai kriterijai, kas juos nurodo, rekomenduoja, kokiais kriterijais yra remiamasi?

Baigiamojo darbo aktualumas. Nors vaikų parodymų gavimo ir jų vertinimo problematiką Lietuvos mokslininkai gvildena dažnai, tačiau ši tema yra nepraradusi aktualumo. Aktualu įvertinti, ar teorijoje (mokslo darbuose) nurodyti vaikų parodymų vertinimo kriterijai realizuojami praktikoje, t. y., ar jais remiasi baudžiamojo proceso subjektai (ikiteisminio tyrimo pareigūnai, prokurorai, teismai, teisėjai)?

Baigiamojo darbo mokslinis naujumas. Pasirinktų tyrimui metodų pagalba, įgyvendinant išsikeltus uždavinius, darbe buvo analizuota, susisteminta ir pateikta naujausia teisinė mokslinė literatūra vaikų parodymų vertinimo tematika ir atliktas empirinis naujausios Lietuvos teismų praktikos tyrimas.

Baigiamojo darbo problemos ištyrimo lygis. Vaikų parodymų vertinimas tiek Lietuvos (I. Čėsniienė, 2005; D. Murauskienė, 2015), tiek užsienio šalių teisinėje literatūroje (V. Talwar, 2012; M. Golding, 2003) buvo nagrinėjamas. Atkreipiamas dėmesys į psichologinius, psichoanalitinius parodymų vertinimo aspektus, pavyzdžiui, V. Talwar (2012)⁸, K. J. Rotenberg (2012)⁹ nagrinėja vaikų melagingų parodymų aspektus; streso įtaką vaikų apklausai nustatinėjo J. M. Golding¹⁰; D. Prižginė, A. Šiaulytė analizavo vaiko parodymų patikimumą ir vaiko šeimyninės situacijos ypatumų įtaką parodymų

⁷ „Vaiko teisių įgyvendinimo praktiniai aspektai: vaikui palankaus teisingumo tarpdisciplininis požiūris Europos teisėje“, Europos komisijos seminarų ciklas pagal specialią programą „Pagrindinės teisės ir pilietybė“ Vilnius, 2015 m. rugsėjo 16-17 d., 55, <http://www.teismai.lt/data/public/uploads/2015/09/child-friendly-justice-programa.pdf>.

⁸ Victoria Talwar, Cindy Arruda ir Sarah Yachison „The effects of punishment and appeals for honesty on children’s truth-telling behaviour“ *Journal of experimental child psychology*, 130 (2015), 209-217, <https://doi.org/10.1016/j.jecp.2014.09.011>.

⁹ Ken J. Rotenberg, „Children’s interpersonal trust: sensitivity to lying, deception and promise violations“ (New York: 2012), 43-47, http://www.jstor.org/stable/23087253?seq=1#page_scan_tab_contents.

¹⁰ Jonathan M. Golding, ir kt. „Big girls don’t cry: the effect of child witness demeanor on juror decisions in a child sexual abuse trial“, *Child abuse & Neglect* 27 (2003): 1311- 1312, <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2003.03.001>.

davimui¹¹. D. Murauskienės darbuose atskleidžiami materialūs ir formalūs parodymų vertinimo kriterijai¹² ir pan. Vaiko gebėjimas atsiminti nutikusius įvykius ir juos tiksliai papasakoti – neatsiejami vaiko parodymų vertinimo aspektai. I. Čėsniėnė atskleidžia veiksnius, tokius kaip neteisingas klausimų formulavimas¹³, kurie paveikia vaikų parodymų tikslumą. Autorės D. Prižginė ir A. Šiaulytė analizuoja, kaip vertinti vaikų parodymus, kai įtariamieji yra vaiko tėvai¹⁴. N. Grigutytė ir J. Valiukevičiūtė nagrinėja nepilnamečių traumuojančius veiksnius baudžiamajame procese¹⁵. Autorė D. Murauskienė pastebi, jog vaikų parodymams sustiprinti ar paneigti ypač reikšmingi papildomi duomenys¹⁶. I. Čėsniėnė ir A. Diržytė supažindina su užsienio šalių literatūroje nurodomais nepilnamečių parodymų vertinimo kriterijais¹⁷. R. Ažubalytė ir J. Zajančkauskienė analizuoja bendrai pažeidžiamų grupių (tarp kurių – vaikai) teisių užtikrinimą ir jų įgyvendinimą¹⁸.

Baigiamojo darbo reikšmė. Baigiamajame darbe nagrinėjami užsienio ir lietuvių autorių darbai apie vaikų parodymus, psichologinius aspektus, padedančius arba trukdančius vaikams duoti išsamius ir teisingus parodymus, parodymų patikimumo kriterijus. Darbe atskleidžiamas vaikų parodymų vertinimas Lietuvos teismų praktikoje. Šio tyrimo rezultatai sudaro visas prielaidas nustatyti, kokie kriterijai yra ypač svarbūs vertinant vaikų parodymų patikimumą.

Baigiamojo darbo originalumas. Šiame magistro baigiamajame darbe atliekamas autentiškas Lietuvos teismų praktikos tyrimas, kuriame analizuojami vaikų parodymų patikimumo vertinimo kriterijai.

Tyrimo tikslas. Išanalizuoti vaikų (liudytojų, nukentėjusiųjų) parodymų vertinimo kriterijus.

Tyrimo uždaviniai:

¹¹ Dovilė Prižginė ir Agnė Šiaulytė, „Nukentėję nepilnamečiai nuo seksualinių nusikaltimų – psichologinio (eksperimentinio) tyrimo svarba atpažinti klaidingus įtarimus“, *Sveikatos mokslai / Health Sciences in Eastern Europe*, 25, 5 (2015): 114-120, http://sm-hs.eu/index.php/smhs/article/viewFile/sm-hs.2015.097/pdf_1.

¹² Dovilė Murauskienė, „Teismų praktikos vertinant baudžiamajame procese liudijusių vaikų parodymus aktualijos“, *Jurisprudencija*, 22, 2 (2015), 382, DOI: 10.13165/JUR-15-22-2-10.

¹³ Ilona Čėsniėnė, „Klausimų formos įtaka vaikų pasakojimų tikslumui“, *Psichologija* 49 (2004): 29, <http://www.zurnalai.vu.lt/psichologija/article/view/4359/2907>.

¹⁴ Dovilė Prižginė ir Agnė Šiaulytė, „Nukentėję nepilnamečiai nuo seksualinių nusikaltimų – psichologinio (eksperimentinio) tyrimo svarba atpažinti klaidingus įtarimus“, *Sveikatos mokslai / Health Sciences in Eastern Europe*, 25, 5 (2015): 114-120, http://sm-hs.eu/index.php/smhs/article/viewFile/sm-hs.2015.097/pdf_1.

¹⁵ Neringa Grigutytė ir Jurgita Valiukevičiūtė, „Seksualinę prievartą patyrusių vaikų psichologinio saugumo užtikrinimas baudžiamojo proceso metu“, *Jurisprudencija* 2, 80 (2006): 24-33, https://www.mruni.eu/upload/iblock/63c/3_grigutyte_valiukeviciute.pdf.

¹⁶ Dovilė Murauskienė, „Teismų praktikos vertinant baudžiamajame procese liudijusių vaikų parodymus aktualijos“, *Jurisprudencija*, 22, 2 (2015): 382, DOI: 10.13165/JUR-15-22-2-10.

¹⁷ Ilona Čėsniėnė ir Aistė Diržytė, „Nepilnamečių liudytojų parodymų baudžiamosiose bylose psichologinis vertinimas“, *Jurisprudencija*, 67, 59 (2005): 39-45, <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/get/LT-LDB-0001:J.04~2005~1367151758314/DS.002.0.01.ARTIC>.

¹⁸ Rima Ažubalytė ir Jolanta Zajančkauskienė, „Credibility of testimonies of vulnerable participants in a legal process: the Lithuanian case“, (Riga: Turība University, 2014), 34-51, <http://connection.ebscohost.com/c/articles/99518868/credibility-testimonies-vulnerable-participants-legal-process-lithuanian-case>.

1. Atskleisti vaiko sampratą, amžiaus ir brandos ypatumus baudžiamajame procese.
2. Išanalizuoti vaiko (liudytojo, nukentėjusiojo) parodymų gavimo aspektus, jų patikimumo vertinimo kriterijus ir metodiką.
3. Išanalizuoti vaiko (liudytojo, nukentėjusiojo) parodymų vertinimo kriterijus Lietuvos teismų praktikoje.

Tyrimo metodika. *Sisteminis turinio analizės metodas* pasirinktas siekiant atskleisti vaiko, kaip teisinio subjekto, vietą baudžiamajame procese, vaikų parodymų vertinimo sampratą ir ypatumus. *Loginis-analitinis teisinio samprotavimo metodas* šiame darbe naudotas analizuojant ir aprašant norminę ir mokslinę teisinę, teismo psichologijos, vaikų psichologijos ir raidos literatūrą, tiesiogiai ir netiesiogiai susijusią su darbo tema. Šis metodas darbe naudojamas remiantis *samprotavimo, nuoseklumo, neprieštaringumo, nutylėjimo negalimumo, tinkamo sąvokų ir reiškinių siejimo*¹⁹ principais. Šio metodo pagalba buvo renkama, analizuojama ir apibendrinama informacija siekiant pateikti išvadas ir rekomendacijas. *Lyginamasis metodas* naudotas siekiant palyginti vaiko parodymų vertinimo metodikas, teisines normas ir patirtį skirtinguose moksliniuose šaltiniuose. *Empirinis metodas* taikomas trečioje (III) darbo dalyje, kur pagrindinis analizės aspektas — vaikų parodymų vertinimo kriterijų analizė teismų praktikoje. Empirinio tyrimo metodas – dokumentų analizė (teismų praktika), naudota siekiant identifikuoti ir išanalizuoti kriterijus, kuriais, Lietuvos teismų praktikoje, vadovujamasi vertinant vaikų parodymus ir jų patikimumą. Tyrimo metu analizuojama pirmos, apeliacinės ir kasacinės instancijos teismų praktika. Atsitiktinės atrankos būdu, iš kiekvienos instancijos analizuota po 10 teismo sprendimų (laikotarpis nuo 2016 m. sausio 1 d. iki 2018 m. einamos dienos).

Darbo struktūra ir apimtis. Šį darbą sudaro įvadas, trys pagrindinės dalys, išvados, pasiūlymai, literatūros sąrašas ir santraukos lietuvių ir anglų kalbomis.

Pirmojoje dalyje Vaikas baudžiamajame procese pateikiama mokslinės literatūros analizė, kurios pagalba aiškinama vaiko samprata, statusas baudžiamajame procese. Atskleidžiama vaiko amžiaus diferenciacija, vaiko fizinės ir psichosocialinės brandos ypatumai dalyvaujant baudžiamajame procese.

Antroje dalyje Apklausa, parodymų vertinimo kriterijai tiriami svarbesni vaiko parodymų gavimo aspektai, atskleidžiami vaikų parodymų patikimumą lemiantys veiksniai.

Trečioje dalyje Vaiko parodymų vertinimas Lietuvos teismų praktikoje: tyrimo rezultatų analizė pasitelkiant empirinio tyrimo metodiką analizuojama trijų instancijų: pirmosios instancijos, apeliacinės

¹⁹ Eglė Mackuvienė, „Loginis metodas teisėje: sampratos problema“, *Teise* 77 (2010): 126, <http://www.zurnalai.vu.lt/teise/article/view/196/158>.

instancijos ir kasacinės instancijos teismų praktika. Analize siekiama atskleisti vaikų parodymų patikimumo vertinimą Lietuvos teismų praktikoje.

Ginamieji teiginiai.

1. Bet kokio amžiaus vaikai gali liudyti ir duoti patikimus parodymus, jei suvokia aplinkybes ar reiškinius, apie kuriuos yra apklausiami.

2. Lietuvos teismų praktikoje, vertinant vaikų (liudytojų, nukentėjusiųjų) parodymus, jų patikimumą, nesiremiam moksliai pagrįstais vaikų parodymų vertinimo kriterijais, nes jie nėra reglamentuojami.

I. VAIKAS BAUDŽIAMAJAME PROCESĖ

Lietuvos Respublikos Konstitucija²⁰ (toliau – Konstitucija) skelbia, kad įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms ar pareigūnams visi asmenys yra lygūs²¹. Konstitucija nekvestionuoja asmenų lygybės prieš įstatymą, todėl kiekvieno asmens, dalyvaujančio procese teisės bei interesai turi būti saugomi vienodai. Tačiau, visuotinai pripažįstama, kad vaikas yra viena pažeidžiamiausių visuomenės dalių²². Konstitucijoje 39 straipsnio 2 dalyje išskiriami vaikai, nurodant, kad vaikus gina įstatymas²³. Vaiko pažeidžiamumo išskyrimas natūraliai kyla iš suvokimo, kad vaikas – netolygu suaugusiajam. Vaikai ne tik fiziškai, bet ir psichologiškai yra nesubrendę, labiau pažeidžiami, į situacijas reaguoja jautriau, emocionaliau bei sunkiau suvokia savo garantijas. Todėl šiame skyriuje tikslinga aptarti vaiko sampratą, skiriamuosius bruožus nuo suaugusiųjų baudžiamajame procese, vaiko kaip savarankiško teisės subjekto²⁴ dalyvavimą baudžiamajame procese, užtikrinant geriausių vaiko interesų principą.

1.1. Vaiko samprata, jam būdingi požymiai

R. Jurka atkreipia dėmesį, kad baudžiamojo proceso dalyvio samprata priklauso ne tik nuo jo legitimumo, teisių bei pareigų, bet ir nuo sąvokos apibrėžimo. Autorius pastebi, kad ji siejama su šio asmens procesinio subjektiškumo atsiradimu, realizavimu ir baigtimi²⁵.

Pati pirmoji deklaracija, skirta vaiko teisėms ir jų apsaugai ginti buvo priimta 1924 m., o 1959 m. buvo priimta antroji, Jungtinių Tautų Generalinės asamblėjos adaptuota, Vaiko teisių deklaracija²⁶. Deklaracijoje, kurioje buvo reglamentuotas vaiko gerovės užtikrinimas bei apsauga, dar nebuvo apibrėžta vaiko sąvoka bei vaikystės pradžia ir pabaiga²⁷. 1989 m. lapkričio 20 d. Jungtinėms Tautoms priėmus Vaiko teisių konvenciją (Lietuva konvenciją ratifikavo 1995 m.²⁸) atsiranda „vaiko“ sąvoka. Konvencijos

²⁰ „Lietuvos Respublikos Konstitucija“, *Valstybės žinios* 33, 1014 (1992).

²¹ *Ibid.*

²² Eglė Kavoliūnaitė-Ragauskienė, „Vaiko teisių apsauga baudžiamajame procese: atstovavimas, gynyba ir apklausų atlikimas“ (Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2016), 5, <http://teise.org/wp-content/uploads/2017/01/Kavoliunaite-VT-BP-studija.pdf>.

²³ „Lietuvos Respublikos Konstitucija“, *Valstybės žinios*, 33-1014 (1992).

²⁴ Janina Stripeikienė, „Vaiko, kaip savarankiško teisės subjekto, problema“, *Jurisprudencija* 2, 34 (2003):12-17, <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3406/3201>.

²⁵ Raimundas Jurka, „Liudytojo sąvoka Lietuvos ir kitų užsienio valstybių baudžiamajame procese“, *Jurisprudencija* 51, 43 (2004): 99, https://www.mruni.eu/upload/iblock/f4c/009_jurka.pdf.

²⁶ Kristina Stepanova, „Apie Jungtinių tautų vaiko teisių Konvenciją, vaiko teises ir atsakomybę“. Visuomeninės organizacijos „Gelbėkit vaikus“ (Gelbėkit vaikus, 2011), 8, https://issuu.com/kristinastepanova/docs/vtk_knygute.

²⁷ Rachel Hodgkin ir Peter Newell, „Vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo vadovas“, (Jungtinių Tautų vaikų fondas: 2002), 2,

https://www.mruni.eu/mru_lt_dokumentai/katedros/edukologijos/Vaiko_teisiu_konvencijos_igyvendinimo_vadovas.pdf.

²⁸ „Vaiko teisių konvencija. Priimta Generalinės Asamblėjos 44/25 rezoliucija, 1989 m. Lietuvoje įsigalioja 1992“, *Valstybės žinios* 60, 1501 (1995).

pirmosios dalies pirmasis straipsnis skelbia, kad kiekvienas žmogus, neturintis 18-os metų yra vaikas, nebent jo pilnametystė yra pripažįstama anksčiau²⁹. Jungtinių Tautų nepilnamečių, iš kurių atimta laisvė, apsaugos taisyklėse (Havano taisyklėse) 11 straipsnyje a punkte nurodyta, kad nepilnametis yra kiekvienas asmuo iki aštuoniolikos metų³⁰. Jungtinių Tautų standartinėse minimaliose nepilnamečių teisenos įgyvendinimo taisyklėse (Pekino taisyklėse) pasisakyta, kad nepilnamečio asmens amžius svyruoja nuo 7 iki 18 metų ar net daugiau, priklausomai nuo teisinės sistemos³¹. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyvoje dėl aukų teisių 2 straipsnio c punkte nurodyta, kad „vaikas – bet kuris jaunesnis negu 18 metų asmuo“³². Kitoje direktyvoje skelbiama, kad „vaiku laikomas bet kuris asmuo iki 18 metų amžiaus“³³. Panašu, kad „vaiko“ sąvoka formuojama atsižvelgiant į amžiaus kriterijų. Asmenys, kurie neturi 18 metų paprastai laikomi vaikais.

Lietuvoje įstatymų leidėjas taip pat vaiko sąvoką aiškina, pasitelkiant amžiaus ribą. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas reglamentuoja, kad asmuo iki 18 metų yra vaikas, nebent šalies įstatymai nustato kitaip³⁴.

K. Grinevičiūtė mano, kad sąvokų nepateikimas apsunkina teisingą suvokimą³⁵. Sutiktina su autorės nuomone, kadangi tik amžiaus apibrėžimas nenusako, kas yra vaikas. Ar tai „ne iki galo susiformavęs žmogus“³⁶, kuris dar negeba suvokti, reikšti minčių ir nėra pakankamai brandus, ar „miniatiūrinis suaugusysis, neturintis pakankamai jėgų žmogus“³⁷? Literatūroje galima aptikti mokslininkų, antai R. Proškuvienė³⁸, V. Kalpokienė³⁹, Erik H. Erikson⁴⁰, kurie nagrinėja vaikystę, jos raidą, vaiko gyvenimo etapus. Dažniausiai galima aptikti vaiko raidos skirstymą į: kūdikystės laikotarpį, ankstyvosios vaikystės laikotarpį, ikimokyklinės vaikystės laikotarpį, mokyklinį – paauglystės

²⁹ *Ibid.*

³⁰ „Jungtinių Tautų nepilnamečių, iš kurių atimta laisvė, apsaugos taisyklės (Havano taisyklės)“, *Jungtinės tautos 68-asis plenarinis posėdis*, (1990).

³¹ „Jungtinių Tautų standartinės minimalios nepilnamečių teisenos įgyvendinimo taisyklės (Pekino taisyklės)“ *Generalinės Asamblėjos rezoliucija Nr. 40/33* (1985).

³² „Europos parlamento ir tarybos direktyva 2012/29/ES. 2012 m. spalio 25 d.“ kuria nustatomi būtinausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/ TVR.

³³ „Europos Parlamento ir Tarybos direktyva dėl procesinių garantijų baudžiamosiose bylose įtariamiesiems ar kaltinamiems vaikams“ 2013/0408 (COD) (2013).

³⁴ „Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos įstatymas“, *Valstybės Žinios* 33, 807 (1996).

³⁵ Kristina Grinevičiūtė, „Vaikas ir šeima kaip baudžiamojo įstatymo saugomos vertybės“, *Jurisprudencija* 8, 98 (2007): 81-88, https://www.mruni.eu/en/mokslo_darbai/jurisprudencija/archyvas/dwn.php?id=267330.

³⁶ Joseph Freud, Anna, Solnit, Albert J. ir Goldstein, „Beyond the Best Interests of the child“, (New York City: The Free Press, 1973), p.56.

³⁷ Giedrė Kviessienė, „Socializacija ir vaiko gerovė“, (Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2003), 64.

³⁸ Regina Proškuvienė, „Sveikatos ugdymo įvadas“, (Vilnius, VPU leidykla, 2004), 41-46, <http://www.biblioteka.vpu.lt/elvpu/44954.pdf>.

³⁹ Vaida Kalpokienė, „Paauglių raida ir psichikos sutrikimai ego psichologijos požiūriu“, *Psichologija* (2005): 75-85, <http://www.zurnalai.vu.lt/psichologija/article/view/4337/2889>.

⁴⁰ Erik H. Erikson, *Identity and the Life Cycle*, (New York W.W.Norton & Company, 1980).

laikotarpį⁴¹. V. Navickas ir V. Vaičiulienė vaiko gyvenimo etapus skirsto į: prenatalinį laikotarpį (nuo gyvybės užuomazgos iki gimimo); kūdikystę (nuo gimimo iki maždaug vienerių gyvenimo metų); ankstyvąją vaikystę (nuo vienerių, vienerių su puse iki šešerių-septynerių); vėlyvąją vaikystę (nuo šešerių-septynerių metų iki maždaug dvylikos metų; nustatant vaikystės pabaigos ribą, akcentuojama fizinės ir lytinės brandos pradžia); paauglystę (nuo fizinės ir lytinės brandos pradžios iki suaugystės pradžios, kuri prasideda 25 metų)⁴². Bėgant laikui ir keičiantis kartoms, manytina, kad vaiko gyvenimo etapai išsitempė. Šių dienų vaikų brendimo laikotarpis prasideda kur kas ankstesniuose jų gyvenimo etapuose nei buvo jų tėvams. Pastebima, kad pasiekus paskutinį vaikystės etapą, šių dienų paaugliai neskuba peržengti vaikystės ir suaugusiojo ribos. Manytina, kad būtent todėl V. Navickas ir V. Vaičiulienė, skirstydami vaikystės etapus išskyrė dar vieną žmogaus etapo laikotarpį – dvidešimt penkerių metų – suaugystė. D. Murauskienė pastebi, kad šiai stadijai būdingas išstėtas mokymosi laikotarpis, atidėta santuoka, motinystės, tėvystės pradžia, ilgos darbo paieškos⁴³.

Vienas iš kriterijų, skiriantis vaiką nuo suaugusiojo – procesinis subjektiškumas. R. Jurka teigia, kad teisinis subjektiškumas – tai asmens gebėjimas įgyti subjektines teises ir teisines pareigas bei gebėjimas asmeniškai šias teises ir pareigas aktyviai realizuoti. Tai laikytina ne tik subjekto teisinio statuso prielaida, bet ir šio subjekto vaidmens teisiniuose santykiuose potencialumo sąlyga⁴⁴. Procesinis subjektiškumas apibrėžia, kada ir kaip subjektas gali įgyti procesines teises ir pareigas bei jomis pasinaudoti⁴⁵. Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 6 straipsnis skelbia, kad kiekvienas, kad ir kur būtų, turi teisę būti pripažintas teisinių santykių subjektu⁴⁶. A. Vaišvila pastebi, kad teisės subjektas yra platesnė sąvoka negu teisinio santykio subjektas, nes teisinio santykio subjektas yra asmuo, kuris jau turi konkrečias teises ir pareigas, o teisės subjektas – kuris gali tokias teises ir pareigas įgyti⁴⁷. Sutiktina su A. Vaišvila, kadangi teisės subjektas, kuris negali tinkamai įgyvendinti savo teisių ir pareigų ar apginti savo teisėtų interesų dėl amžiaus, ligos, negalios ir pan., turi būti apsaugomas teisinio mechanizmo, kuris

⁴² Vytautas Navickas ir Aldona Vaičiulienė, *Žmogaus raidos psichologija*, (Vilnius: Versus aureus, 2010), 112-113.

⁴³ Dovilė Murauskienė, „Parens patriae doktrinos raiška baudžiamajame procese, kuriame dalyvauja vaikai“, (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, Vilnius, 2017), 25, <https://repository.mruni.eu/handle/007/14663?locale-attribute=lt>.

⁴⁴ Raimundas Jurka, *Liudytojas ir jo procesiniai interesai baudžiamajame procese*, (Monografija, Vilnius: Registrų centras, 2009), 82.

⁴⁵ *Ibid.*, 81.

⁴⁶ „Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. kovo 12 d. nutarimu Nr. I-1136 Dėl Lietuvos Respublikos prisijungimo prie tarptautinių žmogaus teisių chartijos dokumentų“ prisijungė prie Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos, kurią Suvienytųjų Tautų Organizacijos Generalinė Asamblėja priėmė 1948 m. gruodžio 10 d.“ *Valstybės žinios* 68, 2497 (2006).

⁴⁷ Alfonsas Vaišvila, *Teisės teorija* (Vilnius: Justitia, 2004), 218.

užtikrintų asmens teisėtus interesus⁴⁸. Taigi, vaikui tapusiam baudžiamojo proceso dalyviu, turėtų būti skiriamas ypatingas dėmesys.

Vaikai negali apginti savo interesų, todėl yra labiau pažeidžiami nei suaugusieji. „*Elgesys su vaikais – nusikaltimų aukomis ir liudininkais turi būti grindžiamas jų globa ir poreikių tenkinimu viso proceso metu. Būtina atsižvelgti į jų konkrečią padėtį, esamus poreikius, amžių, lytį, sveikatos būklę ir brandos lygį, taip pat užtikrinti jų fizinį, psichinį ir dorovinį neliečiamumą*“⁴⁹. P.S. Vitkevičius atkreipia dėmesį, kad mažamečiai yra neveiksnius, tačiau yra teisūs. Nors ir patys savo veiksmais teisiniuose santykiuose dalyvauti negali, tačiau kiekvienas asmuo, įgijęs teisumą tampa teisės subjektu, o tai yra pirmoji teisės normų poveikio visuomeniniams santykiams stadija⁵⁰. Nekvestionuojama, kad teisnumas yra valstybės duotas leidimas kiekvienam asmeniui, būti teisės subjektu. Asmuo nuo gimimo iki mirties gali įgyvendinti savo interesus, siekti užsibrėžtų tikslų⁵¹. Teisnumas – tai nuolatinė ir būtina civilinė, kiekvieno asmens būseną, asmens teisių įgijimo, turėjimo juridinė prielaida, teisinės diskriminacijos draudimas⁵². Kaip saugiklis įstatymuose veikia nuostata, kad nepilnamečių, neįgalių ir kitų neveiksnių asmenų teisnumas sutapatinamas su subjektine teise, o jų interesus perima saugoti tėvai, visuomenė ar valstybė⁵³. Veiksnumas, tai antroji subjektinė teisė, asmens gebėjimas vykdyti tam tikras pareigas ir jų pagrindu įgyti arba garantuoti tam tikras subjektines teises. „*Veiksnumas suponuoja pareigą kaip būtiną subjektinės teisės atsiradimo ir naudojimosi ja struktūrinį elementą. Tokio gebėjimo ribas nustato įstatymas. Veiksnumas siejamas su asmens amžiumi ir psichikos būkle, tuo tarpu bendras teisnumas, nuo šių asmens savybių nepriklauso. Visa apimtimi veiksnumas įgyjamas asmeniui sulaukus 18 metų. Visiško veiksnumo neįgyja vaikai iki 14 metų ir psichikos ligoniai, kurie gali turėti kai kurių subjektinių teisių, bet jomis gali naudotis tik per atstovavimo, globos ar rūpybos institutus. Tokių asmenų vardu ir interesais veikia įstatymo tvarka paskirti atstovai – tėvai, globėjai, rūpintojai, kurie prisiima vykdyti neveiksnių asmenų teises legalizuojančias pareigas*“⁵⁴. Teisės teorijoje veiksnumas skirstomas į: visišką veiksnumą – kai asmuo pasiekia pilnametystę, dalinis veiksnumas – nuo 14 iki 18 metų, ribotas veiksnumas – kai

⁴⁸ Rima Ažubalytė, Ramūnas Jurgaitis ir Jolanta Zajančauskienė, „Specifinės baudžiamojo proceso rūšys“, (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011), 228, <http://ebooks.mruni.eu/pdfreader/specifins-baudiamojo-proceso-rys>.

⁴⁹ Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. „Nepilnamečių Justicija Lietuvoje: teorija ir praktika“ (Vilnius: 2007) Cituoja dokumento ištrauką iš „JT Ekonominės ir socialinės tarybos 2005 m. liepos 22 d. rezoliucijos Nr.

E/CN.15/2005/14/ Vaikų kaip nusikalstamų veikų aukų ir liudytojų apsaugos baudžiamajame procese gairės“, 92.

⁵⁰ Pranciškus Stanislovas Vitkevičius, „Civilinės teisės subjekto ir civilinio teisinio subjektiškumo problemos“, *Jurisprudencija* 55, 47 (2004), 104, <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3240>.

⁵¹ Alfonsas Vaišvila, *Teisės teorija, Antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas*, (Vilnius. Justitia, 2004), 410.

⁵² Alfonsas Vaišvila, *Teisės teorija, Ketvirtas leidimas* (Vilnius, Justitia, 2014), 19.

⁵³ Alfonsas Vaišvila, *Teisės teorija*, (Vilnius: Justitia, 2004), 412.

⁵⁴ *Ibid.*, 414.

asmens gebėjimas įgyti tam tikras teises yra apribotas. Visiškai veiksnus asmuo gali tapti emancipacijos būdu, jei jam yra 16 metų⁵⁵.

Reiktų atkreipti dėmesį į tai, kad BPK nėra kalbama apie teisinį subjektiškumą. Autoriai, kurie analizuoja šią kategoriją daro išvadą, kad baudžiamajame procese teisnumas yra susijęs su procesinio statuso įgijimu, o procesinis veiksnumas gali būti siejamas su asmens amžiumi, fizine ir psichine branda, leidžiančia jam teisingai suvokti bylos aplinkybes, pareigūnų priimamus sprendimus, suvokti savo veiksmų reikšmę ir pasekmes, gebėti įgyvendinti savo teises ir pareigas⁵⁶. BPK veiksnumas nėra apibrėžiamas, tačiau Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse (toliau - CK) ar Civilinio proceso kodekse (toliau - CPK) yra nurodomas. CK 2.5 straipsnio 1 dalyje pasisakoma dėl asmens civilinio veiksnumo: „*Fizinio asmens gebėjimas savo veiksmais įgyti civilines teises ir susikurti civilines pareigas (civilinis veiksnumas) atsiranda visiškai, kai asmuo sulaukia pilnametystės, t. y. kai jam sueina aštuoniolika metų*“⁵⁷. CPK 38 straipsnis reglamentuoja civilinį procesinį veiksnumą: „*Galėjimas įgyvendinti savo teises teisme ir pavesti atstovui vesti bylą (civilinis procesinis veiksnumas) priklauso juridiniams ir fiziniams asmenims, kurie yra pasiekę pilnametystę – aštuoniolika metų, nepilnamečiams, įstatymų nustatyta tvarka sudariusiems santuoką, taip pat nepilnamečiams, kurie įstatymu nustatyta tvarka teismo pripažinti visiškai veiksniais (emancipuotais)*“, „*Nepilnamečių nuo keturiolikos iki aštuoniolikos metų, taip pat fizinių asmenų, kurių civilinis veiksnumas tam tikroje srityje apribotas, atstovais pagal įstatymą teisme yra atitinkamai jų tėvai, įtėviai ar rūpintojai. Šioje dalyje nurodytiems nepilnamečiams ar fiziniams asmenims, kurių civilinis veiksnumas tam tikroje srityje apribotas, kurie yra bylos šalys arba tretieji asmenys, turi būti pranešta apie prasidėjusį teismo procesą ir pasiūloma jame dalyvauti*“⁵⁸.

Autoriai sutinka, kad vaiko nevisiškas procesinis veiksnumas yra nulemtas jo amžiaus ir kartu nevisiškos fizinės, psichologinės ir socialinės brandos. Tačiau civilinių ir baudžiamųjų procesinių santykių skirtumas, neleidžia konstatuoti, kad pavyzdžiui, nukentėjęs nuo nusikalstamos veikos asmuo, kuris civilinio proceso metu buvo pripažintas emancipuotu, yra visiškai veiksnus ir baudžiamajame procese⁵⁹. Jei emancipuotas nepilnametis civiliniame procese gali būti laikomas visiškai veiksniumi, to negalima pasakyti, jam dalyvaujant baudžiamajame procese.

⁵⁵ *Ibid.*, 415.

⁵⁶ Rima Ažubalytė, Ramūnas Jurgaitis ir Jolanta Zajančkauskienė, *Specifinės baudžiamojo proceso rūšys*, (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011), 229, <http://ebooks.mruni.eu/pdfreader/specifins-baudiamojo-proceso-rys>.

⁵⁷ „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“ *Valstybės žinios* 74, 2262 (2000).

⁵⁸ „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas“, *Valstybės žinios* 36, 1340 (2002).

⁵⁹ Rima Ažubalytė, Ramūnas Jurgaitis ir Jolanta Zajančkauskienė, *Specifinės baudžiamojo proceso rūšys*, (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011), 233, <http://ebooks.mruni.eu/pdfreader/specifins-baudiamojo-proceso-rys>.

Kaip jau buvo minėta, nepilnamečiai asmenys, dalyvaudami baudžiamajame procese, tam tikras savo teises gali įgyvendinti per savo atstovus. D. Murauskienė pastebi, kad baudžiamoji justicija procesinį veiksnumą skirsto į visišką neveiksnumą, dalinį veiksnumą ir visišką veiksnumą; „*Visiškas proceso dalyvio neveiksnumas baudžiamajame procese suderinamas tik su nukentėjusiojo procesiniu statusu, o kiti asmenys, privačių baudžiamąjį proceso dalyvių – įtariamojo (kaltinamojo) ir liudytojo – procesinį statusą gali įgyti tik būdami bent iš dalies veiksnūs. Gebėjimas suvokti turimas teises, tinkamai pasirinkti naudojimosi jomis būdą, įvertinti galimus elgesio padarinius, savarankiškai dalyvauti procesiniuose veiksmuose – tai asmens procesinio veiksnumo pagrindas. Dalinio ar visiško veiksnumo nustatymas siejamas su galimybe atlikti procesinius veiksmus ar dalyvauti juos atliekant*“⁶⁰. Dalinis procesinis veiksnumas baudžiamajame procese reiškia tai, kad iš dalies procesiškai veiksnus asmuo dalį jam pagal įgytą procesinį statusą priklausančių pareigų ir teisių turi realizuoti pats, o kita dalis pareigų ir teisių realizuojama, padedant kitiems baudžiamąjį proceso dalyviams (atstovams, gynėjui, prokurorui, specialistams)⁶¹. Kaip pavyzdį galima pateikti tokią situaciją: nepilnametis asmuo suvokiantis ir galintis duoti parodymus juos duoda, o jeigu nepilnametis asmuo nori reikalauti žalos atlyginimo, tai turi padaryti per savo atstovus.

EŽTT byloje *V ir T* prieš Jungtinę Karalystę, pasisakyta, kad būtina su kaltinamuoju (kai kaltinamasis yra nepilnametis) elgtis atsižvelgiant į jo amžių, subrendimą, intelektines ir emocines savybes, tokiam asmeniui būtina užtikrinti gebėjimą suprasti procesą ir efektyviai jame dalyvauti⁶². Sprendime formuojama nuostata, kad baudžiamasis procesas nepilnamečiams dėl jų pažeidžiamumo turėtų būti kitoks, t. y. nepilnamečiams reikia taikyti specifines proceso taisykles, atkreipti dėmesį į atskirties mažinimą tarp suaugusiojo ir nepilnamečio.

Taigi sutinkama, kad vaikas yra teisės subjektas, tačiau jo statusas nuo suaugusiojo skiriasi. „*Amžius ir / ar brandos kriterijus tampa esminiu jo gebėjimu suprasti ir savo, ir kitų asmenų teises ir įtvirtinti savo veiksmų padarinius. Pavyzdžiui, asmens baudžiamosios atsakomybės amžius siejamas su asmens gebėjimu suprasti ir įvertinti savo veiksmus kito asmens atžvilgiu, o nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai siejami su asmens amžiumi ir socialine branda*“⁶³.

⁶⁰ Divilė Murauskienė cituoja Donelly M. „Capacity Assessment Under The Mental Capacity Act 2005: Delivering on the Functional Approach?“, *Legal Studies* 29, 3 (2009): 465, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1748-121X.2009.00133.x>.

⁶¹ *Ibid.*, 41.

⁶² Rima Ažubalytė, „Baudžiamąjį proceso, kuriame dalyvauja nepilnamečiai, teisinės ir faktinės diferenciacijos prielaidos ir iš jų kylantys reikalavimai“. Iš: Petras Ancelis, *Sąžiningas baudžiamasis procesas: probleminiai aspektai* (Vilnius: Industrias, 2009), 84-85.

⁶³ Brigita Kairienė, „Tėvų ir vaiko santykių specifiškumas vaiko teisių įgyvendinimo požiūriu“, *Socialinis darbas* 11, 2 (2012): 395, <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=106799>.

Apibendrinant, vaiku yra laikomas kiekvienas asmuo, kuris neturi 18 metų, nebent įstatymu būtų pripažinta kitaip. Teisinėje sistemoje vaikas pripažįstamas teisės subjektu, tačiau vaikai yra labiau pažeidžiami, dėl savo amžiaus, brandos trūkumo. Todėl vaikai negali visiškai tapti subjektyvių teisių ir pareigų subjektais. Amžius ir branda – kriterijai, nulemiantys baudžiamojo proceso, kuriame dalyvauja vaikai, specifiškumą. Toliau darbe analizuojami šie kriterijai.

1.2. Vaiko amžiaus diferenciacija

Kalbant apie vaiko amžių bendro sutarimo nuo kokio momento laikoma vaikystės pradžia — nėra. Pagal Vaiko teisių konvenciją vaikystės pradžia atsiranda dar iki vaiko gimimo. „*Vaikui, atsižvelgiant į jo fizinį ir psichinį nebrandumą, reikia ypatingos apsaugos ir priežiūros, taip pat atitinkamos teisinės apsaugos, tiek iki gimimo, (pabraukta aut.) tiek ir po jo*“⁶⁴. G. Babachinaitės nuomone, visgi turi būti nustatyta riba, kada yra vaikystės pradžia, o kada yra jos pabaiga, autorės žodžiais tariant, „*žemutinė ir aukštesnė riba*“⁶⁵.

Lietuvoje asmuo laikomas nepilnamečiu iki kol jam sukanka 18 metų. Tad aukštesnė vaikystės riba laikoma pilnametystė. Žemutinę ribą nustatyti sunku, kadangi niekur nėra reglamentuota, nuo kokio momento yra nustatoma vaikystės pradžia. Ar embrionas yra laikomas vaiku? K. Grinevičiūtė pastebi, kad vienos valstybės vaiką pripažįsta iš karto po jo gimimo. Kitos valstybės — dar embrionui būnant įsčiose suteikia teisių užtikrinimą ir netaikytas neteisėtas veikas prieš juos⁶⁶. Lietuvoje vaiko gimimo momento nustatymo įstatymo 2 straipsnio 1 dalis reglamentuoja: „*Vaiko gimimas – gyvo vaisiaus išstūmimas ar ištraukimas iš moters organizmo*“⁶⁷. CK 2.2 straipsnio 1 dalis taip pat nurodo, kad „*fizinio asmens civilinis teisnumas atsiranda asmens gimimo momentu ir išnyksta, jam mirus*“⁶⁸. Taigi, darytina išvada, kad Lietuvoje žemutinė vaikystės riba – nuo vaiko gimimo. Taip pat baudžiamojoje justicijoje vaiko amžius diferencijuojamas į mažametystę ir nepilnametystę. Mažamečiu asmeniu laikomas iki 14 metų amžiaus, o nepilnamečiu – nuo 14 iki 18 metų amžiaus⁶⁹.

⁶⁴ Kristina Grinevičiūtė, „Vaikas ir šeima kaip baudžiamojo įstatymo saugomos vertybės“. *Jurisprudencija* 8, 98 (2007): 81-88, https://www.mruni.eu/en/mokslo_darbai/jurisprudencija/archyvas/dwn.php?id=267330.

⁶⁵ Genovaitė Babachinaitė, „Vaiko teisės: jų samprata ir įgyvendinimo problemos. Iš: Vaikų teisės ir jų įgyvendinimo garantijos. Konferencijos medžiaga“, (Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1996), 18-19.

⁶⁶ Kristina Grinevičiūtė, „Vaikas ir šeima kaip baudžiamojo įstatymo saugomos vertybės“, *Jurisprudencija* 8, 98 (2007): 81-88, https://www.mruni.eu/en/mokslo_darbai/jurisprudencija/archyvas/dwn.php?id=267330.

⁶⁷ „Lietuvos Respublikos Vaiko gimimo momento nustatymo įstatymas“ *Valstybės žinios* 43, 1602 (2002).

⁶⁸ „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“, *Valstybės žinios* 74, 2262 (2000).

⁶⁹ Neringa Grigutytė ir kt. *Psichologinės rekomendacijos ikiteisminio tyrimo pareigūnams, dirbantiems su nepilnamečiais*, (Vilnius: Vidaus reikalų ministerija, 2006), 6-7, https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/Metodikos/Psichologinesrekomendacijospdf01.pdf.

Autorė L. Ūselė nesutinka su kategorišku amžiaus ribų skirstymu, bręstant žmogui. Autorės įsitikinimu, tai yra vertinamasis kriterijus: „*Paauglio peržengimas į jauno suaugusio žmogaus etapą ir visiškos atsakomybės prisiėmimas vyksta laipsniškai ir tai priklauso nuo kiekvieno konkretaus žmogaus ir individualių gyvenimo aplinkybių. Todėl amžiaus riba, skirianti pilnamečius asmenis nuo nepilnamečių, yra sąlyginė, formali*“⁷⁰. Autorėi antrina mokslininkas Rodhamas, kuris pastebi, kad įstatymo dalomoji linija tarp nepilnamečio ir suaugusiojo 18-21 metų yra „*dirbtinė*“; teisinė sistema tarsi nekreipia dėmesio ir skiria liniją tarp vaiko iki 18 metų ir suaugusiojo virš 18 metų⁷¹. Psichologai teigia, kad lygiai kaip paauglystė neprasideda staiga ir netikėtai, taip ir brendimas nesibaigia sulaukus tam tikro apibrėžto amžiaus⁷². Tačiau teisinėje sistemoje preziumuojama, kad sulaukus pilnametystės, asmuo yra jau pakankamai subrendęs, geba daryti sprendimus, jo protinė bei emocinė branda išsivysčiusi. Antai byloje teisėjų kolegija pažymėjo, kad „*atsakomybė už plėšimą atsiranda nuo 14 metų, todėl nėra pagrindo manyti, jog R. Ž., būdamas 18 metų 11 mėnesių ir 9 dienų amžiaus, nevisiškai suvokė savo veikos nusikalstamą pobūdį*“⁷³.

Psichologų bei teisininkų nuomonė dėl nepilnamečių brandos vertinimo per amžiaus prizmę, išsiskiria. Psichologų teigimu, branda ne visuomet gali atspindėti tikrąjį amžių: „*kiekvieno asmens, ypatingai vaiko ar jaunuolio, fizinė, kognityvinė, emocinė ir socialinė branda gali skirtis, todėl tik asmens biologinis amžius nėra pakankamas brandos indikatorius*“⁷⁴. Na, o teisinėje sistemoje amžiaus riba tarsi suponuoja, kad asmuo yra pasiekęs tam tikrą brandos lygmenį ir visiškai gali atsakyti už nusikalstamas veikas, kurias padarė⁷⁵.

Taip pat Lietuvoje įstatymai numato, kad nuo 18-21 metų asmenys gali būti laikomi nepilnamečiais dėl jų socialinės brandos. Tokie asmenys atsako kaip nepilnamečiai asmenys, o jų baudžiamosios atsakomybės ypatumai išdėstyti BK XI skyriuje. Čia vertėtų paminėti Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendaciją „Dėl naujų elgesio su nepilnamečiais pažeidėjais ypatybių ir

⁷⁰ Laura Ūselė, „Socialinės brandos sampratos ir turinio problema sprendžiant jaunų pilnamečių (18-20 metų) baudžiamosios atsakomybės klausimą“, *Teisė* 78 (2011), 184, <http://www.zurnalai.vu.lt/files/journals/5/articles/181/public/182-196.pdf>.

⁷¹ Arlene Skolnick, „The Limits Of Childhood: Conceptions Of Child Development and Social Context“ darbe cituoja Hillary Rodham, *Children Under the Law* (1975), 41, <https://doi.org/10.17763/haer.43.4.e14676283875773k>.

⁷² Jean Pradel, *Lyginamoji baudžiamoji teisė* (Vilnius: Eugrimas, 2001), 591.

⁷³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus nutartis Nr. 2K-200/2004“, <http://www.teisesgidas.lt/modules/paieska/lat.php?id=26532>.

⁷⁴ Dovilė Gaidelytė, „Probleminiai nekaltumo prezumpcijos aspektai įrodinėjant jauno pilnamečio nepakankamą socialinę brandą“, *Socialinių mokslų studijos* 5, 3 (2013): 945-969, https://www.mruni.eu/upload/iblock/ea4/015_gaidelyte.pdf. Autorė cituoja Benjamin Peter Mathews. „Australian Law Ascribing Criminal Responsibility to Children: the Implications of an Internal Critique, Postmodern Insights, and A Deconstructive Exploration. Doctor of Philosophy (daktaro disertacija, Queensland University of Technology, Faculty of Law, 2001), 949, https://eprints.qut.edu.au/15805/1/Benjamin_Mathews_Thesis.pdf.

⁷⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus nutartis Nr. 2K-200/2004“, <http://www.teisesgidas.lt/modules/paieska/lat.php?id=26532>.

nepilnamečių teisenos vaidmens“⁷⁶. Šioje rekomendacijoje minimi 21 metų amžiaus asmenys, jie vadinami „*jaunaisiais suaugusiais*“, kadangi jų perėjimas į pilnametystę yra užsitęsęs. Rekomendacijoje rašoma, kad atsižvelgiant į užsitęsusį perėjimą į pilnametystę, turi būti numatyta galimybė su šiais asmenimis elgtis panašiai kaip su nepilnamečiais, jei teisėjo nuomone, jie nėra pakankamai subrendę⁷⁷. „*Vaikai baudžiamajame procese gali tapti įtariamaisiais (kaltinamaisiais), nukentėjusiais bei liudytojais. Taigi amžius ir branda tampa ne tik specifinių taisyklių taikymo pagrindu, bet ir atitinkamo proceso dalyvio teisinio statuso įgijimo prielaida*“⁷⁸.

Apibendrinant, Lietuvos teisinė sistema pripažįsta vaiko žemutinę amžiaus ribą tik jam gimus, o aukštutine riba pripažįstama, sulaukus 18 metų. Be to, kai kuriais įstatymų numatytais atvejais, asmenys iki 21 metų amžiaus gali būti pagal socialinę brandą prilyginami nepilnamečiams asmenims. Būtent toliau darbe analizuojamas brandos kriterijus.

1.3. Vaiko fizinė ir psichosocialinė branda

Moksliniuose šaltiniuose galima aptikti įvairių vaiko raidos analizių. Jose neretai apibrėžiami vaikų gebėjimai, atsižvelgiant į tai, kokio amžiaus jie yra. Paauglystės metu vyksta sparti fizinė, kognityvinė, emocinė bei socialinė raida, o pats paauglys turi kuo efektyviau prisitaikyti prie šių pokyčių⁷⁹. Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad kiekvienas žmogus vystosi skirtingai, todėl neretai, ko negali, sulaukęs atitinkamo amžiaus, suprasti ar padaryti vienas vaikas, kitas jau tai gali. E. Ericsono nuomone, vien amžiaus riba mažai tepasako apie asmens brandą, nes „*kiekviena gyvenimo stadija turi savo „psichosocialinę“ užduotį*“⁸⁰. Kiekvienas žmogus per gyvenimą suformuoja skirtingą socialinę brandą. „*Socialinė branda - tai fizinio, psichinio ir socialinio asmenybės brandumo pakopa, kurią kiekvienas asmuo pasiekia skirtingo amžiaus. Tai vertinamasis kriterijus, kai turi būti tiriamas asmuo ir jo įvykdytos tam tikros socialinės užduotys*“⁸¹.

⁷⁶ „Dėl naujų elgesio su nepilnamečiais pažeidėjais ypatybių ir nepilnamečių teisenos vaidmens“ Europos Tarybos Ministrų komiteto Rekomendacija (2003) 20 valstybėms-narėms (priimta 853-ajame Ministrų komiteto ministrų pavadootojų posėdyje 2003 m. rugsėjo 24 d.), <https://pjp-eu.coe.int/documents/3983922/6970334/CMRec+%282003%29+20+concerning+new+ways+of+dealing+with+juvenile+delinquency+and+the+role+of+juvenile+justice.pdf/e96f09bf-325d-4ed5-a07f-f4c3f663be54>.

⁷⁷ *Ibid.*

⁷⁸ Rima Ažubalytė, Ramūnas Jurgaitis ir Jolanta Zajančkauskienė, *Specifinės baudžiamojo proceso rūšys* (MRU: Vilnius, 2011), 228, <http://ebooks.mruni.eu/pdfreader/specifins-baudiamojo-proceso-rys>.

⁷⁹ Oksana Malinauskienė ir Loreta Bukšnytė-Marmienė, „Vyresniųjų paauglių depresijos simptomų, delikventinio elgesio, savęs vertinimo ir šeimos aplinkos kintamųjų sąsajos“, *Socialinis darbas* 13, 1 (2014): 77, doi: 10.13165/sd-14-13-1-07.

⁸⁰ Laura Ūselė, „Socialinės brandos sampratos ir turinio problema sprendžiant jaunų pilnamečių (18-20 metų) baudžiamosios atsakomybės klausimą“, *Teisė* 78 (2011): 184, <http://www.zurnalai.vu.lt/files/journals/5/articles/181/public/182-196.pdf>, Savo darbe autorė cituoja E. Ericson.

⁸¹ *Ibid.*

Brandos žmogaus metais nepamatuosime. Šiai minčiai pritaria ir autorė L. Ūselė: „gyvenimo tėkmė tapo individuali ir apskaičiuoti, nubrėžti asmeninio gyvenimo žingsnius remiantis amžiaus ribomis – nėra nei psichologinio, nei socialinio empirinio pagrindo”⁸².

“XIX amžiuje galvota, kad kūdikiai ir maži vaikai nesugeba mąstyti, jausti ar kentėti, buvo manoma, kad kūdikystės patirtys neįtakoja tolimesnio vystymosi. <...> Tai vėliau paneigė Froidas, kuris teigė, kad jaunas žmogus yra labai aistringas, turintis galingų emocijų ir komplikuočių minčių procesų”⁸³. “Anot raidos psichologų, dviejų-ketverių metų vaikui būdingas pažintinių procesų ribotumas - siaura aktyvaus dėmesio apimtis, lengvai išblaškomas dėmesys, silpna loginė ir mechaninė atmintis; taip pat priežasties ir padarinio ryšių nesuvokimas, regimybės ir realybės painiojimas. Trejų-ketverių metų vaikai geba konceptualiai atskirti realybę nuo regimybės, bet turi būti pamokyti pritaikyti šias žinias patrauklioje praktikoje. O ketverių-septynerių metų vaiko mąstymui jau būdinga įrodymų, priežastinių ryšių svarba, analogijų ir vaizdinių schemų įtaka, yra ir dedukcinio mąstymo apraiškų. Pradinio mokyklinio amžiaus (nuo šešerių iki vienuolikos metų) vaikams būdingas nuolat tobulėjantis loginis mąstymas, suvokimas, lavėja vaizduotė, dėmesys ir atmintis. Tokio amžiaus vaikas gana gerai įsimena savo gyvenimo įvykius, ypač emociškai reikšmingus, geba įsiminti faktus”⁸⁴. Atlikti tyrimai rodo, kad tam tikras percepcines užduotis (suvokimo, pastebėjimo, įsiminimo) vaikai atlieka labai tiksliai ir kompetentingai; pavyzdžiui, vaikai labai puikiai pastebi smulkias detales ar nusistovėjusios tvarkos pokytį, ko nesugeba kai kurie suaugusieji⁸⁵. “Branda pozityviojoje teisėje yra pasirinkta kaip vienas iš kriterijų, leidžiančių identifikuoti pagrindinius vaikų ir suaugusiųjų skirtumus, o brandos kriterijus, priešingai nei formalusis amžiaus kriterijus, įvardyta vertinamuoju, nes branda kiekvienam asmeniui yra individuali; ji gali būti sutrikdyta įvairių veiksnių, lygiai kaip ir jų paskatinta. Gyvenimo kelių, brandos kokybę, tempus ir jų trikdančius veiksnius lemia prigimtis, patirtis, aplinka ir genai - biologiniai ir socialiniai veiksniai, kurių poveikis persipina”⁸⁶. Vystymosi psichologijoje skirtumai tarp vaikų ir

⁸² *Ibid.*

⁸³ Arlene Skolnick, „The Limits Of Childhood: Conceptions Of Child Development and Social Context“, 41-42, *Law And Contemporary Problems* 39, 3 (1975): 37-77, <https://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3452&context=lcp>.

⁸⁴ Dovilė Murauskienė „Parens patriae doktrinos raiška baudžiamajame procese, kuriame dalyvauja vaikai“, (daktaro disertacija, Vilnius, Mykolo Romerio universitetas, 2017) Autorė cituoja Margarita Pileckaitė-Markovienė, Dalia Nasvytienė, Diana Bumblytė, „Vystymosi psichologija. Vaikystė.“ (Vilnius: Enciklopedija, 2004), 27.

⁸⁵ Arlene Skolnick, „The Limits Of Childhood: Conceptions Of Child Development and Social Context“ darbe cituoja Hillary Rodham, *Children Under the Law*. Summer 1975, 41, <https://doi.org/10.17763/haer.43.4.e14676283875773k>, 56.

⁸⁶ Dovilė Murauskienė, „Parens patriae doktrinos raiška baudžiamajame procese, kuriame dalyvauja vaikai“, (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, Vilnius, 2017), 33, <https://repository.mruni.eu/handle/007/14663?locale-attribute=lt>. Autorė cituoja V. Vaitiekonienę.

suaugusiųjų kyła ne tik iš vaiko galimybių nuvertinimo, bet ir iš to, kad yra pervertinamos suaugusiojo galimybės⁸⁷.

E. Greenbergeris ir A. B. Sorensenas išskiria keturias asmens brandos savybių grupes: biologines, sociologines, psichologines ir laikinumo. Autoriai teigia, kad tarpdiscipliniškas brandos modelis išsiskiria: 1) gebėjimu savarankiškai funkcionuoti; 2) gebėjimu bendrauti su kitais; 3) išgyvenimu⁸⁸. Cauffman ir Steinberg teigia, kad psichosocialinė branda susideda iš nuolankumo, požiūrio ir atsakomybės jausmo⁸⁹. Psichologai pastebi, kad egzistuoja ryšys tarp kognityvinių gebėjimų ir psichologinės brandos. Camps ir Morales-Vives psichosocialinę brandą apibūdina kaip gebėjimą priimti sprendimus ir gebėti priimti pasekmes už juos⁹⁰. Gebėjimas valdyti savo emocijas, brandžiai mąstyti ir mokytis yra laikomi brandos požymiais. Žmogus gali pasielgti netinkamai ne tik dėl savo psichologinės ar emocinės būsenos, bet ir dėl kognityvinių trūkumų. D. Murauskienė pastebi, jog kognityvinius gebėjimus, psichosocialinę brandą, fizinės brandos aspektus teismas vertina remdamasis teismo psichiatrijos, teismo psichologijos specialistų išvadomis, ekspertizės aktais ir specialistų bei ekspertų paaiškinimais, taip pat kitais byloje surinktais įrodymais bei duomenimis, kurie leidžia įvertinti brandos požymius.⁹¹ Jai antrina ir kiti autoriai teigdami, kad „*nuoširdžiausio liudininko parodymus lemia jo suvokimo, dėmesio ir atminties procesų ypatumai*“ ir įvertinti poveikį bei patikimumą, gali tik ekspertas psichologas⁹². BK 91 straipsnio komentare⁹³ išskiriamos „kitos aplinkybės“, kurios yra svarstytinės vertinant nepilnamečio socialinę brandą: turimų žinių kiekis, jo požiūris į aplinką ir jį supančius asmenis, gebėjimas vertinti visuomenės keliamus reikalavimus jo amžiaus žmonėms ir žinoti savo vietą jį supančioje aplinkoje, gebėjimas numatyti savo veiklos padarinius ir juos planuoti, kritikuoti ir būti

⁸⁷ Arlene Skolnick, „The Limits Of Childhood: Conceptions Of Child Development and Social Context“ darbe cituoja Hillary Rodham, *Children Under the Law*. Summer 1975, 56, <https://doi.org/10.17763/haer.43.4.e14676283875773k>.

⁸⁸ Ellen Greenberger ir Aage B. Sorensen, „Toward a Concept of Psychosocial Maturity“, *Journal of Youth and Adolescence* 3, 4 (1974): 1-38, <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED052261.pdf>.

⁸⁹ Laurence Steinberg ir Elizabeth Cauffman, „Maturity of judgment in adolescence: Psychosocial factors in adolescent decision making“, *Law and Human Behavior* 20, 3 (1996): 249-272, <http://dx.doi.org/10.1007/BF01499023>.

⁹⁰ Elisa Camps ir Fabia Morales-Vives, „The Contributions of Psychological Maturity and Personality in the Prediction of Adolescent Academic Achievement“, *International Journal of Educational Psychology* 3, (2013): 246-271, <http://hipatiapress.com/hpjournals/index.php/ijep/article/download/871/pdf>.

⁹¹ Dovilė Murauskienė, „Parens patriae doktrinos raiška baudžiamajame procese, kuriame dalyvauja vaikai“, (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, Vilnius, 2017), 35, <https://repository.mruni.eu/handle/007/14663?locale-attribute=lt>.

⁹² Gintautas Valickas, Viktoras Justickis ir Ilona Čėsniėnė, „Teismo Psichologinė ekspertizė Lietuvoje: dabartinė padėtis, problemos ir galimi jų sprendimo būdai“, *Psichologija* 33, (2006): 94, cituoja Doyle, 2005; Greuel, 2001; Justickis, 2004; Loftus, 1996, <https://mms.mruni.eu/DownloadFile.aspx?FileID=157>.

⁹³ Jonas Prapiestis, *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis* (Teisinės informacijos centras: 2004).

savikritiškam, atkakliai siekti užsibrėžtų tikslų, galėti kontroliuoti savo emocijas ir veiksmus kritinėmis situacijomis bei kt.⁹⁴.

L. Ūselė kritikuoja teisėjų kolegijos išvadą⁹⁵, kad tam tikro amžiaus sulaukęs asmuo turi būti pasiekęs ir atitinkamą brandos lygį, kurio dėka suvokia savo veiksmų esmę ir prasmę. Autorės nuomone, „*baudžiamosios atsakomybės amžiaus ir teisiamojo amžiaus santykis nusikalstamos veikos padarymo metu iš esmės neatskleidžia socialinės brandos turinio*“⁹⁶. Jei branda lygi amžiui, išeitų taip, kad „*nusikalstamų veikų, už kurias baudžiamoji atsakomybė kyla nuo 14 metų, negali padaryti sulaukęs 18 metų, tačiau vis dar socialiai nesubrendęs asmuo. Nustatant socialinę brandą, baudžiamuoju teisiniu požiūriu reikšmingesnė 18 metų riba, nes baudžiamasis įstatymas preziumuoja, jog būtent pilnametystės sulaukę jaunuoliai pagal socialinę brandą gali vis dar būti kaip nepilnamečiai*“⁹⁷. Sunku pasakyti, ar psichologinė žmogaus branda ir išmintis yra amžiaus rodiklis. „*<...> individualios senėjimo trajektorijos gali būti labai skirtingos, todėl sunku nustatyti paprastas sąsajas tarp amžiaus ir asmenybės brandos. Tai, koks žmogus tampa su amžiumi, priklauso nuo jo individualių bruožų, atsparumo, vertybių, siekių, taip pat nuo fizinės ir psichikos sveikatos*“⁹⁸.

Apibendrinant galima pažymėti, kad teisininkų bei psichologų nuomonės dėl brandos vertinimo skiriasi. Teisiniu požiūriu vaiko brandą tarsi bandoma prilyginti amžiui; preziumuojama, kad asmuo sulaukęs pilnametystės yra brandus. Psichologijos mokslas nurodo, kad asmens amžius yra tik formalus kriterijus, o jo socialinė branda turi būti vertinama individualiai. Asmens brandą apima sudėtingi procesai; asmens vystymosi, siekių, nuomonės formavimasis, suvokimo galimybės priklauso nuo daugelio gyvenimiškų faktorių. Tad kiekvienas vaikas skirtingai nuo kitų pasiekia brandą, nepaisant formalaus amžiaus kriterijaus.

⁹⁴ Laura Ūselė, „Socialinės brandos sampratos ir turinio problema sprendžiant jaunų pilnamečių (18-20 metų) baudžiamosios atsakomybės klausimą“, *Teisė* 78, (2011), 92, <http://www.zurnalai.vu.lt/files/journals/5/articles/181/public/182-196.pdf>, autorė cituoja BK komentarą, *supra* note 70.

⁹⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus nutartis Nr. 2K-200/2004“, <http://www.teisesgidas.lt/modules/paieska/lat.php?id=26532>.

⁹⁶ Laura Ūselė, „Socialinės brandos sampratos ir turinio problema sprendžiant jaunų pilnamečių (18-20 metų) baudžiamosios atsakomybės klausimą“, *Teisė* 78 (2011): 92, <http://www.zurnalai.vu.lt/files/journals/5/articles/181/public/182-196.pdf>.

⁹⁷ *Ibid.*

⁹⁸ Simona Kontrimienė, „Ego integralumas kaip būtina psichologinės brandos sąlyga“. *Andragogika* 1, 3 (2012): 79, <http://journals.ku.lt/index.php/andragogy/article/download/377/329>.

II. APKLAUSA, PARODYMŲ VERTINIMO KRITERIJAI

„Psichologinio ir socialinio darbo su vaikais praktika rodo, kad vaikai dažniausiai patiria emocinę prievartą, dažnai ši prievarta lydi ir seksualinę bei fizinę prievartą“⁹⁹, net 1 iš 5 vaikų nukenčia nuo seksualinės prievartos iki kol sulaukia pilnametystės¹⁰⁰. Šiame darbe didesnis dėmesys kreipiamas į liudytojus ar nukentėjusiuosius nuo seksualinės ar fizinės prievartos tapusius vaikus. Darbe akcentuojama, kad vaikai dėl savo amžiaus bei socialinės brandos priskiriami pažeidžiamų asmenų grupei, todėl jų parodymai yra gaunami specialia nustatyta tvarka.

1995 metais ilgiausiai trukusioje byloje per visą JAV teisinės sistemos istoriją, kurioje galimai buvo išnaudoti 350 vaikai, ir kuri kainavo iki 15 mln. JAV dolerių, niekas nebuvo nuteistas; sugadinta nemažai gyvenimų, visa tai dėl to, kad nebuvo galimybės įrodyti, ar apklaustų vaikų parodymai buvo teisingi¹⁰¹. Šiuolaikinis požiūris į vaiką kaip individualią asmenybę yra kur kas platesnis nei anuomet. Dabartinėje teisinėje sistemoje dominuoja vaiko interesai. Požiūriu, jog kiekvienas vaikas yra individuali asmenybė, siekiama ne tik saugoti jo interesus, bet ir užtikrinti, kad nepilnamečio duoti parodymai būtų išgirsti, suprasti ir pripažinti patikimais. Šiuo metu vaikams tiek tarptautinėje, tiek nacionalinėje teisėje yra taikomos specifinės baudžiamojo proceso taisyklės. Antai Vaiko teisių konvencijoje¹⁰² 40 straipsnyje 3 punkte išreiškiamas valstybių siekis steigti specialias įstaigas bei kvalifikuotus specialistus, kurie dirbtų su pažeidžiamąja asmenų grupe, jų tikslas apsaugoti vaiko teises baudžiamajame procese. Kaip pavyzdį būtų galima išskirti Vakarų Europoje egzistuojančius jaunimo-šeimos teismus; Rytų Europoje su vaikų bylomis dirbančius, specializacijas turinčius pareigūnus, teisėjus¹⁰³. Lietuvoje specializuotų įstaigų, tokių kaip šeimos teismai, kuriose būtų atliekamos tik vaikų apklausos, vykdomi ikiteisminiai tyrimai ar nagrinėjamos bylos, kuriuose dalyvauja nepilnamečiai – nėra. Tačiau nacionalinėje teisėje, siekiant apsaugoti nepilnamečius asmenis, vaikų apklausas vykdo

⁹⁹ Indrė Mačiūnė ir Ieva Daniūnė, *Vaikų viktimizacija Lietuvoje. Vaikų, nukentėjusių nuo smurto, situacijos ekspertizė* (Paramos vaikams centras, 2010), 11,

<http://www.vaikystebesmurto.lt/sites/paramosvaikamscentras/media/images/Leidiniai/vaiku%20viktimizacija%20lietuvoje.pdf>.

¹⁰⁰ 2015 - 2016 m.m. Paramos vaikams centras nuo 2015 metų spalio 13 dienos visoje Lietuvoje vykdo tarptautinę socialinę kampaniją „Vienas iš penkių“. Šią socialinę kampaniją tarptautiniu lygmeniu vykdo Europos Taryba, Paramos vaikams centras yra partneris ir kampaniją „Vienas iš penkių“ vykdo Lietuvoje. Kampanijos „Vienas iš penkių“ siekis yra sustabdyti seksualinę prievartą prieš vaikus. Žiūrėta: <http://www.pvc.lt/lt/socialines-kampanijos/1-is-5>.

¹⁰¹ Nancy E. Walker, „Forensic Interviews of Children: the Components of Scientific Validity and Legal Admissibility“, *Law and Contemporary Problems* 65, 1 (2002): 149,

<http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.lt/&httpsredir=1&article=1241&context=1cp>.

¹⁰² „Vaiko teisių konvencija. Priimta Generalinės Asamblėjos 44/25 rezoliucija“ *Valstybės žinios* 60, 1501 (1995).

¹⁰³ Laura Ūselė, „Nepilnamečių Justiciją reglamentuojančių teisės aktų darba: Procesiniai aspektai“, *Teisės problemos* 4, 86 (2014): 75, <http://teise.org/wp-content/uploads/2016/07/Laura-14-4.pdf>.

besispecializuojantys pareigūnai, taip pat ikiteisminiams tyrimams dėl nusikalstamų veikų prieš vaikus ir šeimą vadovauja besispecializuojantys prokurorai¹⁰⁴.

Vaiko teisių konvencijoje 3 straipsnyje reglamentuojama, kad bet kokiuose veiksmuose, kuriuose dalyvauja vaikai yra svarbiausi vaiko interesai¹⁰⁵. D. Murauskienė pastebi, kad tarptautiniai dokumentai, kurie reglamentuoja vaikų dalyvavimą baudžiamajame procese, yra ganėtinai šabloniški, pagrindinis įgyvendinimo mechanizmas paliekamas valstybių žinioje. Ypatingas dėmesys skiriamas į nuo kitų tarptautinių dokumentų išsiskiriančią Lansarotės konvenciją, kurioje pateikiami konkretūs vaiko apklausos reikalavimai¹⁰⁶. Konvencijos 35 straipsnyje nurodoma, kad kiekvienai šaliai privalu imtis priemonių, jog: „a) vaiko apklausos vyktų be nepagrįsto atidėliojimo, kompetentingoms institucijoms gavus pranešimą apie faktus; b) vaiko apklausos vyktų, kai būtina, šiam tikslui įrengtose arba pritaikytose patalpose; c) vaikas būtų apklausiamas šiam tikslui parengtų specialistų; d) jei įmanoma ir jei tinkama, visas vaiko apklausas vykdytų tie patys asmenys; e) apklausų būtų kuo mažiau ir jos būtų atliekamos tik tuomet, kai tai tikrai būtina nagrinėjant baudžiamąją bylą; f) vaiką galėtų lydėti jo teisinis atstovas arba jei tinkama, jo pasirinktas suaugęs asmuo, nebent dėl to asmens priimtas pagrįstas priešingas sprendimas. Kiekviena šalis imasi būtinų teisėkūros ar kitų priemonių siekdama užtikrinti, kad visos aukos apklausos arba, jei reikia, vaiko liudytojo apklausos galėtų būti filmuojamos ir kad šios nufilmuotos apklausos galėtų būti kaip įrodymai teismo proceso metu, kaip nustatyta jos vidaus teisės aktuose“¹⁰⁷. Lietuvoje ratifikuota Lansarotės konvencija įsigaliojo 2013 m. rugpjūčio 1 d.

2016 m. kovo 1 d. įsigalioję BPK pakeitimai, taip pat Generalinio prokuroro rekomendacijos dėl nukentėjusių specialių apsaugos poreikių vertinimo patvirtinimo¹⁰⁸, Generalinio prokuroro rekomendacijos dėl nepilnamečio liudytojo ir nukentėjusiojo apklausos patvirtinimo¹⁰⁹, sustiprino pažeidžiamų proceso dalyvių – vaikų teisių bei interesų apsaugos priemonių užtikrinimą baudžiamajame procese. Teisinėse rekomendacijose ikiteisminio tyrimo pareigūnams, dirbantiems su nepilnamečiais pastebima, kad tyrimo sėkmė priklauso nuo tyrimo kokybės, kurią lemia geras specialistų pasirengimas.

¹⁰⁴ „Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymas Dėl Rekomendacijų dėl prokurorų specializacijos baudžiamajame procese ir ikiteisminių tyrimų paskirstymo prokurorams patvirtinimo Nr. 20770, 2014-12-29“, TAR, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/968ab6408f3111e4a98a9f2247652cf4>.

¹⁰⁵ „Vaiko teisių konvencija. Priimta Generalinės Asamblėjos 44/25 rezoliucija“, *Valstybės žinios* 60, 1501 (1995).

¹⁰⁶ Dovilė Murauskienė, „Parens patriae doktrinos raiška baudžiamajame procese, kuriame dalyvauja vaikai“, (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, Vilnius, 2017), 35, <https://repository.mruni.eu/handle/007/14663?locale-attribute=lt>.

¹⁰⁷ „Europos tarybos konvencija Dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos prieš juos“, *Valstybės žinios* 136, 6972 (2012), 15-16.

¹⁰⁸ „Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2016 m. vasario 29 d. Rekomendacijos dėl nukentėjusių specialių apsaugos poreikių vertinimo“, Nr. 4051 2016-03-01“, TAR, <https://www.etar.lt/portal/lt/legalAct/86bc22f0dfa611e58a92afc65dd68e97>.

¹⁰⁹ „Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro Rekomendacijos dėl nepilnamečio liudytojo ir nukentėjusiojo apklausos, Nr. 2466, 2015-02-18“, TAR, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/9fd3cd50b76711e4b429deed97e8d594>.

Neretai bylose nukentėję vaikai yra vieninteliai asmenys, kurie gali papasakoti apie nusikalstamos veikos aplinkybes, įtariamąjį, todėl tokiose bylose užmegztas geras psichologinis kontaktas gali atnešti puikių rezultatų. Norint užtikrinti sėkmingą tyrimą bei nukentėjusiojo vaiko interesus būtinas supratingumas, tarpusavio ryšis, dėmesingumas, atidumas¹¹⁰. Anot N. Grigutytės, vaikų apklausa yra viena svarbiausių proceso dalių, nuo kurios priklauso, kaip toliau vystysis byla ir kokia bus jos baigtis; dėl kylančių įvairių problemų, tiek ikiteisminio tyrimo metu, tiek teisme, vaikų liudijimas ne visuomet yra sėkmingas¹¹¹. Dėl mažametystės bei brandos trūkumo, bylose nustatomos ne visos reikšmingos aplinkybės. D. Murauskienė pastebi, kad „ypatinga vaiko padėtis lemia tai, kad jo poreikis būti apsaugotam nuo neigiamo baudžiamojo proceso veiksmų, sudarančių sąlygas įtariamajam (kaltinamajam) visapusiškai realizuoti savo teisę į tinkamą gynybą, atsiranda naujas veiksnys, darantis vaiko apklausą ganėtinai sudėtingu, empatijos, specialių žinių bei specifinių priemonių reikalaujančiu procesiniu veiksmu, kurio rezultatas neretai kelia problemų parodymų pripažinimo įrodymų vertinimo procese“¹¹². Todėl šiame skyriuje ypač svarbu išanalizuoti svarbesnius vaikų parodymų gavimo, jų fiksavimo bei pripažinimo – vertinimo aspektus.

2.1. Svarbesni vaiko (liudytojo, nukentėjusiojo) parodymų gavimo apklausos metu aspektai

Lietuvoje pažeidžiamų asmenų parodymų „panaudojimas“ teisiniuose procesuose glaudžiai susijęs su surinktų duomenų patikimumu, o jie glaudžiai susiję su duomenų rinkimu, įrašymu, patvirtinimu ir vertinimo procedūromis. Tačiau, ne visi proceso pažeidimai reiškia, kad parodymai negali būti vertinami¹¹³. „Kai kurie prieštaravimai, netikslumai, nesutapimai, mažamečio asmens, patyrusio seksualinę prievartą, parodymuose galėtų būti paaiškinami parodymų subjekto specifiškumu dėl amžiaus, socialinės brandos, fizinio ir psichinio išsivystymo, patirto šoko, nežymūs prieštaravimai, netikslumai nėra pagrindas netikėti mažamečio nukentėjusiojo parodomais“¹¹⁴. BPK reglamentuoja, kad „1. Įrodymai baudžiamajame procese yra įstatymų nustatyta tvarka gauti duomenys; 2. Ar gauti

¹¹⁰ Rima Ažubalytė, Petras Ancelis ir Ryšardas Burda, *Teisinės rekomendacijos ikiteisminio tyrimo preigūnams, dirbantiems su nepilnamečiais* (Vilnius, 2005), 32.

¹¹¹ Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras, *Nepilnamečių justicija Lietuvoje: teorija ir praktika* (Vilnius, 2007), 9.

¹¹² Dovilė Murauskienė, „*Parens patriae* doktrinos raiška baudžiamajame procese, kuriame dalyvauja vaikai“, (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, Vilnius, 2017), 126, <https://repository.mruni.eu/handle/007/14663?locale-attribute=lt>.

¹¹³ Rima Ažubalytė ir Jolanta Zajančauskienė, „Credibility of testimonies of vulnerable participants in a legal process: the Lithuanian case“: (Riga: Turība University, 2014), <http://connection.ebscohost.com/c/articles/99518868/credibility-testimonies-vulnerable-participants-legal-process-lithuanian-case>.

¹¹⁴ „Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. birželio 28 d. nutartis baudžiamajame byloje Nr. 1A-65/2012“, <http://eteismai.lt/byla/73683243972678/1A-65/2012>.

duomenys laikytini įrodymais, kiekvienu atveju sprendžia teisėjas ar teismas, kurio žinioje yra byla; 3. Įrodymais gali būti tik tokie duomenys, kurie patvirtina arba paneigia bent vieną aplinkybę, turinčią reikšmės bylai išspręsti teisingai; 4. Įrodymais gali būti tik teisėtais būdais gauti duomenys, kuriuos galima patikrinti šiame Kodekse numatytais proceso veiksmais; 5. Teisėjai įrodymus įvertina pagal savo vidinį įsitikinimą, pagrįstą išsamiau ir nešališku visų bylos aplinkybių išnagrinėjimu, vadovaudamiesi įstatymu“¹¹⁵. Lietuvos Aukščiausiasis teismas yra nurodęs, kad „ar įrodymai patikimi, nustatoma išanalizavus jų gavimo tvarką bei palyginus juos su kitais byloje esančiais įrodymais. Duomenys tikrinami atliekant BPK numatytus proceso veiksmus, taip pat tarpusavyje lyginant duomenis, gautus iš skirtingų šaltinių“¹¹⁶. Taigi, visais atvejais vaiko parodymus vertina teismas. Tačiau, kaip bus įvertinti parodymai neretai priklauso nuo specialistų gebėjimo gauti ir užfiksuoti teisingus parodymus, nepažeidžiant proceso taisyklių. „Tyrėjas pradėjęs ieškoti galimos įrodomosios informacijos, kartu vertina, ar faktinis duomuo laikytinas leistinu ir patikimu įrodinėjimo procese. Pavyzdžiui, apklausdamas liudytoją tyrėjas fiksuoja informacijos šaltinio patikimumą bei pačios informacijos tikrumą, taip pat fiksuoja apklausos aplinką, kuri pagrindžia šio veiksmo metu gautų įrodymų leistinumą“¹¹⁷. U. Arlauskaitė-Rimkevičienė mano, kad „pažinimo (įrodinėjimo) proceso metu gautų duomenų patikimumo patikrinimo metu turėtų galioti du svarbiausi kriterijai: vidinis įsitikinimas bei praktinis asmens patyrimas“¹¹⁸. Pavyzdžiui, vidinis asmens įsitikinimas „turi būti kritinio jo santykio su stebimais objektais ir tuo psichologiniu procesu, kuriuo jis šiuos objektus suvokė ir įvertino, produktas“, o praktinis asmens patyrimas, tai „teisingas interpretavimas susijęs su griežtomis įrodomosios informacijos rinkimo procedūromis, asmens, vertinančio šias aplinkybes, patirtimi ir baudžiamojo proceso įstatyme įtvirtintomis galimybėmis patikrinti priimtus sprendimus“¹¹⁹. D. Murauskienė daktaro disertacijoje, taip pat atskleidžia du kriterijus, kuriais vadovaujasi teismai, vertinant vaikų parodymus. Tai – formalusis ir materialusis kriterijai. Formalusis atskleidžia, ar parodymai gauti teisėtais, materialusis - ar vaikų parodymai yra patikimi¹²⁰. Abi autorės išskiria po du labai panašius parodymų vertinimo kriterijus. Manytina, kad tiek formalusis, tiek materialusis kriterijai koduoja būtiną aukštą specialistų kompetenciją, patirtį, vidinę teisingą nuojautą. Visa tai lemia, kaip bus surinkti įrodymai ir kaip jie bus įvertinti.

¹¹⁵ „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas“, *Valstybės žinios* 89, 2741 (2000).

¹¹⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. sausio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-42-507/2017“, TAR, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalActPrint?documentId=f7640e60df3111e68503b67e3b82e8bd>.

¹¹⁷ Urtė Arlauskaitė-Rinkevičienė, „Pažinimo proceso ir tiesos nustatymo baudžiamajame procese probleminiai aspektai“, *Jurisprudencija* 11, 98(2006): 73, <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/2802/2606>.

¹¹⁸ *Ibid.*, 76.

¹¹⁹ СЛУЧЕВСКИЙ, В. Учебник русского уголовного процесса. С.-Птб. (1913), 156.

¹²⁰ Dovilė Murauskienė, „Parens patriae doktrinos raiška baudžiamajame procese, kuriame dalyvauja vaikai“, (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, Vilnius, 2017), 140, <https://repository.mruni.eu/handle/007/14663?locale-attribute=lt>.

Bylos, kuriose nusikalstamos veikos buvo atliktos vaikų atžvilgiu neretai yra latentinės¹²¹, kadangi tiesioginių įrodymų mažai arba jų nėra, dažniausiai tokio pobūdžio bylose dominuoja netiesioginiai ar išvestiniai įrodymai. „Svarbiausi įrodymų šaltiniai tokiose bylose – teismo medicinos specialistų išvados, teismo psichiatrijos, teismo psichologijos specialistų išvados, daiktiniai įrodymai (kraujo, spermos pėdsakai ir kt.), taip pat išvestiniai įrodymai – asmenų, kurie bendravo su mažamečiu ir kuriems mažametis pasakojo apie patirtą seksualinę prievartą, parodymai. Ypatingą reikšmę šioje įrodymų grandinėje turi paties seksualinę prievartą patyrusio mažamečio (nepilnamečio) parodymai“¹²². Kita vertus, susiduriama su problema, kuomet ekspertų išvadomis ne visuomet galima pasiremti. Neretai jos būna šabloniškos ar net prieštarauja viena kitai, kuomet byloje liudija daugiau nei vienas nepilnametis vaikas. D. Murauskienė atkreipė dėmesį į tai, kad teismo eksperto išvadoje galimi tam tikri pasikartojimai, kurie neleidžia teisingai įvertinti liudytojų parodymų patikimumo. Autorės nuomone, bylose, kai ekspertų išvadose yra nesutapimų arba jos kelia daugiau klausimų nei atsakymų vertėtų nelaikyti *a priori* patikimu įrodymu ir turėtų būti vertinamos kitų surinktų įrodymų kontekste¹²³. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad vaikų parodymų patikimumas neturi būti vertinamas taip kategoriškai kaip suaugusiųjų. Kita vertus, vaiko parodymai negali būti absoliutinami. Vaiko parodymai „turi būti vertinami visų bylos įrodymų kontekste ir negali būti vieninteliu ir absoliučiu kaltės įrodymu, ypač tuo atveju, jeigu šie parodymai prieštarauja kitiems byloje esantiems įrodymams, nuolat kinta ir (ar) prieštarauja patys sau“¹²⁴. Galima numanyti, kad vaikas atsidūręs teisiniame procese patiria didžiulę įtampą ir stresą. Tad vaiko parodymai prieštaraujantys vieni kitiems ne visuomet turėtų būti suprantami kaip specialus klaidinimas ar melas. Būtina atsižvelgti į visus byloje surinktus duomenis ir teisingai įvertinti įrodymus. *Nukentėjusiosios mažametės J. F. parodymų patikimumas vertintinas kitų byloje esančių įrodymų – teismo medicinos specialistų, teismo psichiatrijos, teismo psichologijos specialistų išvadų, liudytojų parodymų ir kitų išvestinių įrodymų, kuriuose yra bylos tyrimui reikšmingos informacijos – kontekste“*¹²⁵. D. Murauskienė sutinka, kad vertinimo procesas tampa sudėtingas kuomet byloje nukentėję vaikai tampa vieninteliais tiesioginiais liudytojais. Tokiose bylose dažnai pasitaiko, kai nėra ne tik kitų tiesioginių liudytojų, bet ir fizinių nusikalstamos veikos požymių, kurie būtų užfiksuoti medicininiuose dokumentuose. Autorės nuomone, tokios aplinkybės „tarsi įpareigoja vaiką savo

¹²¹ Dainius Pūras ir Ilona Ulevičiūtė, „Vaikų seksualinė prievarta ir jos pasekmės“, *Visuomenės sveikata* 50, 3 (2010): 22, [http://www.hi.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/2010.3\(50\)/SV_3_Puras.pdf](http://www.hi.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/2010.3(50)/SV_3_Puras.pdf).

¹²² „Lietuvos apeliacinio teismo baudžiamoji byla Nr. 1A-67/2014“, <http://eteismai.lt/byla/47372507427857/1A-67/2014>.

¹²³ Dovilė Murauskienė, „Parens patriae doktrinos raiška baudžiamajame procese, kuriame dalyvauja vaikai“, (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, Vilnius, 2017), 167, <https://repository.mruni.eu/handle/007/14663?locale-attribute=lt>.

¹²⁴ „Lietuvos apeliacinio teismo baudžiamoji byla Nr. 1A-67/2014“, <http://eteismai.lt/byla/47372507427857/1A-67/2014>.

¹²⁵ *Ibid.*

parodymais įtikinti buvus nusikalstamai veikai prieš jį; antra, dėl vaikų nepakankamos brandos, kognityvinių gebėjimų kenčia vaiko parodymų kokybė; trečia, daug diskusijų kelia vaiko artimos aplinkos poveikis jo parodymams, ypač jei šeimoje yra įtempta situacija (tėvų skyrybos, turto dalybos ir pan.); ketvirta, vis dar gajus požiūris į vaiką kaip a priori nepatikimą liudytoją/šios aplinkybės apsunkina vaiko parodymų patikimumo vertinimą¹²⁶. Sutiktina su autorės nuomone ir pastebima, kad išankstinis nusistatymas, kad vaikas nepatikimas liudytojas prieštarauja Tarybos pamatiniam sprendimui, kuris reglamentuoja teisę į apsaugą nuo diskriminacijos¹²⁷. Netiesioginis įpareigojimas vaikui įrodyti parodymų realumą gali atrodyti kaip „teisės praktikoje tiesos problema paverčia teisės realumo problemą įrodymų problema“¹²⁸.

Tarp valstybių vyrauja du vaikų apklausos reglamentavimo modeliai. Pirmąjį modelį praktikuojančių šalių, tarp jų ir Lietuvos, įstatymai reglamentuoja galimybę vaiko apklausą atlikti ikiteisminio tyrimo metu ir į bylos nagrinėjimą pakartotinai duoti parodymų, vaiko nekviesti.¹²⁹ Taikant specialias apsaugos priemones bei siekiant kuo mažesnės antrinės žalos nepilnamečiui liudytojui ar nukentėjusiajam Lietuvos BPK 186 straipsnio 2 dalis reglamentuoja, kad vaikų apklausos yra atliekamos besispecializuojančio, tos pačios lyties pareigūno. Jei atliekama pakartotinė apklausa, iš nepilnamečio asmens parodymus ima tas pats asmuo. Siekiant užtikrinti vaikų parodymų originalumą ir apklausos vykdymo stebėseną bei specialisto bendravimą su vaiku, vaikų apklausos atliekamos, darant vaizdo ar garso įrašus specialiai įrengtuose vaiko apklausos kambariuose ir privalomai dalyvaujant specialistui valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos atstovui arba psichologui¹³⁰. Taip pat, siekiant užtikrinti pažeidžiamų vaikų apsaugą nuo neigiamų pasekmių liudijant atvirame teisme, teismas gali nuspręsti taikyti kitas priemones, kurios būtų suderintos su esminiais teisiniais principais šiam tikslui pasiekti¹³¹. Jei vėlesniame teisiniame nagrinėjime vaikas nedalyvauja, vaizdo ir garso įrašų dėka galima įvertinti parodymų davimo išsamumą, prieštaringumą, stebėti vaiko elgesį, reakciją, o taip pat, specialisto elgesį,

¹²⁶ Dovilė Murauskienė, „Parens patriae doktrinos raiška baudžiamajame procese, kuriame dalyvauja vaikai“, (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, Vilnius, 2017), 141, <https://repository.mruni.eu/handle/007/14663?locale-attribute=lt>.

¹²⁷ Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras, *Nepilnamečių Justicija Lietuvoje: teorija ir praktika* (Vilnius: 2007) Cituoja dokumento ištrauka iš „JT Ekonominės ir socialinės tarybos 2005 m. liepos 22 d. rezoliucijos Nr. E/CN.15/2005/14/ Vaikų kaip nusikalstamų veikų aukų ir liudytojų apsaugos baudžiamajame procese gairės“, 92.

¹²⁸ Alfonsas Vaišvila, *Teisės teorija* (Vilnius: Justitia, 2004), 133.

¹²⁹ Dovilė Murauskienė, „Parens patriae doktrinos raiška baudžiamajame procese, kuriame dalyvauja vaikai“, (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, Vilnius, 2017), 145, <https://repository.mruni.eu/handle/007/14663?locale-attribute=lt>.

¹³⁰ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas“, *Valstybės žinios* 37, 1341 (2002).

¹³¹ „Criminal Proceedings against Maria Pupino, ECR I-5285, 2005“, <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-105/03>.

klausimų formavimą, apklausos metu — šitaip visiškai užtikrinamas parodymų patikrinimo būdas¹³². Vaizdo ir garso įrašo darymas užtikrina kaltinamajam konfrontacijos teisę.

Bylose svarbi pusiausvyra — apsaugoti nukentėjusius vaikus ir užtikrinti kaltinamojo teises. BPK 7 straipsnis reglamentuoja rungimosi principą, kuris įtvirtina galimybę abiem šalims, bylos nagrinėjimo metu teisme turėti lygias teises tiriant įrodymus. Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija, pažymėjo, kad suteikus teisę kaltinamajam apklausti nepilnametį liudytoją ikiteisminio tyrimo metu, bylos nagrinėjimo metu vaikas dėl ypatingo jautrumo gali nedalyvauti byloje, o įtariamojo teisė nepripažįstama, kad yra pažeista: „Teisėjų kolegija atkreipia dėmesį į tai, kad, siekiant įgyvendinti BPK 186 straipsnyje numatytus jaunesnių kaip 18 metų nukentėjusiųjų apklausos reikalavimus (būtent dėl jų apsaugos nuo pernelyg didelio žalingo baudžiamojo proceso poveikio), ir išvengti galimo teisės į gynybą pažeidimo, svarbu kaltinamajam (jo gynėjui) suteikti galimybę užduoti klausimus nukentėjusiajam (liudytojui) dar ikiteisminio tyrimo metu (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-494-677/2015¹³³)“¹³⁴. „BPK 276 straipsnio 2 dalies nuostatos leidžia teisiąmojo posėdžio metu balsu perskaityti ir vadovautis tik ikiteisminio tyrimo teisėjui duotais parodymais. Dėl to prokuroras, siekdamas apsaugoti nepilnametį liudytoją, nukentėjusįjį nuo baudžiamojo proceso žalojančio poveikio jo psichikai bei antrinio traumavimo bylos nagrinėjimo teisme metu, kiekvienu atveju dar vykstant ikiteisminiam tyrimui turi įvertinti nepilnamečio parodymų svarbą, nustatant esmines įrodinėtinas aplinkybes, bylos nagrinėjimui teisme ir priėjęs išvadą, kad nepilnamečio parodymai yra itin svarbūs esminėms įrodinėtinoms aplinkybėms nustatyti ir kad kitais įrodymų šaltiniais šių aplinkybių įrodyti nėra galimybės arba įrodinėjimas kitais įrodymų šaltiniais yra sudėtingas, privalo kreiptis į ikiteisminio tyrimo teisėją dėl nepilnamečio apklausos ir siekti, kad nepilnametis nebūtų kviečiamas į teismo posėdį, o jo parodymai, duoti ikiteisminio tyrimo teisėjui, būtų perskaityti teismo posėdyje BPK 276 straipsnio 2 dalies tvarka“¹³⁵. Taigi, Lietuvoje teismai remdamiesi BPK ir rekomendacijomis siekia apsaugoti vaiką ir išvengti nepilnamečio asmens antrinės viktimizacijos, susitinkant su kaltinamuoju akis į akį. Neretai pasitaiko atvejų, kai kaltinamieji negalėję užduoti klausimų liudytojui ar nukentėjusiajam vaikui nei ikiteisminio tyrimo nei bylos nagrinėjimo metu, skundžiasi dėl rungtyniškumo principo pažeidimo. Aukščiausiasis Teismas yra pasisakęs, jei nepilnamečio apklausa atlikta dar nenustačius įtariamojo, vėlesniame procese tai nebus pripažinta kaip kaltinamojo teisės pažeidimas: „Mažametis nukentėjusysis D. P. pas ikiteisminio tyrimo teisėją buvo apklaustas 2012 m. spalio 26 d., t. y. kai R. K. dar nebuvo

¹³² Jurka Raimundas ir kt., *Baudžiamojo proceso principai. Metodinė mokomoji priemonė* (Vilnius: Eugrimas, 2009), 143.

¹³³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo byla 2K-494-677/2015“, <http://eteismai.lt/byla/81463290500688/2K-494-677/2015>.

¹³⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo byla 2K-539-976/2015“, <http://eteismai.lt/byla/17056159372541/2K-539-976/2015>.

¹³⁵ „Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro Rekomendacijos dėl nepilnamečio liudytoj ir nukentėjusiojo apklausos Nr. 2466, 2015-02-18“, TAR, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/9fd3cd50b76711e4b429deed97e8d594>.

įtariamoji. Pranešimas apie įtarimą jai buvo įteiktas 2013 m. gegužės 14 d., todėl pranešti jai ir jos gynėjui apie nukentėjusiojo apklausos vietą ir laiką prokuroras neprivalėjo. Taigi BPK 184 straipsnio 4 dalies reikalavimai nebuvo pažeisti“¹³⁶. „Apeliacinės instancijos teismas nuosprendyje pažymėjo, kad neturi galimybę pašalinti aukščiau paminėtų ikiteisminio tyrimo trūkumų ir sudaryti galimybę nuteistajai užduoti klausimus mažamečiam nukentėjusiajam, nes nuo įvykio praėjo ilgas laiko tarpas ir dėl vaiko raidos yra pasikeitęs jo mąstymas bei aplinkos suvokimas, todėl šiuo metu duoti parodymai nebūtų objektyvūs ir patikimi. Be to, apeliacinės instancijos teismo teisėjų kolegija pažymėjo ir tai, kad ikiteisminio tyrimo metu teisėjui duoti mažamečio nukentėjusiojo D. P. parodymai nėra vieninteliai ir lemiami nuteistosios R. K. kaltę patvirtinantys įrodymai, todėl rėmėsi mažamečio nukentėjusiojo ikiteisminio tyrimo teisėjui duotais parodymais ta apimtimi, kuria jie patvirtina kitų asmenų, t. y. Ž. P. ir E. U. parodymus.“¹³⁷. Iš teismo argumentacijos galima daryti išvadą, kad dėl vaiko jauno amžiaus, kognityvinių gebėjimų anksčiau duoti parodymai po tam tikro laiko, apklausiant vaiką iš naujo, gali skirtis ir tokiu atveju sukelti abejonę dėl parodymų patikimumo. Taigi, norint išvengti nepilnamečio antrinės viktimizacijos bylos eigoje, taip pat užtikrinti vaiko parodymų patikimumą ir jų išsaugojimą, turi būti siekiama išvengti pakartotinių apklausų ir, kad liudytojo ar nukentėjusiojo apklausos būtų filmuojamos¹³⁸. Tačiau Europos Žmogaus Teisių Teismas pabrėžia, kad tokiais atvejais, kai yra saugomi nukentėjusieji, turi būti užtikrintos įtariamųjų teisės¹³⁹. „Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje kiekvienam kaltinamajam garantuota teisė į teisingą procesą, o 6 straipsnio 3 dalies d punkte – teisė užduoti klausimus kaltinimo liudytojams. Tokios teisės įtvirtintos ir BPK 44 straipsnio 5 ir 7 dalyse. Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje aiškiai konstatuojamas žmogaus teisių pažeidimas tais atvejais, kai žmogaus nuteisimas grindžiamas vien tik asmens, kuriam kaltinamasis neturėjo galimybės užduoti klausimus, parodymais ir kai tokie parodymai daug lemia asmenį pripažįstant kaltu. Europos Žmogaus Teisių Teismas, analizuodamas Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 3 dalies d punkte įtvirtintą kaltinamojo teisę pačiam apklausti kaltinimo liudytojus, neakcentuoja proceso stadijos, kurioje ši teisė turi būti realizuota. Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje nurodyta teisę vertinama kaip teisės į teisingą, sąžiningą procesą sudėtinė dalis ir Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 3 dalies d punkto pažeidimas konstatuojamas tuo atveju, kai kaltinamasis jokiaje proceso

¹³⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo byla 2K-494-677/2015“, <http://eteismai.lt/byla/81463290500688/2K-494-677/2015>.

¹³⁷ *Ibid.*

¹³⁸ „Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro Rekomendacijos dėl nepilnamečio liudytojų ir nukentėjusiojo apklausos, Nr. 2466, 2015-02-18“, TAR, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/9fd3cd50b76711e4b429deed97e8d594>.

¹³⁹ „Europos žmogaus teisių teismo byla Gäfgen v. Germany, Nr. 22978/05, 2010“, <https://www.legal-tools.org/doc/cfe8d9/pdf>.

stadijoje neturėjo galimybės apklausti asmenų, kurių parodymai perskaitomi proceso metu ir naudojami kaip įrodymai¹⁴⁰. Šios pozicijos tvirtai laikomasi ir tokiose bylose kaip *Unterpertinger v. Austria*¹⁴¹, *Delta v. France*¹⁴². EŽŽT pasisako, kad kaltinamajam gali būti nesuteikta teisė užduoti klausimų liudytojams, jei norima apsaugoti seksualinę prievartą patyrusių aukų interesus¹⁴³. „*Taigi, nors paprastai įrodymų rinkimo ir vertinimo principai yra kiekvienos šalies reikalas, bet Europos Žmogaus teisės jurisprudencija tarsi visgi nusako tam tikrus įrodymų proceso standartus*“¹⁴⁴.

Psichologė V. Vaivadaitė, remdamasi moksliniais tyrimais, darbo patirtimi bei mokymais, parengtose rekomendacijose dėl mažamečių, nepilnamečių apklausų metodikos¹⁴⁵ pateikia informaciją, kuri yra aktuali vaiko apklausai. Psichologė akcentuoja, „*kad vaikas patyręs traumuojančią įvykį dažnai išgyvena slogias emocijas. „Isijungia“ psichologiniai gynybos mechanizmai. Vaikas „kovoja“ su traumos sukeltomis neigiamomis emocijomis (kalte, nerimu, gėda). Todėl apklausos metu gali pasireikšti gynybinės reakcijos, t. y. siekiant susidoroti su savo emociniais išgyvenimais, vaikai nesąmoningai išstumia iš atminties neigiamus prisiminimus arba bando juos aiškinti pagal visuomenėje galiojančias normas, savo suvokimą. Dėl šių priežasčių gali susidaryti įspūdis, kad vaikas bando nuslėpti tiesą, meluoja*“¹⁴⁶. Antrinant autorei, galima pastebėti, kad sklandžiai apklausai bei staigiam reagavimui į vaiko emocijas, labai svarbi ir specialisto kompetencija. Jei specialistas yra tinkamai apmokytas bei pasiruošęs apklausai, klaidingų parodymų galima išvengti. Lietuvoje teismuose dirbančių psichologų, praktikoje taikoma 10 žingsnių apklausos metodika pagal Thomas D. Lyon¹⁴⁷. Ši metodika padeda specialistui praktikoje bendrauti su vaiku, taip pat nustatyti bendravimo taisykles, gauti kuo tikslesnę ir teisingą informaciją. Jau kelis dešimtmečius vykdoma mokslinė veikla, kuri veda prie vieno bendro sutarimo, kad yra reikalingas efektyvus būdas iš vaikų „išgauti“ parodymus. Pasauliniu mastu egzistuojanti apklausiančiųjų asmenų nekompetencija teisėtvarkoje yra nepakankamo profesinio apmokymo pasekmė. Dažnai apklausiančiųjų savo rolės nesuvokimas interviu metu yra vienas pagrindinių barjerų efektyviai surinkti informaciją. Dauguma apklausiančiųjų klaidingai galvoja, kad parodymų patikimumas yra

¹⁴⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo byla 2K-102/2009“, <http://eteismai.lt/byla/196071132630150/2K-102/2009>

¹⁴¹ „Europos žmogaus teisių teismo byla *Unterpertinger v. Austria* nr. 9120/80, 24.11.1986, A110“, <http://freecases.eu/Doc/CourtAct/4537075>.

¹⁴² „Europos žmogaus teisių teismo byla *Delta v. France*, nr. 11444/85, 1990“, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57647>.

¹⁴³ „Europos žmogaus teisių teismo byla *S.N. v. Sweden*, no. 34209/96, 2002“
http://www.menschenrechte.ac.at/orig/02_4/S.N..pdf.

¹⁴⁴ Rima Ažubalytė ir Jolanta Zajančauskienė, „Credibility of testimonies of vulnerable participants in a legal process: the Lithuanian case“: (Riga: Turība University, 2014), 2, <http://connection.ebscohost.com/c/articles/99518868/credibility-testimonies-vulnerable-participants-legal-process-lithuanian-case>.

¹⁴⁵ Vaida Vaivadaitė, *Rekomendacijos dėl mažamečių, nepilnamečių apklausų metodikos* (Šiaulių apygardos teismas: Šiauliai), <https://sat.teismas.lt/data/public/uploads/2018/01/apklausejams.pdf>.

¹⁴⁶ *Ibid.*

¹⁴⁷ Thomas D. Lyon, *Ten Step Investigative Interview* (University of Southern California, 2005), <https://works.bepress.com/thomaslyon/5>.

susijęs su parodymų tikslingumu, ir kad vedantieji klausimai yra pagrindinis parodymus iškreipiantis dalykas. Tačiau tyrimais įrodyta, kad vaikai gali pateikti ganėtinai įtikinančius, bet visiškai klaidingus parodymus. Ir patys apklausiantieji gali būti priversti, vadovaudamiesi neteisinga informacija, vesti apklausą klaidinga linkme per kartojamą įtaigumą, kvietimą spekuliuoti, konteksto suteikimą, padrąšinimą ir panašiai. Profesionalai taip pat pervertina papildomų apklausų technikų vertę: taisyklių nustatymą, kompetencijų vertinimą ir kitas su aplinka susijusias priemones. Realybė tokia, kai vaikai klaidingai pateikia informaciją, arba ją nutyli, o taip atsitinka dėl neteisingų klausimų formuluočių. Taip pat įrodyta, kad besaikis perspėjimų ir (arba) piešinių naudojimas, gali pateikti per daug konteksto ir pakenkti apklausos rezultatui¹⁴⁸.

Apibendrinant, dėl amžiaus ir kognityvinių gebėjimų vaiko parodymų gavimas ne visais atvejais yra sklandus. Tuomet išskyla sunkumai, nustatant tikslas bylos aplinkybes, reikalingos pakartotines apklausos ir pan. Paprastai dėl ilgo laiko tarpo tarp apklausų bei apklausų skaičiaus, vaiko parodymai gali pakisti, todėl padidėja tikimybė, kad vaiko parodymais bus suabejota. Turėtų būti siekiama pirminės apklausos metu gauti kuo išsamesnę informaciją ir siekti išvengti po ilgo laiko tarpo pakartotinių apklausų. Išanalizavus vaikų parodymų gavimo niuansus tikslinga pereiti prie vaiko parodymų patikimumo problematikos.

2.2. Vaiko parodymų patikimumas

2.2.1. Vaikų parodymų patikimumo vertinimo veiksniai

Biheviziorizmo mokslas vaikų parodymų vertinimo srityje teigė, kad maišant įvairias interviu, parodymų davimo ar akistatų sesijas kolektyviai, visa tai trukdo išgauti iš vaiko vieningus, rišlius parodymus. Gynėjai dažnai pasinaudoja šiais neatitikimais ir vaiką prilygina nepatikimu — keičiančiu parodymus liudytoju¹⁴⁹. Vaikų atminties tikslumas ir įtaigumas jau pirmojo pasaulinio karo laikais buvo rimtas Europos psichologų tyrimo objektas¹⁵⁰. Istoriskai vaikai dažnai buvo laikomi nekompetentingais liudytojais ir jų parodymai nebūdavo vertinami. Iki šiol yra nusistovėjusi nuomonė, kad vaikai yra natūraliai linkę išpūsti, perdėti ir iškraipyti kaltinimus. Vaiko parodymų patikimumui įtakos turi daugelis veiksnių. Jau aptarėme, kad vaikų parodymų vertinimui didelės reikšmės turi parodymų gavimo tvarka.

¹⁴⁸ Martine B. Powell, "Designing Effective Training Programs for Investigative Interviewers of Children", *Current Issues in Criminal Justice* 20, 2 (2008): 189, <http://www.austlii.edu.au/au/journals/CICrimJust/2008/25.html>.

¹⁴⁹ Fiona E. Raitt, „Judging Children’s Credibility-Cracks in the Culture of Disbelief, or Business as Usual?“ *New Criminal Law Review: an International and Interdisciplinary Journal* 13, 4 (2010): 736-737, <http://nclr.ucpress.edu/content/13/4/735>.

¹⁵⁰ Graham Davies, „The Reliability of Children’s Testimony“ *International legal practitioner*, (1986), 96, <http://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/ilp11&div=38&id=&page=>

Taip pat vaikų parodymų patikimumui didelės reikšmės turi jo asmeninės savybės ir santykis su baudžiamuoju procesu.

Neretai bylos, ypač kuriose buvo panaudota seksualinė prievarta prieš vaikus, yra sudėtingos ir kruopštaus tyrimo reikalaujančios bylos. Liudytojais tapę nepilnamečiai patiria didžiulį stresą, išbalansuojama ir taip trapios asmenybės būseną. Autoriai atkreipia dėmesį į sistemos prievartą, kuri yra didžiulis stresorius nepilnamečiams. Kiekvienas vaikas susidūręs su ikiteisminiu tyrimu, teisiniu procesu ar poteisiniu periodu patiria nemalonius išgyvenimus, kurie atsiranda dėl juridinių žinių stokos, teismo laukimo, besikartojančių apklausų, vaiko gainiojimo iš vienos institucijos į kitą, susitikimo su kaltinamuoju ir t.t. Vaiką ypač neigiamai veikia nežinomybės jausmas, reikiamos informacijos nesuteikimas¹⁵¹. Neigiami nepilnamečio išgyvenimai proceso metu gali turėti įtakos sklandiems jo parodymams gauti. Todėl nepilnametį tinkamai supažindinus su specialiomis garantijomis: galimybe apklausti, nedalyvaujant kaltinamajam, garso ir vaizdo darymu apklausos metu, išankstinių klausimų paruošimu, supažindinimu su teismo sale, išsklaidomas vaiko nežinomybės jausmas¹⁵².

Dar viena analizuojama problema — vaikų gebėjimas tiksliai prisiminti ir papasakoti matytus įvykius¹⁵³. Tai gali būti glaudžiai susiję su tiesioginės emocinės prievartos patyrimu, kuri galima procesinių veiksmų metu, kai dėl neprofesionalumo yra netinkamai atliekama vaiko apklausa. Netinkama apklausos metodika vaiko atžvilgiu gali sąlygoti, jog vaikas paveiktas streso sunkiai duos parodymus, kalbės neaiškiai, neriškiai, gali pamiršti svarbias detales, neprisiminti įvykio arba prarasti ir atmintį, ir gebėjimą bendrauti¹⁵⁴. I. Čėsniėnė, nagrinėjusi vaikų parodymus, išskyrė du psichologinius veiksnys, lemiančius vaikų parodymus. Pirmasis – vidinis veiksnys susideda iš vaiko atminties, kalbinių sugebėjimų, vaizduotės, išgyvenamo streso, motyvų duoti melagingus parodymus bei vaiko įtaigumo¹⁵⁵. „Nustatyta, kad jau trejų ketverių metų vaikai gali gerai prisiminti jiems asmeniškai svarbių įvykių epizodus, kurie įvyko prieš vienerius dvejus metus“¹⁵⁶; vaikai net ir būdami labai mažo amžiaus, turi atmintį, kurioje gali būti saugoma net kelių metų informacija. Tačiau vaikų suvokimas, o taip pat ir

¹⁵¹ Ilona Tamutienė, „Sistemos prievarta prieš vaikus: sąvoka, apraiškos veiksniai, priežastys ir prevencija“, *Filosofija. Sociologija* 2, (2004): 54, <https://philpapers.org/rec/TAMSPP>.

¹⁵² Fiona E. Raitt, „Judging Children’s Credibility-Cracks in the Culture of Disbelief, or Business as Usual?“, *New Criminal Law Review: an International and Interdisciplinary Journal* 13, 4 (2010): 745, <http://nclr.ucpress.edu/content/13/4/735>.

¹⁵³ Ilona Čėsniėnė, „Vaikų parodymus lemiantys psichologiniai veiksniai“, *Jurisprudencija* 41, 33 (2003): 106, <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3428>.

¹⁵⁴ I. Ilona Tamutienė, „Sistemos prievarta prieš vaikus: sąvoka, apraiškos veiksniai, priežastys ir prevencija“, *Filosofija. Sociologija* 2, (2004): 54, <https://philpapers.org/rec/TAMSPP>.

¹⁵⁵ Ilona Čėsniėnė, „Vaikų parodymus lemiantys psichologiniai veiksniai“, *Jurisprudencija* 41, 33 (2003): 108, <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3428>.

¹⁵⁶ Neringa Grigutytė ir kt., *Psichologinės rekomendacijos ikiteisminio tyrimo pareigūnams, dirbantiems su nepilnamečiais* (Vilnius: Vidaus reikalų ministerija, 2006), 10, https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/Metodikos/Psichologinesrekomendacijospdf01.pdf.

gyvenimiška patirtis skiriasi nuo suaugusiųjų, todėl pripažįstama, kad suaugusiojo liudijimas yra stipresnis ir geresnis nei vaiko. Kita vertus, vaikų pasakojimai būna gana tikslūs, jei informacija reikšminga ar labai išsiskirianti. Autorė atkreipia dėmesį, kad vaikų parodymų tikslumas labai priklauso nuo to, kaip jam bus užduodami klausimai, ar nėra sufleravimo, atsakymą menančių klausimų. Liudijimas visuomet bus tikslesnis kai parodymai duodami laisvo pasakojimo forma¹⁵⁷. Problema „<...> yra ne ta, kad vaikai negali pateikti liudijimų ir pasakyti patikimos informacijos, o ta, kad suaugusieji nežino kaip įgalinti vaikus pateikti tą informaciją, kurią jie gali suteikti“¹⁵⁸. Dėl to negavus visos informacijos, vaiką tenka apklausti pakartotinai. Nepilnamečių apklausiant keletą kartų yra didelė tikimybė, kad parodymai gali skirtis. Parodymai kinta dėl streso, manymo, kad juo yra netikima ir pan. Teisme parodymuose esantys prieštaravimai gali turėti įtakos vertinant vaiko parodymu patikimumą¹⁵⁹.

Taip pat vaiko parodymų patikimumas priklauso nuo jo kalbinių sugebėjimų. I. Čėsniienė pastebi, kad neretai jaunesnio amžiaus vaikai vartoja žodžius, kurių patys nesupranta arba supranta klaidingai, taria juos ne taip. Dėl neteisingų išsireiškimų interpretacijos, vertinant vaiko parodymus kyla įtarimai, užduodami papildomi klausimai, dėl to vaikai pasimeta, įvyksta nesusikalbėjimas¹⁶⁰. Tokiais atvejais atsiranda palanki terpė kaltinamojo advokatams tvirtinti, kad vaiko parodymai yra niekiniai, nepatikimi, kadangi skiriasi jų duoti parodymai. Nors yra aibės empirinių tyrimų, kurie įrodo, jog vaikai geba liudyti, gynybos advokatai dažnai naudoja platų lingvistinių technikų spektrą, siekiant pergudrauti vaiką ir taip pateikti jį kaip nepatikimą liudytoją¹⁶¹.

Vaizduotė, dar vienas veiksnys, lemiantis vaikų parodymus. Anksčiau buvo manyta, kad vaikas neatskiria realybės nuo fantazijos, todėl į jo parodymus negalima žiūrėti rimtai. Pastebima, kad vaikų pasakojimai apie seksualinę patirtą prievartą retai kada gali būti išgalvoti. Atlikti tyrimai parodė, kad vaiko ir suaugusio žmogaus vaizduotė yra labai panaši, realius prisiminimus nuo fantazijos vaikams sunku atskirti nebent tuomet, kai jie yra paveikti kitų, kai jiems daroma (padaryta) įtaiga. „*Jau nuo šešerių metų vaikas gali suprasti, kad atmintyje vienu metu gali egzistuoti prieštaringo turinio*

¹⁵⁷ Ilona Čėsniienė, „Vaikų parodymus lemiantys psichologiniai veiksniai“, *Jurisprudencija* 41, 33(2003): 109, <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3428>.

¹⁵⁸ Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras, *Nepilnamečių justicija Lietuvoje: teorija ir praktika* (Vilnius : UAB "Petro ofsetas", 2007), 9.

¹⁵⁹ Ilona Čėsniienė, „Vaikų parodymus lemiantys psichologiniai veiksniai“, *Jurisprudencija* 41, 33 (2003): 109, <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3428>.

¹⁶⁰ *Ibid.*

¹⁶¹ Fiona E. Raitt „Judging Children’s Credibility-Cracks in the Culture of Disbelief, or Business as Usual?“, *New Criminal Law Review: an International and Interdisciplinary Journal* 13, 4 (2010): 736-737, <http://nclr.ucpress.edu/content/13/4/735>.

informacija apie tą patį įvykį arba objektą. Tačiau ikimokyklinio amžiaus vaikai gali supainioti tikrus ir įteigtus įvykius, jei šie įvykiai yra percepiciškai ir sematiškai labai panašūs“¹⁶².

Kiti veiksniai, lemiantys vaikų parodymus – išgyventas stresas ir melagingų parodymų motyvai. Manoma, kad stresas gali arba sustiprinti prisiminimus, arba pabloginti informacijos prieinamumą. Anksčiau buvo manyta, kad mažamečiai dėl kognityvinių gebėjimų stokos meluoti negeba. Tyrimo rezultatai patvirtina, kad ikimokyklinio amžiaus vaikai jau gali atskirti melą nuo tiesos ir sąmoningai meluoti¹⁶³. Atlikto tyrimo metu paaiškėjo, kad vaikų moralė melavimo ir teisybės atžvilgiu su amžiumi didėja ir vaikai gerai skiria melą nuo tiesos. Manoma, kad vaikai linkę labiau sakyti tiesą apie tėvų nusikaltimus, kai duodant parodymus tarp jų nėra akių kontakto¹⁶⁴. Psichologinėje literatūroje pateikiami motyvai, kurie gali skatinti vaikus meluoti: noras išvengti bausmės, žaidimo kontekstas (nenori nutraukti veiklos), asmeninių tikslų siekimas, pažado laikymasis¹⁶⁵. Dažnai vaikai, kurie gyvena šeimose, kuriose smurtas ir išnaudojimas yra normalu arba šeimos nariai yra įsitraukę į nusikalstamas veikas, yra savo artimųjų instruotuojami laikyti tokius dalykus paslapyje. Seksualiniai nusikaltėliai spaudžia vaiką išlaikyti išnaudojimą paslapyje. Todėl aukos dažnai slepia seksualinę prievartą tikėdami, kad apsisaugos patys arba apsaugos šeimos narius. Įrodyta, kad jau trejų metų vaikai geba laikyti paslaptis¹⁶⁶. Išskiriami faktoriai, kurie gali įtakoti vaiko gebėjimą ar negebėjimą pranešti apie seksualinę prievartą: 1) santykių su kaltinamuoju artumas; 2) tėvų, ypač motinos, parama vaikui; 3) patirtos prievartos dažnumas ir intensyvumas ir 4) amžius¹⁶⁷. Santykiai su tėvais yra reikšmingas kintamasis paauglių psichologinės gerovės¹⁶⁸ ir artimųjų grasinimai gali priversti vaiką tylėti arba nutylėti¹⁶⁹.

Paskutinis, mokslinėje literatūroje nurodomas vidinis veiksnys, galintis lemti vaiko parodymus – jo įtaigumas. I. Čėsniėnė rašo, kad „neretai vaikų parodymais abejojama tik todėl, kad jie yra pernelyg jautrūs klaidinančiam aplinkinių poveikiui arba įtaigai“¹⁷⁰. Kai kurie autoriai išskiria šešias problemas, susijusias su vaikų įtaigumu. Per pastaruosius 10 metų buvo galvojama, kad įtaigumui linkę pasiduoti tik

¹⁶² Ilona Čėsniėnė, „Vaikų parodymus lemiantys psichologiniai veiksniai“, *Jurisprudencija*, 41, 33 (2003): 110, <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3428>.

¹⁶³ *Ibid.*

¹⁶⁴ Victoria Talwar ir kt. „Children's Lie-Telling to Conceal a Parent's Transgression: Legal Implications“, *Law and Human Behavior* 28, 4 (2004): 433. <http://www.jstor.org/stable/4141737>.

¹⁶⁵ Ilona Čėsniėnė, „Vaikų parodymus lemiantys psichologiniai veiksniai“ *Jurisprudencija*, 41, 33 (2003): 110, <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3428>.

¹⁶⁶ Bette L. Bottoms ir kt., „Understanding Children's Use of Secrecy in the Context of Eyewitness Reports“, *Law and Human Behavior* 26, 3 (2002): 286-288.

¹⁶⁷ Lindsay C. Malloy ir kt., „Filial Dependency and Recantation of Child Sexual Abuse Allegations“ *Child&Adolescent Psychiatry*, (2007): 162-163, <https://link.springer.com/article/10.1023/A:1015324304975>.

¹⁶⁸ Graham Davies, “The Reliability of Children's Testimony”, *International legal practitioner* (1986): 96.

¹⁶⁹ *Ibid.* p. 307.

¹⁷⁰ Ilona Čėsniėnė, „Vaikų parodymus lemiantys psichologiniai veiksniai“, *Jurisprudencija* 41, 33 (2003): 111, <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3428>.

ikimokyklinio amžiaus vaikai. Tačiau vėlesni tyrimai įrodė, kad pasidavimas įtaigumui mažėja kylant amžiui, tačiau nepaisant to, paaugliai gali būti ženkliai labiau linkę pasiduoti įtaigumui nei suaugę žmonės. Taigi vaikai iki pat pilnametystės yra linkę pasiduoti įtaigai ir jie nėra tokie atsparūs kaip suaugusieji¹⁷¹. Vyresni nei 12 metų vaikai yra labiau linkę pasiduoti įtaigai nei suaugę, o jaunesnius vaikus yra lengviau paveikti neigiamu grįžtamuju ryšiu¹⁷². Antras aspektas, kad įtaiga, tai nebūtinai menančių klausimų uždavinėjimas, tai gali būti socialinė įtaka, skatinimas – drąsinimas ir kvietimas spekuliuoti. Labai svarbus aspektas, kai apklausą vykdomas asmuo klaidingai supranta ir dėl to toliau uždavinėja klaidingus klausimus. Dauguma tyrėjų sutinka, kad vaikų apklausos būdas gali turėti lemiamą reikšmę tam, kas yra prisimenama, dėl to padidėja tinkamai atliekamos apklausos svarba¹⁷³. Tačiau kartu pažymėtina, kad įtaigus klausinėjimas daro poveikį ne tik vaikams liudytojams, bet ir suaugusiesiems. Kim Roberts and Michael Lamb analizuodami 68 seksualinio išnaudojimo interviu su vaikais tarp 3-14 metų, rado 140 iškraipymų ir klaidingų interpretacijų suvokiant informaciją. Taip atsitinka todėl, kad vaikai paprastai nesugeba pataisyti neteisingai suprastos informacijos, dėl to toliau naudojama klaidinga informacija, kurią ne taip suprato psichologas. Kai specialistui pritrūksta kompetencijos ar neteisingai suprantama informacija, tolimesni klausimai pakrypsta klaidinga linkme. Be to, įtaiga gali būti padaryta ne tik parodymų davimo metu, bet ir prieš ar po jų. Dažniausiai taip atsitinka tarp apklausų, kuomet įtaigą padaro tėvai, kiti suaugusieji arba kiti vaikai¹⁷⁴. Dėl to pakartotinės apklausos gali būti pavojingos, vaiko pirminiai parodymai nuo duodamų antrąsyk gali skirtis.

Vaiko parodymų patikimumą lemia ir tam tikri išoriniai veiksniai: apklausėjo šališkumas, apklausėjo statusas ir atliekami vaidmenys, įtaigių apklausos priemonių naudojimas interviu metu, vizualizacijos metodai¹⁷⁵. Jei apklausėjas yra linkęs tikėti, kad įvykis tikrai buvo, tuomet apklausa bus šališka ir interviu metu tyrėjas stengsis „*atskleisti įvykusias*“ aplinkybes. Pro pirštus žiūrima į neatitinkančias aplinkybes ar jos interpretuojamos taip kaip įsivaizduojama. Šališko apklausėjo klausimai gali būti konkretūs, vaikui menantys tokį atsakymą, kokio pageidauja specialistas¹⁷⁶. Kaip jau buvo analizuota, vaikai linkę pasiduoti įtaigai, todėl šališkam specialistui apklausiant nepilnametį, didelė tikimybė, kad vaikas gali pakeisti parodymus ir papasakoti įvykio versiją tokią, kokios tikisi apklausėjas.

¹⁷¹ Amye R. Warren ir Dorothy F. Marsil, „Why Children’s Suggestibility Remains a Serious Concern“, *Law and Contemporary Problems* 65 (2002): 127-130, <https://scholarship.law.duke.edu/lcp/vol65/iss1/5>.

¹⁷² Jessica Dommicent ir kt., „Interviewing Children in Belgium: An Evaluation“, *Police* 81 (2008): 249, <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1350/pojo.2008.81.3.418>.

¹⁷³ Amye R. Warren ir Dorothy F. Marsil, „Why Children’s Suggestibility Remains a Serious Concern“, *Law and Contemporary Problems* 65 (2002): 128-132, <https://scholarship.law.duke.edu/lcp/vol65/iss1/5>.

¹⁷⁴ *Ibid.*, 131-134.

¹⁷⁵ Ilona Čėsnienė, „Vaikų parodymus lemiantys psichologiniai veiksniai“, *Jurisprudencija* 41, 33 (2003) 112, <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3428>.

¹⁷⁶ *Ibid.*

Didelę reikšmę vaikų parodymams turi apklausėjo statusas. „*Vaikai dažnai priima suaugusiuosius kaip autoritetingus asmenis, jų kompetencija jie paprastai pasitiki labiau nei savo prisiminimais*“¹⁷⁷; vaikai mano, kad suaugę neklysta ir viską žino, todėl kuo daugiau kartų vaikui užduodamas tas pats klausimas, tuo didesnė tikimybė, kad jis ims ir pakeis savo duotus parodymus¹⁷⁸. „*Manoma, kad vaikai gali interpretuoti pakartotą klausimą taip: „Pirmą kartą aš pateikiau neteisingą atsakymą, vadinasi, kad būčiau geras bendravimo partneris, turiu pateikti naują informaciją“.* Dėl tos pačios priežasties vaikai siekia atsakyti į suaugusiųjų klausimus netgi tada, kai klausimai yra keisti. Pavyzdžiui, net kai klausama tokio absurdiško klausimo: „Ar pienas yra didesnis už vandenį?“, dauguma 5-7 metų vaikų retai atsako „nežinau“. Taigi, norėdami nusileisti arba įtikti autoritetingam suaugusiajam, vaikai gali siekti priderinti savo atsakymus prie klausimų turinio, o ne pateikti tikrąsias savo žinias apie įvykį“¹⁷⁹.

Įtaigių apklausos priemonių, vizualizacijos metodų naudojimas interviu metu taip pat gali daryti įtakos vaiko parodymams. Vaiko apklausos kambariuose naudojamos anatomicinės lėlės, kurios naudojamos fizinio ar seksualinio smurto atvejams atvaizduoti. Tačiau dėl anatomicinių lėlių naudojimo apklausose mokslininkų nuomonės išsiskiria. Vieni teigia, kad anatomicinė lėlė puikiai tinka, kai vaikas nediršta pasakoti apie įvykusį įvykį ir turi galimybę atvaizduoti veiksmus ant lėlės. Kitų mokslininkų nuomone, lėlės yra įtaigios: „*jos skatina vaiką įsitraukti į seksualinį žaidimą net ir tada, kai jis nepatyrė jokios prievartos. Pavyzdžiui, vaikas gali įkišti pirštą į lėlės genitalijas tik todėl, kad tai nauja ir įmanoma*“¹⁸⁰.

Manytina, kad vaikai kaip ir suaugę, gali būti patikimais liudytojais. Kaip matyti, nepilnamečių parodymų patikimumas priklauso ne tik nuo psichologinių veiksnių, tokių kaip vaiko branda bei gebėjimas liudyti, bet ir nuo specialisto gebėjimo tinkamai suformuluoti klausimus, tinkamai paklausti, laiku pastebėti ir reaguoti į vaiko emocijas, elgesį ir t. t. Mokslininkai atkreipia dėmesį į tai, kad nepaisant to, jog su vaikais procese dirbantys asmenys turi aukštąjį išsilavinimą, jiems visgi gali trūkti darbo įgūdžių, jie gali stokoti žinių, kaip apklausti vaiką, kokio elgesio iš jo tikėtis. Pastebima, „*jei šalyje nėra*

¹⁷⁷ Neringa Grigutyte ir kt., *Psichologinės rekomendacijos ikiteisminio tyrimo pareigūnams, dirbantiems su nepilnamečiais* (Vilnius: Vidaus reikalų ministerija, 2006), 15, https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/Metodikos/Psichologinesrekomendacijospdf01.pdf.

¹⁷⁸ Ilona Čėsnienė, „Vaikų parodymus lemiantys psichologiniai veiksniai“, *Jurisprudencija* 41, 33 (2003) 112, <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3428>.

¹⁷⁹ *Ibid.*

¹⁸⁰ *Ibid.*

specializuoto mokymo socialiniam, teisiniam darbui su vaikais ir specializuotų teismų vaikų klausimams nagrinėti“ padidėja rizika atsirasti sistemos prievartai¹⁸¹.

2.2.2. Vaikų parodymų patikimumo vertinimo metodika

Nepaisant esamų gausių mokslinių vaikų parodymų vertinimo metodų, vienas populiariausių ir daugiausiai naudojamų yra Parodymų patikimumo vertinimo metodas (toliau — PPV). Jis sukurtas, remiantis Undeutsch hipoteze. Undeutsch 1954 m. sukūrė procedūrą, kurią vadino parodymų realistiškumo analize, paremta tam tikrų kriterijų rinkiniu, sudariusių įrankį nustatyti teiginių tikrumą¹⁸². PPV buvo sukurtas dviejų mokslininkų Steller ir Kohnken. Šis metodas pirmą kartą buvo pradėtas naudoti 1999 metais Vokietijoje ir šiuo metu naudojamas daugelyje šalių. PPV yra priimamas kaip įkalčiai kai kuriose Šiaurės Amerikos teismuose ir vakarų Europos šalyse, tokiose kaip Vokietija, Olandija, Ispanija, Švedija¹⁸³. Kitas populiarus vaikų parodymų vertinimo metodas — Kriterijais paremto turinio vertinimo analizė¹⁸⁴.

PPV metodo taikymas prasideda nuo bendros informacijos vertinimo: 1) amžius; 2) kognityviniai sugebėjimai; 3) santykiai su kaltinamuoju; 4) informacija apie patį įvykį (įvykio pobūdis, vienetinis ar pasikartojantis); 5) ankstesni parodymai (kiek kartų liudytojas buvo apklausiamas, ką pasakė, kokio pobūdžio interviu buvo naudojamas); 6) bet kokia svarbi informacija (pavyzdžiui, kiek praėjo laiko nuo įvykio ir skundo, parodymų ir kitų įkalčių sutapimas ir pan.). Surinkus šią informaciją, pritaikomi vertinimo metodai įrodyti arba paneigti hipotezę — atliekamas pusiau struktūruotas liudytojo interviu. Vėliau visa informacija vertinama, naudojant kategorijas iš patikimumo sąrašo¹⁸⁵. Šis metodas skiriasi nuo kitų tokio pobūdžio vertinimo metodų, tokių kaip kriterijais paremta turinio vertinimo metodo, nes šio metodo pagalba naudojami labai skirtingi informacijos taškai, siekiant įvertinti gautų įrodymų visumą. PPV komponentai susideda iš keturių pagrindinių dalių:

1. Pasirengimas — a) bylos analizė; b) hipotezių apie parodymų kilmę sugeneravimas; c) tinkamų vertinimo metodų atranka (hipotezių paneigimas ar patvirtinimas).

¹⁸¹ Ilona Tamutienė, „Sistemos prievarta prieš vaikus: sąvoka, apraiškos veiksniai, priežastys ir prevencija“, *Filosofija. Sociologija* 2 (2004): 55, <https://philpapers.org/rec/TAMSPP>.

¹⁸² Francien Lamers-Winkelmann ir Frank Buffing, „Children’s Testimony in Netherlands: A Study of Statment Validity Analysis“, *Crim. Just. & Behavior* 304 (1996): 310, <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0093854896023002004>.

¹⁸³ Par Anders Granhag, Aldert Vrij ir Bruno Verschuere. „Detecting Deception: Current Challenges and Cognitive Approaches“ *John Wiley & Sons* (2015): 5, <http://onlinelibrary.wiley.com/book/10.1002/9781118510001>.

¹⁸⁴ Gérard Niveau ir kt., „Inter-rater Reliability of Criteria-Based Content Analysis of Children’s Statments of Abuse“, *Journal Forensic Sci* (2015): 1248, <https://doi.org/10.1111/1556-4029.12816>.

¹⁸⁵ Gunter Kohnken, Antonio L. Manzanero ir M. Teresa Scott. „Statment validity assessment: myths and limitations“ *Anuario de Psychologia Juridica* 25, (2015): 13-19, https://www.researchgate.net/publication/274954040_Statement_validity_assessment_Myths_and_limitations.

2. Vystymas — a) liudytojo arba jo tėvų interviu (anamnezės gavimas); b) teismo ekspertų interviu apie įvykį; c) asmenybės arba kognityvinių gebėjimų testas.

3. Rezultatų vertinimas — a) kriterijų analizė; b) diagnostinis kriterijų analizės vertinimas (liudytojo kognityviniai sugebėjimai, tokie kaip verbaliniai įgūdžiai, kūrybingumas, atminties tipas, intelektiniai sugebėjimai ir įtaigumas; liudytojo specifinės žinios ir patirtis, pavyzdžiui, ankstesnė seksualinė patirtis, diskusijos su kitais asmenimis; su byla susijusi informacija, įvykio sudėtingumas, pirmieji parodymai ir laikas nuo įvykio iki apžiūros), c) skirtingų parodymų nuoseklumo analizė, d) parodymų šaltinio ir jų kitimo analizė (pirminiai nusiskundimai, kitų žmonių reakcija į parodymus ir ankstesnių interviu analizė), e) motyvacijos vertinimas.

4. Anksčiau suformuluotų hipotezių atranka ir vertinimas, integruojant surinktą informaciją¹⁸⁶.

Naudojant PPV metodą formuojamos hipotezės, kurios turi būti patvirtinamos ar paneigiamos. Šios hipotezės labai specifinės, kadangi atsižvelgiama į bylos pobūdį ir kitas detales. Pagrindinė hipotezė — parodymai yra teisingi. Iš šios pagrindinės hipotezės yra keliamos kelios hipotezės: 1) įrodymai teisingi, tačiau vaikas klaidingai identifikavo nusikaltėlį; 2) parodymai yra teisingi, tačiau vaikas pats sugalvojo arba buvo įtakotas sugalvoti ar pridėti papildomos informacijos, kuri nėra teisinga; 3) vaikui buvo daromas spaudimas trečiųjų šalių, suformuluoti klaidingą įvykių versiją; 4) vaikui buvo suteikta klaidinga informacija, siekiant asmeninių tikslų; 5) vaikas išsigalvojo arba prifantazavo dėl savo psichologinių problemų. Naudojant PPV metodą siekiama įrodyti, ar paneigti tokio pobūdžio hipotezes¹⁸⁷. Šis metodas apjungia visus turimus ir gaunamus duomenis, iškeltas hipotezes, jų patikrinimą ir teisingo atsakymo radimą.

Kitas vaiko parodymų vertinimo metodas yra kriterijais paremto turinio vertinimo analizė, kuri gali būti taikoma PPV metodo taikymo procese, kaip PPV sudedamoji dalis, arba taikoma atskirai. Ši turinio analizė skirta išsiaiškinti, ar atskiri teiginiai parodymuose yra teisingi, ar yra meluojama¹⁸⁸. Kriterijais paremto turinio vertinimo analizė gali susidėti iš šių kriterijų: 1) logiška struktūra; 2) nestruktūruoti teiginiai; 3) detalių kiekis. Specifiniai kriterijai: 1) konteksto naudojimas, 2) sąveikos, 3) kalbos rišlumas, 4) netikėtos komplikacijos, 5) neįprastos detalės, 6) nepaprastos detalės, 7) netinkamai suprastos detalės, kurios buvo tiksliai atraportuotos, 8) susijusios išorinės asociacijos, 9) subjektyvūs išgyvenimai, 10) spontaniški pataisymai, pridėjimai arba atminties trūkumas, 11) kaltinamojo psichinė

¹⁸⁶ *Ibid.*, 14.

¹⁸⁷ *Ibid.*, 15.

¹⁸⁸ Francien Lamers-Winkelmann ir Frank Buffing, „Children’s Testimony in Netherlands: A Study of Statment Validity Analysis“, *Crim. Just. & Behavior* 304 (1996): 312, <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0093854896023002004>.

būklė¹⁸⁹. Parodymų patikimumo vertinimo metodas gerokai plačiau apima byloje esančius duomenis. Kitaip tariant, vertinama įrodymų visuma, ne tik vaiko apklausoje gauti parodymai. Kriterijais paremta turinio analizės metodas yra siauresnis, dažniausiai apimantis tik vaiko apklausoje gaunamus parodymus.

Autorė Amy Russell išskiria 11 faktorių, kuriais vadovaujamosi JAV teismų praktikoje vertinant vaikų parodymus seksualinės prievartos, išnaudojimo ir panašaus pobūdžio bylose. 1) medicininiai įkalčiai (kai yra medicininiai įkalčiai, jie gali patvirtinti kaltinimus, tačiau, jei jų nėra, tai neįrodo, kad prievartos nebūta iš vis. 96 proc. seksualinės prievartos bylų neturi jokių medicininių įkalčių. Neretai pasitaiko, kad nėra paviršinių ar vidinių pažeidimų dėl seksualinės prievartos, tokie atvejai būna dėl to, kad vaikas buvo liečiamas ar verčiamas daryti seksualinius veiksmus kitam asmeniui); 2) atskleidimo aplinkybės ir laikas (tyrimai rodo, kad yra vertinamas spontaniškumas, kuo greičiau vaikas pranešė apie nusikaltimą, tuo jo parodymai atrodo patikimesni); 3) kaltinamojo tapatybė (kuo artimesni santykiai tarp nukentėjusiojo ir kaltinamojo, tuo sunkiau gali būti vaikui pranešti apie patiriamą prievartą. Esant artimoje aplinkoje smurtui, labai dažnai galima įtarti, kad kaltinimai gali būti suklastoti, tačiau vien tai, jog egzistuoja motyvas klastoti kaltinimus, nereiškia, kad vaikas jais vadovaujasi. 4) motyvo klastoti egzistavimas (seksualinės prievartos bylose labai retai pasitaiko atvejų, kada kaltinimai yra klastojami, tai galima sieti su vaikų negebėjimu sugalvoti detalius vaizdingus seksualinės prievartos kaltinimus. Tačiau tyrėjai turi atsižvelgti į tai, ar nėra trečiųjų šalių, kurios yra suinteresuotos kaltinimų klastojimu; 5) kalbos ir išsivystymo lygio sutapimas (profesionalai turi išsiaiškinti, ar išsakyti kaltinimai keliami iš vaiko perspektyvos, ar iš kažkieno kito. Iš vaiko tikimasi, kad vaikas kalbėtų savo amžiui ir gebėjimams būdinga kalba. Tyrėjui prieš apklausiant vaiką rekomenduojama išsiaiškinti, koks žodynas vartojamas vaiko namuose, kad susidarytų teisingas įspūdis, ar vaikas buvo parengtas savo parodymams; 6) smulkmenų kiekybė ir kokybė (jauni vaikai ne taip gerai sugeba suteikti detalių kaip vyresni vaikai, tyrimais įrodyta, kad vyresni vaikai sugeba detaliau paaiškinti įvykius); 7) Seksualinių žinių tinkamumas (profesionalai, kurie kalbasi su vaikais turėtų būti susipažinę su seksualine vaikų raida ir atskirti normalias galimas vaikų žinias. Profesionalai turėtų atkreipti į neįprastas detales, ar vaikas naudoja suaugusiųjų verbalinį žodyną); 8) Parodymų nuoseklumas (kalbant apie seksualinę prievartą, vaiko parodymuose turėtų visuomet išlikti centrinė kaltinimų ašis – interviu metu kalbant apie skirtingas aplinkas ar skirtingus žmones, seksualiniai dalykai turėtų likti nuoseklūs ir per daug nekisti); 9) nusikaltėlio elgesio apibūdinimas (tyrėjai turėtų pakankamai gerai suvokti kaltinamojo ryšį su vaiku. Ar kaltinamasis kaip nors galėjo paveikti vaiką); 10) prievartos apibūdinimo patikimumas (vertintojas turėtų

¹⁸⁹ Ron A. Craig ir kt.. „Interviewer Questions and Content Analysis of Children’s Statements of Sexual Abuse“, *Applied Developmental Science* 3, 2 (1999): 79, https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1207/s1532480xads0302_2.

įvertinti, ar vaiko parodymai sutampa su nusikaltimo tipažu); 11) vaiko emocinė reakcija interviu metu (interviu metu apklausiantis turėtų pasižymėti visas verbalines ir neverbalines emocijas, kurios buvo pastebėtos interviu metu: delsimą, vengimą, nerimą)¹⁹⁰.

Apibendrinant galime teigti, kad taikant vaikų parodymų vertinimo metodus, galima įvertinti vaikų parodymų patikimumą. PPV metodas apima ne tik apklausoje gautų parodymų vertinimą, tačiau visą bendrą informaciją, kuri padeda iškelti pagrindines hipotezes ir jas patvirtinti arba paneigti vertinant parodymus. Kriterijais paremtu turinio vertinimo metodu, dažniausiai apimančiu apklausoje gautus parodymus, siekiama išsiaiškinti ar gauti parodymai yra patikimi ar melagingi. JAV teismų praktikoje vertinant vaikų parodymus atsižvelgiama į 11 faktorių, kurie leidžia patvirtinti arba paneigti kaltinimus. Šiuos metodus sieja viena bendrybė – įvertinti vaikų parodymų patikimumą ir atskleisti tiesą byloje.

¹⁹⁰ Amy Russell, „Documentation and Assessment of Children’s Forensic Interview Statements“, *Widener Law Review* 305 (2010): 320- 331, <https://www.gundersenhealth.org/app/files/public/2776/NCPTC-Documentation-and-Assessment-of-Childrens-Forensic-Interview-Statements.pdf>.

III. VAIKO PARODYMŲ VERTINIMAS LIETUVOS TEISMŲ PRAKTIKOJE: TYRIMO REZULTATŲ ANALIZĖ

Antrame skyriuje buvo akcentuota, kad vaikai procese dažnai tampa fizinės ar seksualinės prievartos aukomis. Tad darbe tikslingai nagrinėjama nusikaltimo liudininkais ar aukomis tapusių vaikų dalyvavimo procese ypatumai. Toliau darbe pagrindinis dėmesys skiriamas vaikų parodymų vertinimui. Keliami pagrindiniai klausimai, ar labiausiai pažeidžiami visuomenės nariai – vaikai geba duoti teisingus parodymus, kas lemia vaikų teisingų parodymų davimą, ir kokiais kriterijais teismai vadovaujasi vertindami vaikų parodymus? Pasitelkiant Lietuvos teismų praktiką, analizuojama trijų instancijų: pirmos instancijos, apeliacijos, kasacijos teismų praktika. Atsitiktinės atrankos būdu, iš kiekvienos instancijos analizuota po 10 teismo sprendimų (laikotarpis nuo 2016 m. sausio 1 d. iki 2018 m. einamos dienos). Tyrimo rezultatais siekiama atskleisti vaikų (ne)gebėjimą duoti parodymus, kas lemia vienokių ar kitokių parodymų davimą bei teismų vertinimo kriterijus, vaikų parodymų atžvilgiu.

3.1. Pirmos instancijos teismų priimtų sprendimų analizė

Pirmos instancijos baudžiamojoje byloje Nr. 1-92-1008/2017 D. M. buvo kaltinamas sugyventinės mažamečių vaikų S. R. ir Z. M. nežymiu sveikatos sutrikdymu ir fizinio skausmo sukėlimu. Du pagrindiniai kaltinamojo argumentai buvo, tokie, kad mažametis Z. M. po ilgo laiko tarpo negali duoti teisingų parodymų ir abu vaikai dėl įvykio meluoja. Teismas vertindamas vaikų parodymus, rėmėsi ne tik duotais parodymais ikiteisminio tyrimo metu pareigūnui ir ikiteisminio tyrimo teisėjui, bet ir byloje esančių įrodymų visetu, teismo vyriausios specialistės psichologės pateikta nuomone raštu, dvejomis specialisto išvadamis bei liudytojų parodymais, kurie teismo sprendimu leidžia tvirtinti, kad vaikų parodymai be abejonės yra patikimi. Mažametė apklausoje pas ikiteisminio tyrimo teisėją parodė patyrusi smurtą iš „Doncės“, paklausta apie įsimintiniausią smūgį S. įvardija „per subinę“. Mažametis Z. M. pas tyrėją ir ikiteisminio tyrimo teisėją patvirtino, kad bijo „Doncės“, kad gauna diržo tiek jis, tiek sesuo, kad „Doncė“ trankosi, spardo. Psichologė Z. M. vertina kaip gebantį duoti objektyvius parodymus, kadangi adekvačiai suvokia klausimus, geba į juos atsakyti, geba nupasakoti ir parodyti į kurias kūno vietas jam ir seseriai buvo suduoti smūgiai, nurodyti pasėkmes. *„Vien tai, kad apklausti mažamečiai, atsižvelgiant į jų amžių, nepakankamai nuosekliai ar išsamiai papasakojo patirto smurto aplinkybes, įvykio laiką, savaimė nepaneigia jų parodymų teisingumo“*¹⁹¹. Smurto faktą patvirtina valstybinės teismo medicinos tarnybos Šiaulių skyriaus specialisto išvada, kurioje konstatuoti kūno sužalojimai, kurie padaryti tiesioginiais smūgiais ir yra nebūdingi vienkartiniai traumai, nukritus nuo sūpynių, kaip teigia

¹⁹¹ „Akmenės rajono apylinkės teismo 2017 m. lapkričio 3 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-92-1008/2017“, <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1551347>.

kaltinamasis. Taip pat liudytojų parodymai S. R. tėvo, kuris matė savo dukrą mėlyną su kraujosruvomis ant nugaros, užpakalio, veido ir kitų kūno dalių. Močiutė teigė, kad matė mėlyną anūkės ausį, o anūkas kartoja, kad už „Donce“ nieko nėra baisiau. Močiutė teigia, kad vaikų mama S. K. visada palaiko smurtaujančią sugyventinį. Nors byloje yra duomenų dėl D. M. smurtavimo S. K. atžvilgiu, moteris parodė, kad vyras nesmurtauja ir nėra mačiusi smurtaujant sugyventinio prieš jos vaikus. Dėl daugybinių mėlynių ant dukters kūno neatkreipusi dėmesio. Sūnaus parodymai byloja, kad mama matydavo kaip buvo mušami vaikai ir sakydavo „Doncei“ baik. Vaikų mama Z. M. įvardijo kaip linkusį fantazuoti, turintį nerealių norų – nori planšetės. Specialistai berniuką įvertino kaip objektyviai vertinantį aplinkybes ir pasižyminti loginiu mąstymu. Socialinės darbuotojos teigimu berniuko polinkio fantazuoti, išsigalvoti nebūtus dalykus, kaltinti kitus taip pat nėra niekad pastebėję, jis konkretus, jo norai nėra išskirtiniai, realūs, įgyvendinami. Taigi, teismas S. K. parodymus, dėl noro palaikyti sugyventinį, vertino kritiškai. Įrodymų visuma, surinktus visi byloje įrodymai, neprieštarinti liudytojų parodymai, specialistų išvados, leidžia objektyviai teigti, kad kaltinamasis padarė nusikalstamą veiką numatytą BK 140 straipsnio 3 dalyje¹⁹².

Šioje byloje vaikų mama palaikė ne vaikus, o sugyventinį, nurodydama, kad vaikai fantazuoja, kalba netiesą. Tad analizuojant vaikų parodymus galima teigti, kad mažamečiai asmenys savo parodymais turėjo įtikinti liudytojus ir teismą buvus nusikalstamai veikai prieš juos. Darbe buvo plačiau analizuota kaip vaikai neretai tampa savo parodymų „įkaitais“ ir turi įtikinti teismą dėl savo parodymų patikimumo (Žr. p. 26). Teismas vertindamas vaikų parodymus, rėmėsi jų parodymais ikiteisminio tyrimo metu, byloje esančių įrodymų visetu, teismo vyriausios specialistės psychologės pateikta nuomone raštu, specialisto išvadomis, liudytojų parodymais. Surinkti įrodymai buvo neprieštarinti vieni kitiems, todėl manoma, kad vaikai nemelavo, davė teisingus ir patikimus parodymus ir ilgas laiko tarpas jų teisingiems parodymams įtakos, šiuo atveju, neturėjo.

Antroje baudžiamojoje byloje Nr. 1-84-594-2017 pagrįstai buvo keltas klausimas, ar galima tikėti mažametės A. K. parodymais, kai vieninteliu pagrindiniu įrodymu šaltiniu buvo pati nukentėjusioji. Darbe buvo aptarta, kad neretai bylos, kuriose nukentėję vaikai yra latentinio pobūdžio, todėl vertinant vaikų parodymus, labai aktualūs yra kiti byloje surinkti išvestiniai įrodymai (Žr. p. 25). Šioje byloje teismui buvo svarbu įvertinti pačios nukentėjusiosios parodymų objektyvumą ir patikimumą. Byloje J. K. buvo kaltinamas lytinės aistros tenkinimu ir pasikėsinimu tenkinti lytinę aistrą oraliniu būdu su mažamete dukterėčia A. K. Atlikta Teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizė parodė, kad A. K. psichologiniai ypatumai leidžia suvokti byloje reikšmingas aplinkybes, duoti parodymus, menkas

¹⁹² *Ibid.*

suvokimas apie lytiškumą atitinka jos mažą amžių. Uždelstą, galimai buvusios nusikalstamos veikos prieš ją atskleidimą, galėjo lemti tai, kad ji nebegyveno su skriaudėju, gyveno pas močiutę, pas kurią pasijuto saugi, o tai įtakojo atskleisti įvykusius įvykius. Pažymėtina, kad vienas iš pagrindinių požymių atskleidžiantis buvusią seksualinę prievartą prieš vaikus – padidėjęs seksualizuotas elgesys, tačiau pabrėžiama, kad jis pasireiškia ne visiems nukentėjusiesiems. Ekspertizės metu mažametei A. K. nebuvo galima nustatyti padidėjusio seksualizuoto elgesio. Ekspertizės metu nustatyta, kad A. K. pasakojimas realistiškas, parodymų tikrumą sustiprina mažametės emocijos, jaudinimasis, slėpimasis po rūbais, nedrįsta pasakyti su lytiškumu susijusių žodžių. Taip pat pažymėtina, kad nėra duomenų leidžiančių manyti, kad mažametei daryta aplinkinių įtaka ir ja nebūtų galima tikėti. Akte akcentuojama, kad „vertinant nukentėjusiosios parodymus, svarbu atkreipti dėmesį, jog ji lengviau atgamins esmines įvykių aplinkybes bei didesnę emocinį įspūdį palikusias situacijas tačiau natūraliai gali painiotis ir gali klysti, atpasakodama įvykių seką nurodydama tikslų įvykių laiką ir įvardindama mažiau reikšmingas įvykių aplinkybes“¹⁹³. Pridedama, kad praėjęs laiko tarpas gali turėti įtakos mažametės atminčiai. Ekspertė išskyrė svarbų momentą, kad mažametės pasakojimui, matyti lytiniai santykiai kompiuteryje ar gyvai negali turėti įtakos sugalvoti nebūtą istoriją, kadangi ji nesupranta sueities reikšmės, kodėl taip daroma ir kas iš to išeis, jei apkaltins kažkokį žmogų. O jei ir istorija būtų sugalvota dėl matytų vaizdų, vaiko pasakojimas būtų kitoks, nebūtų gėdijimosi, verkimo, detalių, kurių nepatyręs asmeniškai vaikas negalėtų žinoti. Teigiama, kad ji yra per mažo amžiaus sugalvoti tokią įtikinamą istoriją, kadangi neturi gebėjimo atlikti sudėtingo mąstymo veiksmus, neturi pakankamai žinių bei suvokimo. Šioje byloje teismas vertindamas A. K. parodymų patikimumą, atsižvelgė į laikotarpį (skirtingai nurodytus mažametės ir liudytojų laiko tarpus tarp pasakojamų įvykių), specialisto išvadą, Teismo psichologijos ekspertizės aktą, liudytojų ir kaltinamojo parodymus. Teismas įvertino, kad visgi patikimų, patvirtinančių, neabejotinų įrodymų nebuvo surinkta. Vertinant mažametės parodymus, išvestiniai įrodymai nepatvirtino buvus nusikalstamai veikai prieš A. K. Teismas įvertino, kad specialisto išvadoje pažymėta, kad jokių ant kūno ar kūne sužalojimų, atitinkančių inkriminuojančias veikas neaptikta. Mergaitės brolis ir pats kaltinamasis patvirtino, kad žaidė kutenimus, bet brolis buvo netoliese ir kaltinamasis nebūtų galėjęs atlikti nusikalstamų veiksmų, nes žaidė su abiem vaikais. Kita svarbi detalė, kurią įvertino teismas, tai kilusi abejonė, kad mergaitė gali tiksliai prisiminti visas aplinkybes, kurios buvo prieš daugiau nei 2 metus ir 6 mėnesius, o taip pat faktinių aplinkybių neatitikimas: parodymuose nurodomas skirtingas nukentėjusiosios ir liudytojų pasakotų aplinkybių laikas. Byloje išryškėja šiame

¹⁹³ „Kauno apygardos teismo 2017 m. balandžio 11 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-84-594/2017“, <http://www.infollex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1487054>.

darbe nagrinėtas aspektas, kad teismai negali aklausiai pasikliauti ekspertų išvadomis ir turi įvertinti įrodymų visumą (Žr. p. 25). Ekspertizės akte nurodyta, kad mergaitė yra lakios vaizduotės, nenustatytas polinkis fantazuoti, atminties ir mąstymo sutrikimai, taip pat nenustatyti, todėl ekspertai daro išvadą, kad nėra pagrindo netikėti jos parodymais. Tačiau teismas pabrėžė, kad „*nors teismas neabejoja eksperčių profesine kompetencija, tačiau akivaizdu, kad joms turėjo įtakos jau anksčiau sudarytas vaizdas apie bylą <...> vaiką kaip seksualinės prievartos auką, todėl teismo neįtikina ekspertų išvada, kad tiriamosios ikiteisminio tyrimo metu duoti parodymai yra realistiški, nes šios aplinkybės nepatvirtina niekas, išskyrus paties vaiko parodymus. Tai teismui leidžia teigti, kad ekspertizės akto pagrindą sudaro baudžiamosios bylos medžiagos vertinimas, tačiau tai nėra teismo eksperčių kompetencija, kadangi įrodymus byloje vertina teismas*“¹⁹⁴. Taigi, teismas remtis vieninteliais A. K. parodymais, kuriuose yra nesutapimų, kurie gauti praėjus ilgam laiko tarpui nuo įvykio, remiantis tuo, kad byloje nėra jokių kitų objektyvių įrodymų, o psichologės asistentės bei liudytojų parodymai, parodo, kad A. K. laki vaizduotė, sunkiai sukaupia dėmesį, turi atminties problemų, ne visuomet sako tiesą, mėgsta prisimeluoti yra pati lindusi į dušą pas kaltinamąjį, kompiuteryje yra mačiusi pornografinio turinio filmą, tikėtina, kad nusikalstamos veikos aplinkybės ji galėjo išsigalvoti, siekdama artimųjų dėmesio, kadangi gyvena atskirai nuo šeimos¹⁹⁵.

Išanalizavus teismo sprendimą matyti, kad teismas vertindamas mažametės parodymus rėmėsi byloje įvardijamu laikotarpiu, specialisto išvada, Teismo psichologijos ekspertizės aktu, kaltinamojo ir liudytojų parodymais. Vertinant vaiko parodymus išsiskyrė ekspertų ir teismo nuomonė dėl mergaitės parodymų patikimumo. Teismas įvertinęs įrodymų visetą visgi pripažino šioje byloje vaiko parodymus nepatikimais. Tik nuomonės ar manymo, kad buvo padaryta nusikalstama veika, neturint objektyvių įrodymų, nepakanka kaltinimui pagrįsti.

Panaši situacija dėl vienintelių mažametės parodymų analizuojama baudžiamojoje byloje Nr. 1-178-246/2016. T. L. buvo kaltinamas lytinės aistros tenkinimu ir fizinio skausmo sukėlimu (BK 150 str. 3 d. ir 140 str. 2 d.) mažametės podukros A. U. atžvilgiu. Byloje buvo surinkti tik netiesioginiai įrodymai. Teismas įvertinęs surinktus duomenis byloje nurodė, kad nėra duomenų įrodančių T. L. kaltę. Vertinant A. U. parodymus buvo atsižvelgta į byloje surinktus visus įrodymus: kaltinamojo parodymus, liudytojų parodymus, Teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizės aktus. Šioje byloje, kaip ir nagrinėtoje aukščiau byloje, teismas kritiškai vertino ekspertizės akto duomenis. Teismas pastebėjo, kad ekspertizėje esantys duomenys neatitinka surinktų įrodymų byloje. Liudytojai patvirtino, kad mergaitė mėgsta fantazuoti, ką nors pasakiusi, kad yra dariusi vėliau tvirtina, kad jau nėra tuo tikra. Mažametės mama,

¹⁹⁴ *Ibid.*

¹⁹⁵ *Ibid.*

vaikų globos namų atstovės, močiutė patvirtino negirdėjusios, kad A. U. būtų seksualiai išnaudojama savo patėvio. Vaikų globos namuose dirbanti psichologė, bendravusi su A. U. negirdėjo, kad mergaitė būtų išnaudojama, patvirtino, kad ji mėgsta fantazuoti, o taip pat pridūrė, kad mažametė yra sakiusi, jog pasiilgsta patėvio, o viską ką sakė išsigalvojo prisižiūrėjusi filmų. Byloje apklausus liudytojus paaiškėjo, kad mažametei būnant pas močiutę pornografinio turinio filmukus rodė jos pusbrolis. Ši aplinkybė yra patvirtinta ir berniuko tėvų, o tai parodo, kad mergaitė galėjo apkalbėti A. U. prisižiūrėjusi pornografijos. Teismas darė išvadą, kad mažametė apie T. L. elgesį išsigalvojo prisižiūrėjusi „filmukų“. Vertinant A. U. parodymų patikimumą, teismas atsižvelgė ne tik į mažametės duotus parodymus, kuriais kaip pati A. U. patvirtino nežino, ar galima tikėti, galbūt ji meluoja, bet buvo vertinami ir liudytojų parodymai dėl mažametės tariamo įvykio. Visgi teismas pripažino, kad mergaitės parodymai negali būti pripažįstami patikimais, nes parodymai nepatvirtina įvykio aplinkybių ir kaltinamojo kaltės. Šioje byloje taip pat konstatuota, kad ne tik vaiko parodymai yra nepatikimi, tačiau byloje yra pažeistos procedūrinės teisės renkant įrodymus. Mažametės teta, nesakiusi motinai, nuvedė mergaitę pas psichologę, kuriai pasakė, kad A. U. yra išnaudojama patėvio ko pasekoje, klaidingai informuota psichologė, nežinodama visų aplinkybių, klaidingai vedė pokalbį su mergaite: „*teismas daro išvadą, kad buvo pažeista procedūra, pagal kurią liudytoja V. L. galėjo bendrauti su A. U. <...> Valstybinė akreditavimo tarnyba išaiškino išsamiai <...> nepilnamečiai priimami ir teikiama medicininė pagalba, kai yra įstatyminio atstovo sutikimas*“¹⁹⁶. Taigi, teismas negali vertinti psichologės pateiktų duomenų kaip įrodymų surinktų teisėtu būdu. V. L. nesilaikė įstatymo, kadangi neturėdama teisės, apklausė nukentėjusiąją, o sutikimo apklausti mažametę neturėjo¹⁹⁷.

Išanalizavus teismo sprendimą matyti, kad teismas vertindamas mažametės parodymus rėmėsi jos pačios pasakojimu ikiteisminio tyrimo teisėjui, taip pat kaltinamojo parodymais, liudytojų (mamos, tėčio, tetos, vaikų globos namų atstovu, psichologu) parodymais. Parodymų teismas negalėjo pripažinti patikimais, nes pati mažametė parodė, kad patėvis nusikalstamų veiksmų jo atžvilgiu nepadarė, o tai įrodo visi byloje surinkti duomenys. Taip pat byloje nustatyta, kad ne visi parodymai gauti teisėtai, pažeistas formalusis kriterijus, kai parodymai gaunami teisėtu būdu (Žr. p. 24).

Baudžiamojoje byloje Nr. N1-93-337/2016 A. K. buvo kaltinamas lytinės aistros tenkinimu (BK 150 str. 4 d.) su dviem mažamečiais I. A. ir Ž. T. Teismas vertindamas vaikų parodymus, vertino abiejų vaikų parodymus duotus ikiteisminio tyrimo teisėjui. Vaikų parodymai buvo nuoseklūs, papildantys vienas kitą ir atitinkantys jų amžiaus kalbą bei suvokimą. Parodymai buvo patvirtinti ir papildyti

¹⁹⁶ „Kauno apylinkės teismo 2016 m. kovo 17 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-178-246/2016“, <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1427035>.

¹⁹⁷ *Ibid.*

piešiniiais, kuriuose atsispindėjo baimė ir nusikalstamos detalės. Vertinant vaikų parodymų patikimumą, teismas rėmėsi ir netiesioginiais įrodymais – liudytojų parodymais. Mažamečių parodymus patvirtina ir socialinė pedagogė bei vaikų namuose dirbanti psichologė. Liudytojos parodė, kad nekyla abejonių, jog nukentėjusieji yra įbauginti, abu mažamečiai vienareikšmiškai kalba tiesą. Vaikų emocijos, baimė, gėdijimasis, sunkus atsivėrimas, verkimas patvirtina patirtą seksualinę prievartą, o taip pat svarbus momentas, kad tokio amžiaus vaikai neturėtų žinoti tokių dalykų, apie kuriuos pasakoja nukentėjusieji. Vaikų parodymų patikimumą sustiprina teismo psichiatrijos bei psichologijos išvados, kuriose teigiama, kad vaikams nėra nustatyto polinkio fantazuoti, puikiai geba suprasti aplinkybes ir duoti parodymus, abejoti vaikų parodymais nėra pagrindo¹⁹⁸.

Išanalizavus bylą, darytina išvada, kad teismas vertinant vaikų parodymus juos pripažino patikimais remiantis ne tik nukentėjusiųjų nuosekliais, papildančiais vienas kitą parodymais, tačiau ir liudytojų parodymais, kurie patvirtino matytas ir iš vaikų girdėtas aplinkybes. Teismas taip pat rėmėsi Valstybinės teismo medicinos tarnybos specialisto išvada, Valstybinės teismo psichiatrijos tarnybos prie SAM vaikų ir paauglių teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizės aktu, patvirtinančius bylos aplinkybes ir vaikų parodymus.

Baudžiamojoje byloje Nr. 1-53-417/2016 A. A. buvo kaltinamas mažametės A. J. F. išžaginiu (BK 149 str. 4 d.). Kaltinamasis nurodė, kad nusikalstamos veikos neatliko, o mažametė meluoja. Teismas įvertino mergaitės parodymų gavimo teisėtumą ir gautų parodymų patikimumą, remdamasis liudytojų parodymais, specialisto išvada bei ekspertizės aktu. Nors mažametė tvirtino buvusi išžaginta, specialisto išvadoje buvo konstatuota, kad A. J. F. kūne sužalojimų nebuvo rasta. Tačiau teismo posėdyje ekspertas išaiškino, kad praktikoje egzistuoja tokie atvejai, kai galimas išžagavimo faktas be plėvės pažeidimo ir kitų pažeidimų. Įvertinęs nukentėjusiosios fiziologiją, ekspertas patvirtino, kad mažametės mergystės plėvė būtent su tokiomis savybėmis. Atlikus lytinį aktą mergystės plėvė galėjo išlikti nepažeista. Teismo psichiatrijos ir psichologijos akte buvo įvertintos mažametės savybės ir patvirtinta, kad faktines aplinkybes ji gali suprasti, duoti parodymus, ji nelinkusi fantazuoti, įtaigumas nėra padidėjęs. Teismas įvertino, kad mažametės parodymai nebuvo nuoseklūs. Pirminės apklausos metu, ji teigė, kad melavo ir kaltinamasis jos neišžagino. Antrinės apklausos metu pas ikiteisminio tyrimo teisėją visgi patvirtino, kad ji buvo išprievartauta. Teismas sugretinęs liudytojų parodymus bei sulyginęs faktines bylos aplinkybes vėliau išaiškino, kodėl mergaitė pirminėje apklausoje pas ikiteisminio tyrimo teisėją melavo. Mažametė laikėsi duoto pažado kaltinamajam, nes šis jai davė pinigų už tylėjimą. Tai

¹⁹⁸ „Panevėžio apygardos teismo 2016 m. gruodžio 20 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. N1-93-337/2016“, <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1410617>.

logiškai paaiškina nukentėjusiosios poziciją pirminėje apklausoje. Pats kaltinamasis negalėjo paaiškinti, kodėl davė mažametei pinigų, todėl teismas daro išvadą, kad tai netiesiogiai patvirtina kaltinamąjį padarius nuskaldantį veiką. Byloje apklausti liudytojai davė parodymus, kurie atitiko mažametės pasakojimo aplinkybes. Teismas neturėjo pagrindo abejoti mergaitės parodymais, kadangi įrodymai surinkti teisėtai būdais, o gautų patikimų įrodymų visuma leidžia kaltinamąjį pripažinti kaltu¹⁹⁹.

Išanalizavus bylą matyti, kad teismas vertindamas mažametės parodymus atsižvelgė į eksperto išvadą, kuri byloje buvo labai reikšminga. Dvi aukščiau nagrinėtos bylos parodė, kad ekspertų išvados kartais būna šališkos ir ne visuomet tikslios, teismai vertindami įrodymų visumą įvertina, ar byloje surinkta medžiaga atitinka eksperto išvadą. Šioje byloje eksperto išvada sustiprino byloje jau esančius nepilnametės bei liudytojų parodymus. Teismas sugretinęs mažametės duotus parodymus su teisėtais būdais gauta informacija įvertino, kad vaiko parodymai yra patikimi.

Baudžiamojoje byloje Nr. 1-73-531/2016 R. P. buvo kaltinamas mažametės G. V. išžaginiu (BK 149 str. 4 d.). Teismas vertindamas mažametės parodymus, rėmėsi liudytojų, vienas iš jų tiesioginis liudytojas, parodymais, specialistų išvadomis, įvykio vietos apžiūros duomenimis, kaltinamojo parodymais (kaltinamasis prisipažino). Teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizės akte pabrėžta, kad mergaitė gali suprasti faktines aplinkybes, jas įsiminti, tačiau galėjimas duoti parodymus priklauso nuo G. V. emocinės būklės. Šioje byloje dėl mažametės psichologinių ypatumų bei labai žemo intelekto parodymai apie įvykį labai abstraktūs, mažai detalių. Mergaitė ikiteisminio tyrimo metu buvo apklausta pas ikiteisminio tyrimo teisėją du kartus. Mergaitės apklausoje dalyvavo įtariamasis, jo gynėjas, nukentėjusiosios atstovai pagal įstatymą, vaiko teisių apsaugos atstovas ir psichologas. Teismas pripažino, kad vaiko apklausa buvo vykdoma, nepažeidžiant apklausos tvarkos procedūrų. Mažametės parodymai gauti ir panaudoti teisėtai, tad yra pripažintini įrodymais. Kaip ir prieš tai nagrinėtoje byloje, taip ir šioje byloje analogiškai, specialisto išvadoje nurodyta, kad ginekologinės apžiūros metu nei mergystės plėvėje nei kitų sužalojimų, kurie bylotų apie buvusią prievartą prieš mažametę – nenustatyta. Tad šioje byloje svarbų įrodomąjį vaidmenį atliko DNR tyrimas, kuris parodė, kad buvo rastas sperminis skystis. Taip pat tiesioginio liudytojo G. K., kuris užtikino R. P. su mažamete lovoje, parodymai²⁰⁰.

Išanalizavus bylą, darytina išvada, kad teismui dėl mažametės užsisklendimo ir nenoro atskleisti įvykio detales, dėl galimo pažeidžiamumo ir įtaigumo būtų sunku vertinti jos parodymus. Tačiau byloje, vertinant neišsamius mergaitės parodymus, teismas vadovavosi ne tik jos duotais parodymais, bet ir

¹⁹⁹ „Klaipėdos apygardos teismo 2016 m. kovo 25 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-53-417/2016“, <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1395635>.

²⁰⁰ „Panevėžio apygardos teismas 2016 m. birželio 6 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-73-531/2016“, <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1333890>.

kaltinamojo duotais parodymais bei prisipažinimu dėl nusikalstamos veikos. Taip pat, specialistų išvadomis bei tiesioginio liudytojo parodymais, kuris patvirtino faktą užtikęs kaltinamąjį ir nukentėjusiąją lovoje. Parodymų ir teisėtu būdu surinktų įrodymų visuma teismui patvirtino R. P. padarius nusikalstamą veiką. Taigi, vertinant vaiko parodymus, teismas rėmėsi ne tik mergaitės parodymais, bet ir kitais byloje surinktais duomenimis.

Baudžiamojoje byloje Nr. 1-155-468/2016 V. S. buvo kaltinamas lytinės aistros tenkinimu (BK 150 str. 4 d.) su mažamečiu A. Š. Šioje byloje, kaip ir prieš tai nagrinėtoje byloje (Nr. 1-73-531/2016) svarbų vaidmenį atliko liudytojų, kurie užtiko V. S. seksualiai priekabiuojantį prie mažamečio, parodymai. Parodymai rodo, kad kaimynas prie berniuko priekabiuoja jau ne pirmąsyk. Kadangi berniukas praktiškai nekalba, jis tik parodė, kad V. S. lietė jo lytinius organus ir pavaizdavo besimasturbuojantį judesį. Ekspertizės akto išvadoje pažymėta, kad berniuko protinio išsivystymo lygis neatitinka esamo amžiaus, kalbos raida sutrikusi, pripažintas emocijų ir elgesio sutrikimai. Vaikas negali duoti parodymų apie įvykio aplinkybes. Išvadoje rekomenduojama vadovautis liudytojų ir įtariamojo parodymais. Liudytojai parodė, kad po įvykio paklaustas berniukas rankomis parodė, kokius su juo veiksmus atliko kaltinamasis. Teismas sugretinęs liudytojų parodymus, kaltinamojo parodymus, darė išvadą, kad surinkta pakankamai duomenų V. S. pripažinti padarius nusikalstamą veiką²⁰¹.

Teismai ne visais atvejais gali įvertinti vaikų parodymus. Šioje byloje teismas dėl berniuko vystymosi sutrikimų negalėjo įvertinti jo parodymų. Teismas nuteisdamas kaltinamąjį, galėjo remtis kitais ištirtais įrodymais.

Baudžiamojoje byloje Nr. 1-55-332/2016 R. A. buvo kaltinamas lytinės aistros tenkinimu (BK 150 str. 4 d.) su mažamečiu A. N. Kaltinamasis kaltu neprisipažino ir teigė, kad mažametis meluoja. Teismas vertindamas vaiko parodymus duotus ikiteisminio tyrimo teisėjui, gretino juos su liudytojų parodymais ir byloje esančiais dokumentais, psichiatrinės ekspertizės aktu, Valstybinės teismo medicinos tarnybos serologijos ir DNR specialisto išvada. Liudytojų parodymai patvirtino mažamečio pasakojamą versiją ir paneigė kaltinamojo gynybinę versiją. Psichologijos – psichiatrijos ekspertizės aktas patvirtino, kad A. N. gali duoti parodymus apie faktines aplinkybes, vaikas neturi polinkio fantazuoti. Atsižvelgiant į bendrą vaizdą, nenuginčijama, kad vaikas yra įtaigus tiek, kiek tai būdinga jo amžiui. Vaikas neturėdamas patirties lengvai užmezgė kontaktą su nepažįstamu žmogumi, juo pasitikėdamas ėjo kartu žvejoti, o vėliau tikėdamas suaugusiuoju, kad jį ėmes į prūdą, atliko veiksmus, kuriuos jam liepė atlikti kaltinamasis. Ekspertizės akte nurodyta, kad A. N. parodymai yra vertinami kaip

²⁰¹ „Vilniaus apygardos teismo 2016 m. sausio 7 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-155-463/2016“, <http://www.infollex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1505796>.

jam realiai nutikę, kadangi vaiko pasakojimas besiremiantis patirtimi, pakankamai detalus, aiškus. Šioje byloje didelę reikšmę turėjo atliktas serologijos ir DNR tyrimas. Specialisto išvada patvirtino, kad ant A. N. rūbų buvo aptikta R. A. sperminio skysčio pėdsakų. Teismas įvertinęs byloje surinktus duomenis ir ištirtus įrodymus R. A. nuteisė²⁰².

Išanalizavus bylą matyti, kad teismas vertindamas vaiko parodymus rėmėsi liudytojų parodymais, psichiatrinės ekspertizės aktu, serologijos ir DNR tyrimo specialisto išvada. Šioje byloje vaiko parodymų vertinimui didelės reikšmės turėjo DNR tyrimas, kuris patvirtino vaiko pasakojimą. Taip pat, psichologijos – psichiatrijos ekspertizė patvirtino, kad mažametis gali duoti parodymus, puikiai supranta aplinkybes, aiškiai reiškia ir dėsto mintis. Literatūros analizė parodė, kad nepriklausomai nuo amžiaus, kiekvieno asmens branda individuali (Žr. p. 20) ir nors A. N. mažametis, tačiau teismas neturėjo pagrindo abejoti vaiko parodymais ir juos pripažinti nepatikimais.

Baudžiamojoje byloje Nr. 1-302-317/2016 N. R. buvo kaltinamas lytinės aistros tenkinimu (BK 150 str. 4 d.) su mažamete K. O. Teismas vertindamas mažametės parodymus, atsižvelgė į byloje surinktus įrodymus, liudytojų parodymus, rašytinius įrodymus, specialisto išvadą, teismo psichiatrijos – teismo psichologijos ekspertizės aktą, paties kaltinamojo parodymus (prisipažinimą). Byloje vertinant mažametės parodymus, ekspertai atkreipė dėmesį, kad šiuo metu mažametė sunkiai atsiskleidžia, kadangi K. O. dėl savo jauno amžiaus negalėdama pasipriešinti N. R. net keletą metų kentėjo jo seksualinius veiksmus. Taip pat mamos abejingumas, iššaukė mažametės nesaugumo ir baimės jausmą. Byloje užfiksuotas mažametės susirašinėjimas su mama. Mergaitė mamos prašo leisti nakvoti pas draugę, nes bijo tėvo, nes jis prie jos lenda. Mergaitės individualūs psichologiniai ypatumai jai leidžia gerai suvokti aplinkybes. K. O. duoti parodymai realūs, detalūs, atitinkantys seksualinę prievartą patyrusio vaiko požymius. Mergaitei nenustatytas polinkis fantazuoti, įtaigumas. Teismas įvertinęs K. O. parodymus bei kitą byloje surinktą medžiagą, pripažino buvus nusikalstamai veikai²⁰³.

Teorijoje atskleista, kad vaikai retai išsigalvoja apie patirtą prievartą (Žr. p. 32). Galima teigti, kad K. O. parodymai buvo pripažinti patikimais atsižvelgiant į kompleksinę teismo psichiatrijos – teismo psichologijos ekspertizę, kuri patvirtinta, kad mažametės pasakojimas yra realistiškas, atitinkantis seksualinę prievartą patyrusio vaiko požymius. Latentinio pobūdžio byloje išvestiniai parodymai, liudytojų parodymai, sustiprino nukentėjusiosios parodymų patikimumą.

²⁰² „Šiaulių apygardos teismo 2016 m. balandžio 18 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-55-332/2016“, <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1317257>.

²⁰³ „Kauno apygardos teismo 2016 m. spalio 7 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-302-317/2016“, <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1362454>.

Baudžiamojoje byloje Nr. 1-5-840/2017 V. K. kaltinamas nepilnametės A. L. išžaginimu (BK 149 str. 3 d.). Kaltinamasis byloje tvirtino, kad nepilnametė jį apšmeižė. Prabilo tik po ilgo laiko tarpo galimai sukurstyta močiutės ar tetų. Nepilnametės parodymai gauti ikiteisminio tyrimo metu pas ikiteisminio tyrimo teisėją, kurio metu darytas vaizdo ir garso įrašas. Teismas vertindamas A. L. parodymus rėmėsi teismo ir psichiatrijos – teismo psichologijos ekspertizės aktu, kuriame apibūdinama nepilnametės asmenybė. Taip pat remtasi A. L. atstovės pagal įstatymą T. L. parodymais, liudytojų parodymais, vienas iš liudytojų – psichologinės tarnybos psichologė, kuriai nukentėjusioji išsikalbėjo apie patirtą išžaginimą. A. L. atstovė patvirtino, kad A. L. visą laiką tylėjus, nes bijojo V. K., kuris buvo nepilnametei prigrasinęs, kad jei kam prasitars apie išžaginimą, nužudys motiną ir brolius, todėl tik po ilgo laiko tarpo ir tik psichologei papasakojo ją slegiančią naštą. Atstovė taip pat patvirtino, kad mergaitė tapo uždara, ją kamuoja įkyrios mintys, sutrikęs miegas. Ekspertizės akte aprašomos nepilnametės charakterio savybės. Aprašoma, kad A. L. geba gerai suprasti faktines aplinkybes ir gali duoti parodymus, nėra nustatyta priežasčių, dėl kurių būtų galima netikėti nepilnametės parodymais. Fantazavimas nukentėjusiai nebūdingas, visas aplinkybes duotas parodymų metu pakartoja, bet atsiriboja nuo detalesnio pasakojimo. Su nepilnamete sunku užmegzti artimesnį santykį yra užsisklendusi. Teismas vertindamas nepilnametės nuoseklius parodymus, remiantis eksperto išvada, liudytojų parodymais neginčytinai pripažino, kad kaltinamasis padarė nusikalstamą veiką: *„teismas tiki nepilnamete nukentėjusiaja A. L. ir jos pasakojimu apie išžaginimą (prievartinį lytinį aktą panaudojant fizinę ir psichologinę prievartą), kuris nuo pat atsivėrimo psichologei A. J. visose ikiteisminio tyrimo metu atliktose apklausoje ir apklausoje pas ikiteisminio tyrimo teisėją nekito, yra išsamus, nuoseklus, atitinka loginę įvykių seką, neprieštarauja tarpusavyje ir kitiems ikiteisminio tyrimo metu surinktiems bei bylos nagrinėjimo teisme metu ištiriams įrodymams. Nukentėjusioji tą pačią istoriją, nurodydama tas pačias aplinkybes, pasakojo ir teisme apklaustiems asmenims: savo atstovei pagal įstatymą T. L. ir liudytojams A. J., E. L. ir D. K.. Kai kurie nepilnametės nukentėjusiosios A. L. pasakojimo neatitikimai laikytini neesminiais, atsiradusiais dėl nukentėjusiosios patirto streso ir atsivėrimo tik po kurio laiko nuo įvykio“*²⁰⁴.

Byloje nepilnametės parodymai buvo pripažinti neabejotinai patikimais. Teismas vertindamas nepilnametės parodymus įvertino, kad parodymai buvo gauti teisėtu būdu, nepažeidžiant proceso taisyklių. Apklausa buvo filmuojama ir įrašomas garso įrašas. Teorijoje buvo pasisakyta, kad vėlesniame teisiniame etape vaizdo ir garso medžiaga būna naudinga, vertinant parodymų išsamumą, reakciją į

²⁰⁴ „Kaišiadorių rajono apylinkės teismo 2017 m. sausio 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-5-840/2017“, <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1457209>.

užduodamus klausimus, bei nukentėjusiojo elgesį duodant parodymus (Žr. p. 28). Šioje byloje teismas vertino nepilnametės charakterio savybės, tokias kaip, faktinių aplinkybių supratimas, fantazavimo nebuvimas, bei nuoseklus ir nekintantis pasakojimas, kas leido neabejoti, kad A. L. parodymus galima laikyti patikimais.

Atlikus pirmos instancijos teismų nuosprendžių analizę matyti, kad teismas vertindamas vaikų parodymus vertintina, ar parodymai buvo gauti nepažeidžiant įrodymų gavimo tvarkos, ir ar gautus vaikų parodymus galima laikyti patikimais. Pirmos instancijos teismų nuosprendžiuose išryškėjo tendencija, kad vertinant vaikų parodymų patikimumą, teismams labai aktualios ekspertizės išvados, kuriose aprašomos vaiko asmeninės savybės, išsivystymo lygis, galimybė suprasti ir duoti realius parodymus, ar vaikas turi polinkį fantazuoti, meluoti. Darbe buvo minėta (Žr. p. 25), kad ne visuomet teismai gali aklaai pasikliauti ekspertų išvadomis, kadangi jos būna nenuoseklios, prieštaringos. Analizuojant bylas pasitaikė net du atvejai, kuomet teismas kritiškai vertino eksperto išvadą, pažymėdamas, kad eksperto išvada prieštarauja byloje surinktiems įrodymams. Išanalizavus atsitiktinės atrankos būdu dešimties pirmos instancijos baudžiamųjų bylų nuosprendžius matyti, kad vaiko parodymų patikimumas net ir po ilgo laiko tarpo, duodant nuoseklius, logiškus parodymus, dažniausiai vertinamas patikimai. Teismai vertindami parodymus įvertinę ekspertizių ir specialistų išvadose pateiktą medžiagą apie vaiko psichinę būklę, toliau vertina, ar vaiko pasakojimas atitinka bylos aplinkybes, ar neprieštarauja surinktų įrodymų visumai, ar vaiko parodymai duodami nuosekliai ir neprieštarauja vieni kitiems. Atlikus pirmos instancijos teismų nuosprendžių analizę paaiškėjo, kad dažniausiai vaikų parodymai pripažįstami patikimais, kadangi byloje remiamasi ne tik tiesioginiais nepilnamečių parodymais, o ir išvestiniais įrodymais. Bylose taip pat išaiškėjo, teorijoje nagrinėta įtaigumo problema (Žr. p. 33). Neretai įtaigos paveikti vaikai pakartotinai duodami parodymus juos pakeičia. Teismai vertindami, kurie parodymai, pirminiai ar vėlesni, yra patikimi įvertina byloje surinktus kitus įrodymus. Dažniausiai pasitvirtina duoti pirminiai parodymai. Iš to galima daryti išvadą, kad vaikai yra linkę duoti patikimus parodymus, o aplinkinių įtaiga ar spaudimas gali įtakoti parodymų pasikeitimą.

3.2. Apeliacinės instancijos teismų priimtų sprendimų analizė

Apeliacine tvarka buvo išnagrinėta baudžiamoji byla Nr. 1A-241-581/2017, pagal nuteistojo ir nukentėjusios skundus. A. K. nuteistas dėl nepilnametės E. P. išžaginimo (BK 149 str. 3 d.) ir seksualinio prievartavimo (BK 150 str. 3d.). A. K. skundė nuosprendį ir prašė jį išteisinti, nes teismas jo kaltę grindė tik nepatikimais nukentėjusios ikiteisminio tyrimo metu duotais parodymais, tačiau visiškai nesirėmė vėlesniais 2017 metų parodymais, duotais ikiteisminio tyrimo teisėjui ir teismo proceso metu.

Nuteistasis pabrėžė, kad nukentėjusiosios vėlesni parodymai visiškai sutampo su jo paties ir liudytojo R. T. parodymais. Taip pat nuteistasis pažymėjo, kad nukentėjusioji duodama parodymus ikiteisminio tyrimo metu galėjo būti paveikta ir įtakota motinos duoti melagingus parodymus, o vėliau ikiteisminio tyrimo pareigūnų įtakota nekeisti parodymų. Taip pat tarp apklausų praėjęs didelis laiko tarpas, dėl ko parodymai negali būti patikimi. A. K. pažymėjo, kad nukentėjusioji bylos nagrinėjimo metu nurodė, kad apklausose nesuprato kai kurių žodžių reikšmės, todėl jos parodymai nepatikimi. Pabrėžta, kad procese buvo pažeistos įrodymų rinkimo taisyklės (186 str. 3 d.), nes apklausiant nukentėjusiąją mama ne visą laiką buvo kabinete. Taip pat teigiama, kad teismas nesugretino specialisto išvados, jo ir liudytojo A. T. parodymų, todėl pažeidė BPK 20 straipsnyje nustatytą tvarką, o taip pat tinkamai neištyrė visų įrodymų. Nukentėjusioji E. P. apeliaciniu skundu taip pat prašė išteisinti A. K. nukentėjusioji pažymi, kad teismas pažeidė įrodymų vertinimo taisykles, nes vadovavosi tik ikiteisminio tyrimo metu duotais parodymais, o parodymus duotus ikiteisminio tyrimo teisėjui teismas pripažino nepatikimais. Nukentėjusioji pažymi, kad ikiteisminio tyrimo metu duoti parodymai nėra savarankiškas įrodymų šaltinis ir teismas gali jais vadovautis tik norint patikrinti kitus įrodymus, esant įrodymų nesutapimui teismas turėjo vadovautis tais parodymais, kurie duoti ikiteisminio tyrimo teisėjui ar posėdžio metu. Nukentėjusioji tvirtina, kad pirminės apklausos metu nesuprato visų klausimų ir žodžių, be to kai buvo apklausama dar kartą, nepilnametė iš pirminės apklausos nieko neprisiminė, nes buvo praėję daug laiko. Teismas vertindamas parodymus pabrėžia, kad *„vertindamas įrodymus, teismas turi įsitikinti, ar jie patikimi, ar jie gauti teisėtu būdu, ir nuspręsti, ar įrodymais grįstinos teismo išvados, ar jie atmestini; <...> BPK nuostatos neabejotinai įtvirtina išskirtinę teismo kompetenciją nuspręsti, kurie iš byloje esančių duomenų atitinka visus įstatymo reikalavimus ir turi įrodomąją vertę bei kokios išvados jais remiantis darytinos“*²⁰⁵. Teismas atsakydamas į apeliacinius skundus pasisakė, kad teismas pagrįstai vadovavosi E. P. parodymais duotais ikiteisminio tyrimo, nes jie yra patikimi ir atitinkantys kitus byloje surinktus įrodymus. Teismas vertindamas nukentėjusiosios duotų parodymų, ikiteisminio tyrimo metu patikimumą rėmėsi liudytojų parodymais, asmens parodymo atpažinti iš nuotraukų protokolais, parodymų patikrinimo vietoje protokolais, įvykio vietos apžiūros protokolais, specialistų išvadomis ir kita medžiaga, kuri patvirtina buvus nusikalstamai veikai prieš E. P. Teismas pasisakė, kad viso ikiteisminio tyrimo metu nukentėjusiosios apklausose duoti parodymai dėl išžaginimo ir seksualinio prievartavimo buvo nuoseklūs, nei karto nekito (tyrimas truko 11 metų). Visų apklausų metų nukentėjusioji patvirtino ir nurodė analogiškas aplinkybes, pati papildė parodymus, kurie atitiko byloje surinktus duomenis. Teismas

²⁰⁵ „Panevėžio apygardos teismo 2017 m. lapkričio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-241-581/2017“, <http://www.infollex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1536107>.

pastebi, kad E. P. iki įvykio turėjo lytinių santykių, dėl ko gebėjo suprasti apklausos metu naudojamas sąvokas „lytinė aistra“, „išeinamoji anga“ ir t.t. E. P. parodymai buvo detalūs ir sutampantys su pirminiais parodymais, todėl pagrindo netikėti nepilnametės parodymais nėra. Teismas taip pat pasisakė, kad nėra byloje duomenų, kurie patvirtintų, kad nepilnametė dėl savo parodymų galėjo būti įtakota kitų asmenų. Teismas pažymėjo, kad nėra padarytų proceso pažeidimų, kurie leistų abejoti gautų parodymų patikimumu. Tuo metu galiojęs BPK reglamentavo nepilnamečio apklausoje tėvų dalyvavimą. Byloje pažymėta kad įrodymų gavimo tvarkos laikytasi, kadangi nukentėjusiosios apklausos metu mama dalyvavo²⁰⁶.

Bylos analizė rodo, kad teismas parodymų patikimumą vertino remiantis dviem kriterijais: gautų įrodymų teisėtumas/proceso pažeidimai ir vaiko duotų parodymų patikimumas. Šioje byloje nukentėjusioji parodymus pakeitė bylos nagrinėjimo metu, todėl teismas pagrįstai įvertino pirminius ir pakartotinius parodymus, sugretino juos su byloje jau turima medžiaga. Teismas vertindamas nukentėjusios parodymus atkreipė dėmesį į duotų parodymų viso ikiteisminio tyrimo metu nuoseklumą, gretino juos su kitais surinktais įrodymais (specialisto išvada, liudytojų parodymai). Nepriklausomai nuo pakitusių parodymų, teismas pripažino, kad duoti pirminiai parodymai yra patikimi. Teorijoje buvo nagrinėta, kad nepilnamečiai žymiai lengviau pasiduoda įtaigai (Žr. p. 33), todėl darytina išvada, kad vėlesniuose bylos nagrinėjimo etapuose nepilnametė parodymus pakeitė dėl kaltinamojo įtaigos. Nukentėjusioji viso proceso metu buvo apklausama daugiau nei vieną kartą ir davė nuoseklius parodymus, pasakojimo aplinkybės visuomet išliko tokios pat, pasakojimas nekito ir atitiko byloje surinktus įrodymus. Taigi, teismas pirminius vaiko parodymus pagrįstai pripažino patikimais, o vėlesnius parodymus, neatitinkančius byloje surinktų įrodymų, kaip įtaigos padarytus parodymus.

Darbe buvo nagrinėta, kad vaikų parodymų patikimumas priklauso nuo psichologinių vidinių ir išorinių veiksnių (Žr. p. 30-35). Šioje byloje atsispindi vaiko parodymų nepatikimumas, veikiant vidiniam veiksniai – asmeniniam motyvui duoti melagingus parodymus. Apeliacine tvarka buvo išnagrinėta baudžiamoji byla Nr. 1A-44/2016, pagal nuteistojo skundą. A. K. nuteistas dėl nepilnametės K. B. išžaginimo (BK 149 str. 3 d.). A. K. skundė nuosprendį ir prašė jį išteisinti, nes pirmos instancijos teismas jo kaltę grindė vien tik nukentėjusiosios parodymais, o kitų objektyvių parodymų, pagrindžiančių A. K. kaltę, byloje – nėra. Apeliacinės instancijos teismas sutiko, kad pirmos instancijos teismas nevertino įrodymų visumos ir apkaltinamąjį nuosprendį grindė prielaidomis. Teismas vertindamas nepilnametės parodymus rėmėsi trijų pareigūnų parodymais, kurie parodė, kad apklausiant K. B. įvykio vietoje ji buvo rami, neverkė, drabužiai buvo nesuplėšyti, viskas vietoje. Be to, pareigūnai parodė, kad

²⁰⁶ *Ibid.*

nukentėjusioji pasakodama apie įvykio aplinkybes painiojosi, ar lytinis aktas buvo ar ne, neapsisprendė, ar vyko prieš jos valią. Galiausiai ji nusprendė, kad buvo išprievartauta. Nors apklausta nukentėjusiosios draugė parodė, kad mergina su nuteistuoju nuvažiavo savo valia. Liudytojai taip pat patvirtino, kad K. B. elgėsi provokuojančiai, pati glaudėsi, bučiavo vaikina, minėjo, kad jai A. K. patinka. Vėliau K. B. savo draugei pasakojo specialiai išsigalvojusi šį įvykį, kad tėvai nepyktų, kad ji negrįžo laiku namo. Bylos nagrinėjimo metu teismo medicinos ekspertas patvirtino, kad sužalojimų, patvirtinančių prievartinius santykius ant K. B. kūno neaptiko. Apeliacinės instancijos teismas įvertinęs surinktus faktinius duomenis, ištyręs jų visumą, pripažino, kad merginos parodymai yra nepatikimi. Teismas taip pat pažymėjo, kad „<...> apkaltinamojo nuosprendžio išvados turi būti grindžiamos objektyviais duomenimis, o ne prielaidomis <..> abejonės turi būti aiškinamos kaltinamojo naudai <...> kai reikia vertinti prieštarigus ar abejotinus bylos duomenis“²⁰⁷.

Darytina išvada, kad teismas vertindamas nepilnametės parodymų patikimumą, rėmėsi byloje surinktos medžiagos visetu. Manytina, kad šiuo atveju vertinant parodymus didelės įtakos turėjo nukentėjusiosios pasakojamos versijos nesutapimas su byloje surinkta medžiaga, o taip pat merginos elgesys po įvykio neatitiko pasakojamų aplinkybių.

Pagal nuteistojo skundą apeliacine tvarka buvo išnagrinėta baudžiamoji byla Nr. 1A-297-518/2017. V. S. buvo nuteistas dėl mažametės E. S. išžaginimo (BK 149 str. 4 d.) ir seksualinio prievartavimo (150 str. 4 d.). A. K. skundė nuosprendį ir prašė panaikinti pirmos instancijos teismo nuosprendį, nes buvo padaryta esminių baudžiamąjį procesą pažeidimų, įrodymais pripažino duomenis neatitinkančius įrodymų sąvokos, nepašalino prieštaravimų, nukentėjusiosios parodymai prieštaravo įvykio vietos apžiūros metu nustatytoms aplinkybėms, gynybai teisme neleista apklausti E. S. Taip pat buvo skundžiama, kad pagrindiniai įrodymai, nukentėjusiosios ir dar liudytojų yra nepatikimi. Jau buvo minėta, kad įrodymų pripažinimas ir vertinimas yra teismo kompetencija. „Vertindamas įrodymus, teismas turi įsitikinti, ar įrodymai yra patikimi, kas nustatoma išanalizavus jų gavimo tvarką, patikrinus BPK nustatytais veiksmais ir palyginus su kitais byloje esančiais įrodymais. Įrodymų vertinimo rezultatas – išvada dėl įrodymų pakankamumo teismo išvadoms pagrįsti“²⁰⁸. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad BPK 20 straipsnio 5 dalies reikalavimai šioje byloje nebuvo pažeisti, o įrodymai gauti nepažeidžiant BPK. Teismas akcentavo, kad pirmos instancijos teismas įvertino surinktų įrodymų visumą, E. S. ir trijų liudytojų parodymus, kurie buvo nepriešaringi vieni kitiems. Rėmėsi atlikta specialisto išvada, Teismo

²⁰⁷ „Vilniaus apygardos teismo 2016 m. sausio 14 d. nutartis baudžiamąjoje byloje Nr. 1A-44-211/2016“, <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1178464>.

²⁰⁸ „Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. gegužės 12 d. nutartis baudžiamąjoje byloje Nr. 1A-297-518/2017“, <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1474166>.

psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizės aktu, ekspertų paaiškinimais. Darbe buvo nagrinėta, kad vaikai laikomi silpnesniais liudytojais negu suaugusieji, tačiau lygiai kaip suaugę, vaikai gali taip pat teisingai paliudyti apie įvykusias aplinkybes, jei tai ryškus, įstrigęs įvykis vaiko atmintyje (Žr. p. 32). Bylos, kuriose seksualiai nukentėję vaikai neretai yra latentinės ir vaikas yra vienas svarbiausių parodymų šaltinių (Žr. p. 25). Šioje byloje teismas taip pat pažymėjo, kad „*dėl patirtos seksualinės prievartos mažamečio nukentėjusiojo (liudytojo) parodymai paprastai yra vienas reikšmingiausių įrodymų*“²⁰⁹. Todėl byloje nukentėjusiosios ir jos liudytojo brolio parodymų patikimumas buvo nuodugniai ištirtas. Pirmos instancijos teismas vertindamas vaikų parodymų patikimumą, įvertino parodymų realumą, logiškumą, ar parodymai atitinka kitas bylos aplinkybes, palygino su kitais bylos duomenimis. Vienas iš nuteistojo skundo argumentų, – kad nukentėjusioji ir I. S. (brolis) meluoja, nes nesutampa jų parodymai. Teismas įvertino šia aplinkybę ir parodė, kad vaikų parodymai nesutapo dėl patalpų, koks šeimos narys, kur miegojo, ir kur stovėjo televizorius. Tačiau įvertinus liudytojų parodymus, buvo patvirtinta, kad patalpos buvo dažnai remontuojamos ir daiktų stovėjimo tvarka vis keitėsi, todėl natūralu, kad vaikai galėjo supainioti šias aplinkybes. Teismas sprenddamas dėl vaikų parodymų patikimumo pabrėžė, kad daiktų stovėjimo tvarka – nėra esminės aplinkybės byloje. „*Svarbu tai, kad tiek nukentėjusioji, tiek liudytojas buvo nuoseklūs dėl V. S. veiksmų E. S. atžvilgiu*“²¹⁰, buvo detalčiai nupasakotos esminės įvykio aplinkybės. Vaikų parodymų patikimumą patvirtina ir specialisto išvada, kurioje užfiksuoti mergystės plėvės plyšimai. Taip pat teismas rėmėsi ir eksperčių duotomis išvadomis, kad nukentėjusiosios parodymai paremti realiu jos pačios patyrimu, ji nefantazuoja, pasakojimas realus, įtikinantis. Ekspertės pastebėjo, kad parodymų tikrumą patvirtina ir tai, kad E. S. emocijos nesuvaidintos, nes pasakojant išgalvotus įvykius emocijos kiekvieną sykį būtų skirtingos ir neatitiktų pasakojimo. Dėl parodymų gavimo pažeidžiant BPK teismas parodė, kad mažamečiai buvo apklausti pas ikiteisminio tyrimo teisėją, laikantis proceso taisyklių (BPK 186 str.), dalyvaujant mažamečių atstovei, Vaiko teisių apsaugos skyriaus atstovei, psichologei, įtariamajam ir jo gynėjui. Vaikai laisva forma pirma patys pasakojo įvykio aplinkybes, vėliau buvo tikslinami klausimais, V. S. taip pat turėjo galimybę užduoti klausimus mažamečiams²¹¹.

Bylos analizė parodė, kad šioje byloje vaikai buvo patikimais liudytojais. Jų patikimumą teismas vertino atsižvelgęs į nuoseklius vaikų parodymus dėl esminių bylos aplinkybių. Kaip ir buvo minėta seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui bylose didelę svarbą turi ir specialistų ekspertų išvados. Šioje byloje vertinant nukentėjusiosios parodymus teismas rėmėsi ekspertų paaiškinimais, kurie

²⁰⁹ *Ibid.*

²¹⁰ *Ibid.*

²¹¹ *Ibid.*

patvirtino, kad mažametė nefantazuoja, pasakoja realius jai nutikusius įvykius dėl ko teismai neturėjo pagrindo abejoti mažametės parodymais. Teismas vertindamas vaikų parodymus rėmėsi tiesioginiais liudytojais – vaikais, o jų parodymus tikrino remiantis išvestiniais parodymais – ekspertų išvadomis. Svarbu akcentuoti, kad teorijoje buvo nagrinėjama aplinkybė, jog dėl vaikų jauno amžiaus jų parodymuose, gali būti netikslumų (Žr. p. 22 - 23), tačiau kaip parodė praktika, teismai vertindami vaikų parodymus labiausiai atsižvelgia į pasakojamas esmines aplinkybes. Vertinama, ar pasakojamos esminės aplinkybės nekito, ar buvo analogiškos viso proceso metu. Pastebima, kad teismai vaikų parodymuose tam tikrus prieštaravimus, kurie nėra esminės bylos aplinkybės vertina atlidžiau ir parodymų patikimumu dėl to neabejoja.

Pagal nuteistojo skundą apeliacine tvarka buvo išnagrinėta baudžiamoji byla Nr. 1A-66-449/2016. A.P. nuteistas dėl mažametės U. P. seksualinio prievartavimo (BK 150 str. 4 d.). A. P. skundžia nuosprendį ir prašė panaikinti pirmos instancijos teismo nuosprendį, nes buvo nepagrįstai nubaustas. Skunde buvo nurodoma, kad didžioji dalis pažeidimų buvo padaryta apklausiant mažametę ikiteisminio tyrimo metu, taip pat pažeistas BPK 20 straipsnis dėl įrodymų vertinimo, dėl visų pažeidimų A. P. buvo neteisingai apkaltintas. Apeliacinės instancijos teismas išanalizavęs skundą patvirtino, kad buvo pažeistos įrodymų gavimo ir įrodymų vertinimo taisyklės. Mažametė ikiteisminio tyrimo metu buvo apklausta du kartus. Pirmąjį kartą laikantis BPK 186 straipsnio reglamentavimo, pas ikiteisminio tyrimo teisėją, dalyvaujant visiems proceso dalyviams. Pakartotinės apklausos metu nei įtariamasis nei jo gynėjas nedalyvavo, kadangi jiems apie apklausą net nebuvo pranešta. Kitas svarbus aspektas, teismas išnagrinėjęs apklausų vaizdo ir garso medžiagą parodė, kad atliekant apklausą vaiko kambaryje pirmos apklausos metu apklausą atliko ir klausimus uždavinėjo specialistė psichologė, antros apklausos metu specialistei psichologei bendraujant su mergaite, į vaiko kambarį „įsiveržė“ tyrėja ir toliau apklausą vykdė ji. Apklausoje gauti parodymai išvis negali būti laikomi patikimais, kadangi matyti, kad apklausos metu tyrėja mergaitei akivaizdžiai uždavinėjo atsakymą menančius klausimus, klausimus uždavinėjo vieną po kito sufleruodama, kokį atsakymą tikisi gauti iš nukentėjusiosios. Kolegija vertindama abiejų apklausų vaizdo medžiagą pabrėžė, kad pirmos apklausos metu nukentėjusioji visiškai ignoravo, neatsakinėjo į jai užduodamus klausimus susijusius su tariamu įvykiu, kažkuriuo momentu net patvirtino, kad tėtis jos neskriaudė ir su ja vienoje lovoje nemiegojo. Antros apklausos metu mergaitė taip pat nepatvirtino, kad būtų buvusi skriaudžiama, jokių detalių, kurios bylotų apie patirtą seksualinę prievartą – nepateikė. Laikytinas grubiu pažeidimu BPK 186 straipsnio 1 dalies nuostatos nesilaikymas, kad vaikus apklausia tik ikiteisminio tyrimo teisėjas. Tyrėja surengusi pakartotinę apklausą pažeidė proceso reikalavimus, o atlikta apklausa ir surinkti parodymai yra niekiniai. Vertinant parodymus kolegija pažymėjo, kad dar vienas grubus proceso pažeidimas pirmos instancijos priimtame nuosprendyje buvo,

kad apkaltinamasis nuosprendis buvo grindžiamas mažametės parodymais, kurių teismas nuosprendyje neišdėstė. O taip pat, apkaltinamasis nuosprendis pagrįstas papildomos apklausos, kurios metu buvo pažeistas BPK 186 straipsnio reglamentavimas, gautais įrodymais. Nustatyta, kad pakartotinę apklausą vykdė ne ikiteisminio tyrimo teisėjas, o tyrėja ir į šią apklausą nebuvo pakviestas nei kaltinamasis nei jo gynėjas.

Šioje byloje atsiskleidė darbe nagrinėtų psichologinių vidinių ir išorinių veiksnių, lemiančių vaiko parodymus pavyzdys. Pakartotinėje apklausoje buvo panaudota įtaiga, užduodami vienas po kito atsakymą menantys klausimai, tyrėjo šališkumas siekiant „*atskleisti įvykusias*“ aplinkybes, kurių iš tiesų nebuvo (Žr. p. 34). Šioje byloje vaiko parodymai negalėjo būti vertinami ne tik dėl mažametei darytos įtaigos, bet ir dėl to, kad buvo pažeistas formalusis kriterijus (Žr. p. 24), parodymai gauti pažeidžiant daugelį proceso taisyklių.

Kitoje, apeliacine tvarka išnagrinėtoje byloje, Nr. 1A-105-307/2017 buvo nagrinėjamas prokuroro apeliacinis skundas dėl pirmos instancijos išteisinamojo teismo nuosprendžio. Prokuroras teigė, jog kaltinamasis E. M., kaltinamas pagal BK 149 straipsnio 4 dalį ir yra nepagrįstai išteisintas dėl padarytos nusikalstamos veikos nukentėjusiosios S. K. atžvilgiu. Prokuroras teigė, kad apygardos teismas tinkamai neįvertino nukentėjusiosios nuoseklių ir neprieštaringų parodymų. Taip pat prokuroras pastebėjo, kad teismas vertindamas mažametės parodymus, „*neatsižvelgė į teismų praktikoje suformuotą mažamečių nukentėjusiųjų parodymų vertinimo analogiškose bylose specifiką, jos parodymus nepagrįstai vertino dar griežčiau nei suaugusiųjų asmenų ir be jokio teisinio pagrindo prioritetą suteikė išteisintojo E. M. parodymams*“²¹². Teisėjų kolegija sutikdama su prokuroru, pabrėžė, kad E. M. kaltę patvirtina mažametės S. K. parodymai ikiteisminio tyrimo teisėjui bei teismo posėdžio metu duoti parodymai, liudytojų parodymai, parodymų patikrinimo vietoje protokolai, eksperčių parodymai ir specialisto išvada. Pirmos instancijos teismas neišsamiai ištyrė ir neteisingai interpretavo įrodymų visumą. Šio darbo teorinė medžiaga bei teismų sprendimų analizė rodo, kad vaikų bylose pagrindinis įrodymų šaltinis yra teismo medicinos ekspertų, specialistų išvados. Išvestiniai įrodymai – liudytojų parodymai, kurie kalbėjo su nukentėjusiuoju vaiku, paties vaiko parodymai (Žr. p. 25). Analizuojamoje byloje svarbu pabrėžti, kad teisėjų kolegija pripažindama mažamečio parodymus patikimais akcentavo, kad „*pagal susiformavusią teismų praktiką ypatingą reikšmę pirmiau aptartoje įrodymų grandinėje turi būtent paties seksualinę prievartą patyrusio mažamečio (nepilnamečio) parodymai, kurių patikimumas, priešingai nei konstatavo pirmosios instancijos teismas, neturėtų būti vertinamas taip griežtai ir*

²¹²„Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. kovo 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-105-307/2017“, <http://www.infollex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1448874>.

*kategoriškai, kaip kitų – suaugusiųjų nukentėjusiųjų ar liudytojų parodymai*²¹³. Teismas pasisakė, kad nors mažametės duoti kaltinantys parodymai E. M. atžvilgiu, nebuvo sklandžiai ir pagrįsta kalba papasokoti, tačiau viso proceso metu tiek pas ikiteisminio tyrimo teisėją, tiek nagrinėjant bylą teisme, nukentėjusioji davė pakankamai nuoseklius ir išsamius parodymus. Nukentėjusiosios parodymai buvo analogiški ir atliekant su ja teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizes. Teisėjų kolegija vertindama mažametės parodymų patikimumą, atsižvelgė į *„nukentėjusiosios amžių, nuo įvykių praėjusį laiko tarpą, mažametės jautrumą <...> Nelogiška iš nukentėjusio nepilnamečio vaiko, kuris veikos padarymo metu buvo mažametis, reikalauti tiksliai prisiminti visas įvykio aplinkybes, mėnesius, datas, nes to negalėtų padaryti netgi suaugęs žmogus, ypač kalbėdamas apie traumuojančias patirtis*²¹⁴. Teismas įvertino ekspertų išvadas dėl mažametės psichologinių ypatumų: gebėjimas suprasti įvykius, gebėjimas duoti parodymus, nenustatytas polinkis fantazuoti. Teismas pabrėžė, kad apklausų metu nenurodytos tam tikros aplinkybės kaip spermos išsiliejimas, kraujavimas, neduoda pagrindo netikėti mažamete ir manyti, kad ji meluoja. S. K. parodymų patikimumą patvirtina ir byloje esančių liudytojų parodymai, kurie patvirtina, kad mažametė pasipasakojo apie išžaginimą, tačiau šį faktą tėvai norėjo nuslėpti. Be to, specialisto išvada ir ekspertizės aktas patvirtina priežastinį ryšį, atsiradusį po patirtos prievartos, tai: bandymas žudyti, savęs žalojimas, depresija, baimė, artimųjų abejingumas sužinojus, kad mažametė buvo išžaginta kaimyno. Specialisto išvada patvirtina mažametės parodymus, kurioje nurodoma, kad nustatytas trijų parų mergystės plėvės plyšimas. Teisėjų kolegija pastebi, kad pirmos instancijos teismas išvis nevertino šios specialisto išvados įrodomosios reikšmės. Teisėjų kolegija įvertino visų aplinkybių visumą ir pabrėžė, kad S. K. parodymais nėra pagrindo netikėti, kadangi jie nuoseklūs, neprieštarinti ir patikimi²¹⁵.

Bylos analizė parodė, kad vaikai dėl savo amžiaus gali neprisiminti tokių smulkių detalių kaip mėnuo, laikas, tikslios valandos. Tačiau praktikoje pripažįstama, kad vaikų parodymai neturėtų būti vertinami taip griežtai kaip suaugusiųjų. Vaikai jautresni, didelė baimė ir stresas gali turėti įtakos prisiminti visas smulkmenas. Manoma, kad kažkokių detalių užmiršimas nerodo, kad vaikas nepatikimas liudytojas. Sutiktina, kad tokiais atvejais, kai vaiko parodymuose atsiranda netikslumų, juos galima patikrinti sugretinus duotus parodymus su byloje surinkta medžiaga ir įvertinus įrodymų visetą.

Pagal nuteistojo skundą apeliacine tvarka buvo išnagrinėta baudžiamoji byla Nr. 1A-222-768/2016. V. K. nuteistas dėl R. Č. išžaginimo ir seksualinio prievartavimo (BK 149 str. 3 d., 150 str. 3 d.). V. K. skundė nuosprendį ir prašė jį išteisinti, kadangi byloje esantys duomenys paneigė jo kaltę. O

²¹³ *Ibid.*

²¹⁴ *Ibid.*

²¹⁵ *Ibid.*

būtent: teismas nepagrįstai teigė, kad buvo daromas poveikis nukentėjusiajai. Liudytoja parodė, kad nukentėjusioji, turi protinę negalią, todėl vieną kartą kalba vienus dalykus, kitą kartą – jau visai kitus. V. K. teigė, kad R. Č. parodymai nenuoseklūs, ji linkusi juos keisti. Teisėjų kolegija skundą atmetė ir išdėstė argumentus, kodėl nepilnametės parodymai laikytini patikimais. Vertindamas R. Č. parodymus, duotus ikiteisminio tyrimo teisėjui, pirmos instancijos teismas pasisakė, kad nepilnametės parodymai nors ir buvo neišsamūs, tačiau teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizės akto išvados akivaizdžiai parodo, kodėl nukentėjusiosios parodymai nebuvo išsamūs. Nukentėjusiajai nustatyti raidos sutrikimai, žinių stoka bei kiti psichologiniai sunkumai, kurie galėjo lemti neišsamius parodymus. Teismas vertindamas nepilnametės duotus parodymus, sugretino su teisme duotais parodymais ir jie nesiskyrė, buvo analogiški. Nukentėjusioji pagal savo brandą ir suvokimą, seksualinę prievartą apibūdino kaip daikto iš „b“ raidės lietimą ir nurodė tikslų skaičių bei kūno vietas piešiniuose. Ekspertai patvirtino, kad dėl savo intelektinių sunkumų nukentėjusioji supranta ne visas visuomenėje egzistuojančias normas, reiškinius, todėl ji juos aiškina savaip, pagal savo požiūrį ir suvokimą, kurio aplinkiniai gali nesuprasti ir palaikyti melu, fantazavimu. Remiantis įrodymų visuma, teismas neabejojo nepilnametės parodymais ir laikė V. K. kaltę pilnai įrodyta²¹⁶.

Byloje buvo pateiktas pavyzdys, kad nepilnametės vidutinis protinis atsilikimas nesutrukdė jai duoti teisingus parodymus. Teorijoje buvo akcentuota, kad teismas vertindamas kognityvinius gebėjimus, psichosocialinę brandą remiasi ekspertų paaiškinimais (Žr. p. 20). Praktika rodo, kad teismas vertindamas nukentėjusiosios parodymus, duotus ikiteisminio tyrimo metu ir teisme, rėmėsi ekspertizės aktais ir padarė išvadą, kad nepilnametės parodymai patikimi. Nors nukentėjusiosios psichinė sveikata sunki ir jos parodymai nėra išsamūs ir visiškai aiškūs, teismas vertino, kad R. Č. parodymai viso proceso metu buvo nuoseklūs ir išreiškiami pagal jos galimybes.

Pagal nuteistojo skundą apeliacine tvarka buvo išnagrinėta baudžiamoji byla Nr. 1A-259-493/2017. V. K. nuteistas dėl A. L. išžaginimo (BK 149 str. 3 d.). V. K. skundė nuosprendį ir prašė jį panaikinti ir priimti išteisinamąjį nuosprendį. Nuteistasis nurodė, kad nuosprendis yra nepagrįstas ir neteisėtas, nes posėdyje, jo prašymu, nebuvo apklausta nukentėjusioji. Taip pat, nėra objektyvių įrodymų patvirtinančių jo kaltę, o teismas rėmėsi tik nukentėjusiosios parodymais. Kaltinamasis teigė, kad nukentėjusiosios parodymai nepatikimi, nes ji nenurodo tikslios datos, kada buvo prieš ją atlikta nusikalstama veika, o jos duoti parodymai apie lytinį gyvenimą vaikiški. Apeliacinės instancijos teismas skundą atmetė ir konstatavo, kad pirmosios instancijos teismas išsamiai ištyrė įrodymus ir teisingai juos

²¹⁶ „Panevėžio apygardos teismo 2016 m. rugsėjo 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-222-768/2016“, <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1352498>.

įvertino. Neužfiksuoti parodymų gavimo pažeidimai. Nepilnametė proceso metu buvo apklausta du kartus, pas tyrėją ir ikiteisminio tyrimo teisėją. Apklausa vyko laikantis BPK 186 straipsnyje nustatytos tvarkos, įtariamajam apie apklausą buvo pranešta, bet V. K. atsisakė dalyvauti. Nors pagrindinis įrodymas byloje yra nukentėjusiosios parodymai, tačiau posėdžio metu teismas netenkino kaltinamojo prašymo ir dar kartą apklausti nukentėjusiosios nekviatė, buvo peržiūrėtas vaizdo įrašas ir perskaitytas protokolas. Ekspertės vertindamos A. L. psichologinę būseną, pasisakė, jog nukentėjusioji apie patirtą prievartą papasakojo psichologei tik po kurio laiko, kai įgijo pasitikėjimą. Ekspertizės akte akcentuojama, kad nepilnametė geba suprasti aplinkybes, duoti apie tai parodymus, polinkis fantazuoti ir pašalinių įtaiga – nenustatyta. Ekspertizės akto informacija parodo, kad nepilnametės amžius atitinka suvokimą, kas yra lytiniai santykiai. Kolegija pastebi, kad nepilnametės parodymais nėra pagrindo abejoti, kadangi jos parodymų patikimumą patvirtina tai, kad nukentėjusioji visiems asmenims kuriems papasakojo apie išžaginimą, pasakojo analogiškas prievartos aplinkybes. Teismas įvertino, kad surinkta pakankamai duomenų, kurie atitinka tikrovę ir patvirtina nepilnametės pasakojimą apie patirtą seksualinę prievartą²¹⁷.

Galima daryti išvadą, kad apeliacinės instancijos teismui įvertinus parodymų gavimo tvarką bei nepilnametės duotus parodymus proceso metu, nekilo abejonių dėl A. L. parodymų patikimumo. Nukentėjusiosios parodymų patikimumą patvirtino duotų liudytojų parodymai, taip pat ekspertų išvados. BPK kodeksas numato galimybę vaiko į posėdį nekviesti, tokiu būdu užtikrinamos kaltinamojo teisės į sąžiningą procesą, nukentėjusiojo antrinio traumavimo likvidavimą. Vaizdo ir garso medžiaga užtikrina duotų vaiko parodymų autentiškumą, todėl teismas gali objektyviai įvertinti vaiko parodymus (Žr. p 26). Darytina išvada, kad procesas buvo sąžiningas ir kaltinamasis pats galėjo įvertinti vaizdo ir garso medžiagoje pateiktą informaciją.

Pagal nuteistojo skundą, apeliacine tvarka buvo išnagrinėta baudžiamoji byla Nr. 1A-616-518/2017. V. V. nuteistas už tai, kad seksualiai prievartavo (BK 150 str. 4 d.) ir išžagino (BK 149 str. 4 d.) mažametę G. A. ir mažametę L. G. nuteistasis prašė dėl vienu veiku jį išteisinti, dėl kitų – pakeisti kvalifikaciją. Skunde nuteistasis parodė, kad pirmos instancijos teismo nuosprendis yra nepagrįstas, nes netinkamai įvertinti įrodymai. V. V. nesutinka su nuosprendžiu, kuriame išskirtinai remtasi vien tik nukentėjusiųjų mažamečių G. A. ir L. G. parodymais. Nuteistasis teigė, kad mažamečių parodymai yra abejotini, nenuoseklūs ir nepatikimi. Teisėjų kolegija atmetė nuteistojo skundą ir pasisakė, kad pirmosios instancijos teismas išsamiai ir nešališkai išnagrinėjo bylos aplinkybes ir tinkamai inkriminavo

²¹⁷ „Kauno apygardos teismo 2017 m. kovo 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-259-493/2017“, <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1453689>.

nuteistajam nusikalstamas veikas. Kolegija pasisakė, kad pirmos instancijos teismas vertindamas nukentėjusiųjų G. A. ir L. A. parodymus vadovavosi įrodymų visuma. Teismas rėmėsi liudytojų parodymais, specialisto išvada, pas V. V. rastomis nuotraukomis bei vaizdo įrašais, tarnybiniais pranešimais, apžiūros protokolais. Nėra pagrindo abejoti G. A. ir L. G. parodymų patikimumu. Mažamečių parodymai gauti nepažeidžiant proceso taisyklių, laikantis BPK 186 straipsnio nuostatų. Teismas pabrėžė, kad nėra pagrindo abejoti nukentėjusiųjų parodymais, kadangi apie seksualinę prievartą, ieškomos pagalbos, pirmiausiai jos pranešė artimiesiems. Procese davė nuoseklius, neprieštaringus parodymus, kuriuos patvirtina ir kiti duomenys byloje, nukentėjusiosios taip pat parodė visas vietas, kuriose buvo išnaudojamos bei nurodė, kiek kartų buvo atlikta seksualinė prievarta jų atžvilgiu. Teismas pastebi, kad kaltinamasis nepagrįsti bando sumenkinti mažamečių parodymus sakydamas, kad joms padaryta įtaiga, nes pirminėse apklausose neva apie žaginimą nei G. A. nei L. G. neužsiminė. Kolegija pabrėžė, kad mažametės abiejų apklausų metu nuosekliai ir analogiškai parodė, kad buvo žagintos. Kolegija vertindama nukentėjusiųjų parodymus juos palygino su specialisto išvada, vaizdo įrašais. Tiek mergaičių parodymai, tiek specialisto išvada, kurioje nurodomi mergystės plėvės pažeidimai, tiek užfiksuoti vaizdo įrašai, teismui nekėlė abejonių dėl mažamečių parodymų patikimumo²¹⁸.

Iš analizuotos bylos matyti, kad teismas vertindamas mergaičių parodymų patikimumą rėmėsi ne tik jų pačių duotais parodymais. Teismas mergaičių parodymus palygino su liudytojų parodymais, specialisto išvadoje esančiais duomenimis, nuotraukomis, vaizdo įrašais, parodymų patikrinimo vietoje protokolu, išvada buvo daryta remiantis ne tik nukentėjusiųjų parodymais, tačiau visų įrodymų visetu. Taip pat atkreiptinas dėmesys į tai, kad teismas vertindamas vaikų parodymus vertino parodymų nuoseklumą, analogiškas pasakojimo aplinkybes viso proceso metu.

Pagal nuteistojo skundą apeliacine tvarka buvo išnagrinėta baudžiamoji byla Nr. 1A-112-449/2016. V. D. nuteistas dėl N. I. Seksualinio prievartavimo (BK 150 str. 4 d.). V. D. skundė nuosprendį, nes nepadarė jam inkriminuojamo nusikaltimo. Skunde buvo nurodoma, kad pirmosios instancijos teismas kaltinamajame nuosprendyje rėmėsi tik mažametės parodymais bei liudytojų parodymais, kurie apie N. I. patirtą seksualinę prievartą išgirdo iš jos pačios pasakojimų. Skunde buvo teigiama, kad mažametės parodymais negalima tikėti, kadangi ji mėgsta meluoti, fantazuoti. Apeliacinis skundas buvo atmestas. Teismas pasisakė, kad procesas atliktas nepažeidžiant BPK, apklausiant mergaitę pas ikiteisminio tyrimo teisėją buvo daromas vaizdo ir garso įrašas, surinkti įrodymai patvirtina, kad V. D.

²¹⁸ Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. lapkričio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-616-518/2016“, <http://www.infollex.lt/skaitykle.mruni.eu/tp/1384619>.

seksualiai prievartavo mažametę N. I. Teismas vertindamas mažametės parodymų patikimumą nurodė, kad N. I. viso proceso metu duodama parodymus ikiteisminio tyrimo teisėjai, tyrėjai, ekspertams, parodymų patikrinimo vietoje metu, nupasakojo tas pačias aplinkybes ir davė analogiškus parodymus. Teismas pastebėjo, kad mažametė vieną kartą, duodama parodymus ikiteisminio tyrimo teisėjai, susipainiojo dėl tikslaus skaičiaus, kiek kartų ir kurioje vietoje V. D. ją seksualiai prievartavo. Šis vienkartinis netikslumas nepatvirtina mažametės parodymų nepatikimumo, teismas įvertina, kad N. I. parodymai dėl jos amžiaus bei patirto fizinio ir psichinio smurto galėjo turėti tam tikrų netikslumų. Kolegija atkreipė dėmesį, kad teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizės akto išvadose konstatuota, kad mergaitė duodama parodymus gali supainioti šalutines faktines, bet ne centrinės (įvykio dalyviai ar jų veiksmai mažametės atžvilgiu) aplinkybes. Teismas neturi pagrindo abejoti ekspertų išvadomis, kadangi atlikta ekspertizė parodė, kad N. I. parodymai yra realistiški, atitinkantys gyvenimišką patirtį ir jais visiškai galima remtis. Mergaitei nenustatytas polinkis fantazuoti, nenustatyta pašalinių įtaiga, mergaitė naivi, todėl atvirai pasakoja apie visas įvykio aplinkybes. Teismas vertindamas mažametės parodymus pabrėžė, kad nors mažametė nežino su lytiškumu susijusių terminų, ji savais terminais nupasakojo seksualinio prievartavimo aplinkybes, nukentėjusioji konkrečiai nurodė, kad kaltinamasis išliejo savo spermą ant galinės sėdynės. Atlikus ekspertizę, mažametės parodymai pasitvirtino, kadangi V. D. sperma tikrai buvo rasta ant galinės automobilio sėdynės. Apibendrinus byloje surinktus duomenis apeliacinės instancijos teismas pažymėjo, kad faktinės bylos aplinkybės yra teisingai nustatytos, o jas patvirtina surinktų įrodymų visuma²¹⁹.

Iš bylos nuosprendžio analizės matyti, kad teismas vertindamas mažametės parodymų patikimumą rėmėsi ekspertų išvadomis, kuriose konstatuota, kad mažametės pasakojimu galima visiškai tikėti. Atkreiptinas dėmesys į teorijoje jau išsakytą mintį, kad dalyvavimas procese neturi jokios amžiaus ribos (Žr. p. 3). Šioje byloje mažametė suvokimo apie lytinius santykius neturėjo, tačiau savo vaikiškais terminais ji papasakojo apie kaltininko veiksmus, kurie buvo patvirtinti. Teismas atsižvelgęs į specialistų, ekspertų išvadas bei į mergaitės analogiškus parodymus neturėjo pagrindo abejoti dėl jos parodymų patikimumo. Kaip ir buvo nagrinėta teorijoje (Žr. p. 18), vaikai geba prisiminti detales, kurios jiems pasirodė reikšmingos neįprastos, padariusios įspūdį. Taigi, vertinant byloje mažametės parodymus, nenuostabu, kad mergaitė nežinodama su lytiškumu susijusių aplinkybių gerai įsiminė, kurioje vietoje mašinoje išbėgo nuteistojo sperma.

²¹⁹ „Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. spalio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-112-449/2016“, <http://www.infollex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1366837>.

Pagal nuteistojo skundą apeliacine tvarka buvo išnagrinėta baudžiamoji byla Nr. 1A-324-319/2017. V. M. nuteistas dėl I. A. išžaginimo (BK 149 str. 3 d.). V. M. skundė nuosprendį ir prašė jį išteisinti. Skunde buvo nurodoma, kad nepilnametės I. A. parodymai nenuoseklūs, nieko nepatvirtinti, todėl yra abejotini ir nepatikimi. Taip pat teigiama, kad nesant kitų tiesioginių liudytojų, kaltinimas negali būti grindžiamas vien tik nukentėjusiosios parodymais. Atsiliepdama į skundą, teisėjų kolegija pažymėjo, kad nukentėjusiosios I. A. parodymais teismas neturi pagrindo abejoti ir nesivadovauti. I. A. buvo apklausta net tris kartus ir jos parodymai dėl esminių aplinkybių buvo nuoseklūs, logiški, neprieštaraujantys tarpusavyje. Nukentėjusioji buvo apklausama tris kartus, visus kartus jos parodymai buvo analogiški, taip pat atitinkantys byloje surinktą medžiagą bei liudytojų parodymus. Nukentėjusiosios parodymų patikimumui įtakos daro ir tai, kad jos duoti parodymai apie tai, kad buvo sumušta lovoje, patvirtina ekspertizės aktas, kuriame nurodyta, kad nuo lovos paklodės paimti kraujo pėdsakai sutampa su I. A., o taip pat ir viršutinių rūbų pluošto pėdsakais. Teismas vertindamas nepilnametės parodymų patikimumą, įvertino įrodymų visumą ir pripažino, kad įrodymai yra ištirti ir visiškai pagrįsti²²⁰.

Analizuota byla parodė, kad teismas vertindamas nepilnametės parodymus vertino parodymų visumą, liudytojų parodymus, ekspertizės akto išvadas. Byloje nepilnametė buvo apklausama net tris kartus, kurių metu davė išsamius ir nuoseklius parodymus.

Apeliacinio teismo nuosprendžių bylų analizė parodė, kad teismas parodymų patikimumą vertina remiantis dviem kriterijais: gautų įrodymų teisėtumas/proceso pažeidimai ir vaiko duotų parodymų patikimumas. Dažniausiai fiksuoti BPK 186 straipsnio pažeidimai, kuomet apie vaiko apklausą nepranešama nei įtariamajam, nei įtariamojo advokatui. Taip pat, neretai vaikai procese apklausiami daugiau nei vieną kartą, po du ar net tris kartus. Teorijos analizė parodė, kad pakartotinės apklausos gali lemti problemą, kai nepilnamečių parodymai ne visuomet išlieka tokie pat nuoseklūs. Tačiau iš nuosprendžių paaiškėjo, kad teismai, net jeigu vaiko parodymuose yra prieštaravimų, bet esminės aplinkybės nesiskiria, neturi pagrindo netikėti vaikų parodymais. Analizė taip pat parodė, kad vaikų parodymų patikimumas priklauso nuo specialisto kompetencijos, kaip organizuojamos apklausos, kokie klausimai užduodami, ar vaiko parodymams nebandoma padaryti įtaigos „išgaunant“ parodymus. Beveik visose bylose vertinant vaiko parodymus, teismai didelį dėmesį skyrė specialistų ir ekspertų išvadose pateikiamai informacijai. Teismai vertindami vaiko parodymų patikimumą, įvertina vaiko psichines savybes, elgesio ypatumus. Nuosprendžių analizė parodė, jog teismai ypatingą dėmesį atkreipia, ar

²²⁰ „Kauno apygardos teismo 2017 m. gegužės 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-324-319/2017, <http://www.infollex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1474111>.

vaikas davė nuoseklius, analogiškus parodymus, atitinkančius realybę. Teismai dažniausiai vaikų parodymus pripažino patikimais.

3.3. Kasacinės instancijos teismo priimtų sprendimų analizė

Pagal nuteistojo skundą kasacine tvarka buvo išnagrinėta baudžiamoji byla Nr. 2K-43-648/2017. R. G. nuteistas dėl pasikėsinimo seksualiai prievartauti (BK 22 str. 1 d., 150 str. 4 d.) mažametį K. K. Nuteistasis teigė, kad buvo padaryti proceso pažeidimai, sprendime buvo remtasi tik mažamečio ir netiesioginių liudytojų parodymais. R. G. kasacinis skundas buvo atmestas. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad vertinant, ar parodymai yra patikimi vertinami parodymai, jų nuoseklumas, detalumas, išsamumas, parodymai lyginami su kita byloje surinkta medžiaga²²¹. Pažymėtina, kad teismas turi išskirtinę kompetenciją nuspręsti ką laikyti įrodymais. Šioje byloje nuosprendis buvo pagrįstas ne tik mažamečio parodymais, tačiau ir 5 liudytojų parodymais, teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizės aktu ir kitais dokumentais. Darbe tiek teorijos, tiek praktikos analizė atskleidė, kad teismai vertindami vaikų parodymus remiasi dviem kriterijais (Žr. p. 26, 54, 63), „pirma, vertina, ar jie gauti esmingai nepažeidžiant baudžiamojo proceso reikalavimų, antra, sprendžia, ar jie gali būti pripažįstami patikimais“²²². Kadangi byloje, kuriose buvo pažeista vaikų seksualinio apsisprendimo laisvė ir neliečiamumas pagrindiniais įrodymais tampa vaikų parodymai, todėl ekspertų išvados, kurios atsako į klausimus apie kūno pakitimus, taip pat psichinės būsenos ypatumus, polinkio fantazuoti, meluoti nustatymas, teismui padeda įvertinti, ar galima tikėti vaiko parodymais. Šioje byloje teismas norėdamas įvertinti parodymų patikimumą, paskyrė teismo psichiatrijos – psichologijos ekspertizę, kuria buvo nustatyta, kad mažamečiui nenustatytas polinkis fantazuoti, meluoti. Ekspertizės akte buvo siūloma atsižvelgti į K. K. parodymus. Pastebima, kad kasacinis teismas formuoja praktiką, kuria „*teismai turi išsamiai ištirti ir įvertinti kitus bylos duomenis, juos greitindami su nepilnamečio nukentėjusiojo (liudytojo) parodymuose nurodytomis aplinkybėmis, siekiant nustatyti, ar jie patvirtina nepilnamečio (mažamečio) nukentėjusiojo (liudytojo) parodymus*“²²³. Šiuo atveju teismas byloje įvertino, kad nebuvo pažeistos proceso taisyklės renkant įrodymus, taip pat, kad nukentėjusiojo parodymai sutampa su kitais

²²¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. birželio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-309/2011“, <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/215514>.

²²² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-539-976/2015“, <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/215514>.

²²³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-494-677/2015“, <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1157143>.

bylos duomenimis, liudytojų parodymais, mažamečio parodymai pagrįstai buvo pripažinti vienais reikšmingiausių ir abejonių nekeliančiais parodymais²²⁴.

Darytina išvada, kad vaikų parodymų patikimumui pagrįsti didelės įtakos turi ekspertizių išvados, vaikų parodymų aplinkybės atitinkančios kitus byloje surinktus įrodymus. Šioje byloje teisėjų kolegija akcentavo, kad vertinant vaikų parodymus, teismai vertina duodamų parodymų nuoseklumą, detalumą, išsamumą, parodymai palyginami su kitais byloje surinktais duomenimis. Taigi, vertinant vaikų parodymus, vertinama įrodymų visuma.

Pagal nuteistojo skundą kasacine tvarka buvo išnagrinėta baudžiamoji byla Nr. 2K-294-648/2017. E. M. pirma instancija buvo išteisintas, apeliacinės instancijos teismas – nuteisė už mažametės S. K. išžaginimą (BK 150 str. 4 d.). Nuteistasis teigė, kad apeliacinės instancijos teismas padarė klaidingas išvadas, nepateikė patikimų argumentų, rėmėsi vien tik S. K. parodymais, kurie yra nepatikimi ir duoti po ilgo laiko tarpo. Aukščiausiasis Teismas kasacinį skundą atmetė ir pabrėžė, kad apeliacinės instancijos teismas teisingai vertino įrodymus. Teisingai nurodė, kad mažametės parodymai viso proceso metu buvo nuoseklūs ir išsamūs, taip pat jos parodymus patvirtina ir liudytojų, ekspertų, specialistų išvadų duomenys. Parodymai buvo gretinami vieni su kitais, patikrintas jų patikimumas, liečiamumas, leistinumumas, pakankamumas, įvertintas tarpusavio ryšys. Analizuojant bylų nuosprendžius jau buvo minėta, kad labai svarbu vertinant parodymus įvertinti visų įrodymų visetą²²⁵. Kolegija pastebi, kad seksualinės prievartos bylose svarbiausiu įrodymų šaltiniu tampa teismo medicinos, teismo psichiatrijos, psichologijos specialistų išvados, daiktiniai įrodymai. Darbe jau buvo minėta, kad Aukščiausiasis Teismas pasisako, jog mažamečių parodymai neturi būti vertinami kategoriškai kaip suaugusiųjų. Atsižvelgiant į vaiko amžių, socialinę brandą, fizinį, psichinį išsivystymą, patirtą šoką, nežymūs prieštaravimai ar netikslumai neturėtų būti vertinami kaip nepatikimų parodymų visuma. Šioje byloje apeliacinės instancijos teismas vertindamas mažametės parodymus vadovavosi tiek tiesioginiais, tiek netiesioginiais parodymais, kolegija pabrėžė, kad „*įrodymų vertinimas, kaip sudėtinė įrodinėjimo teisme proceso dalis, yra neišvengiamai susijęs su visų bylos duomenų ištyrimu ir patikrinimu, todėl <...> daromos išvados gali būti grindžiamos ir netiesioginiais įrodymais, jei tais įrodymais nustatyti faktai ir išvados tarpusavyje sujungti nuoseklia ir logiška grandine*“²²⁶.

²²⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. vasario 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje, Nr. 2K-43-648/2017, <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1429784>.

²²⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. balandžio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-205/2013, <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/664024>.

²²⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. lapkričio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-294-648/2017, h <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1538663>.

Šioje byloje vertinant mažametės parodymus, pirmos instancijos teismas dėl nukentėjusios mažo amžiaus parodymais abejojo. Tačiau apeliacinės instancijos teismas įvertinęs įrodymų visetą, pagrindė, kad visos aplinkybės patvirtina nukentėjusios parodymus. Aukščiausias Teismas pabrėžė, kad vertinami visi įrodymai – tiek tiesioginiai tiek netiesioginiai, svarbu, kad įrodymų visetas susijungtų į „bendrą grandinę“. Kitas svarbus akcentas nagrinėtas tiek teorinėje, tiek praktinėje dalyje, kad vaikų parodymų patikimumą atspindi ne amžius, o vaiko branda, kognityviniai gebėjimai, gebėjimas nuosekliai, logiškai papasakoti esmines įvykio aplinkybes, kurios gretinamos su kita byloje surinkta medžiaga, atitikti surinktų įrodymų visetą.

Pagal prokuroro skundą kasacine tvarka buvo išnagrinėta baudžiamoji byla Nr. 2K-255-895/2016. A. K. pirma instancija buvo nuteistas už nepilnametės K. B. išžaginimą (BK 149 str. 3 d.), apeliacine tvarka – A. K. išteisintas, pripažinus nepadarius nusikalstamos veikos. Kasatorius teigė, kad teismas padarė esminių BPK pažeidimų numatytų 20 straipsnio 5 dalyje, taip pat nepagrįstai konstatavo, kad nepilnametė apkalba A. K. Prokuroro kasacinis skundas buvo atmestas. Teisėjų kolegija pabrėžė, kad „*teisėjai įrodymus įvertina pagal savo vidinį įsitikinimą, pagrįstą išsamiu ir nešališku visų bylos aplinkybių išnagrinėjimu, vadovaudamiesi įstatymu (BPK 20 str. 5 d.). <...> Teisėjų vidinis įsitikinimas vertinant įrodymus turi remtis visų byloje esančių duomenų patikimumo patikrinimu, palyginimu, prieštaravimų pašalinimu ir priimamų sprendimų argumentavimu*“²²⁷. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad apeliacinės instancijos teismas teisingai įvertino byloje surinktus įrodymus ir vertinimo taisyklių, numatytų BPK 20 straipsnio 5 dalyje nepažeidė. Apeliacinės instancijos teismas visoms abejonoms pašalinti atliko įrodymų tyrimą, sugretino liudytojų parodymus, išklausė medicinos eksperto, įvertinęs įrodymų visumą padarė teisingą išvadą, kad lytinis aktas buvo atliktas ne prieš nukentėjusios valią²²⁸.

Iš kasacinio skundo matyti, kad yra dar kartą pasisakoma, jog teismai parodymus vertina atsižvelgę į įrodymų visumą. Vaikų parodymai sugretinami su liudytojų parodymais ir kita byloje esančia medžiaga.

Pagal nuteistojo skundą kasacine tvarka buvo išnagrinėta baudžiamoji byla Nr. 2K-180-788/2016. E. G. buvo nuteistas už mažametės O. S. išžaginimą (BK 149 str. 4 d.). Nuteistasis teigė, kad buvo nesilaikyta BPK 20 straipsnio reglamentavimo, nepašalinti prieštaravimai, procesas vyko su pažeidimais, dėl ko buvo neteisingai nubaustas. Taip pat, kasatorius teigia, kadangi O. S. yra konstatuotas lengvas protinis atsilikimas, ji po ilgo laiko tarpo davė nenuoseklus, netikslius ir prieštarigus parodymus, kurie lėmė jo kaltės įrodymą. Nuteistojo kasacinis skundas buvo atmestas. Teisėjų kolegija

²²⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-255-895/2016“, <http://www.infollex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1395947>.

²²⁸ *Ibid.*

konstatavo, kad bylos medžiagoje nustatyta, kad įrodymai leistini ir pripažinti pakankamais bei patikimais. Vertinant O. S. parodymus buvo remtasi ne tik nukentėjusiosios parodymais, bet ir liudytojų, teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizės aktų išvadomis, informacija iš telekomunikacijų operatorių. Apeliacinės instancijos teismas darė teisingas išvadas remdamasis ekspertės paaiškinimais teisme. Parodyta, kad mažametės raida sutrikusi ir jos elgesys atitinka mažesnę amžių nei 12 metų todėl pati inicijuoti lytinių santykių negalėjo. Iš bylos medžiagos matyti, kad E. G. iš dalies pats pripažino buvus seksualinius santykius su O. S. Teisėjų kolegija neturėjo pagrindo abejoti pirmos ir apeliacinės instancijos teismų sprendimais²²⁹.

Iš bylos analizės matyti, kad nuteistieji skunduose tendencingai akcentuoja, kad procesas vykdomas nesilaikant taisyklių, o vaikų parodymai yra nepatikimi. Šioje byloje matyti, kad nors mažametė turi lengvą protinį atsilikimą, jos parodymai pripažinti patikimais. Parodymų patikimumą patvirtino byloje esančių liudytojų parodymai, ekspertų išvados. Darbe (Žr. p. 19) buvo pažymėta, kad ekspertai įvertinę kognityvinius gebėjimus gali pasakyti, ar vaikas gali suvokti informaciją, ją valdyti. Šioje byloje teismas remdamasis ekspertų išvada darė išvadą, kad mergaitės parodymai patikimi.

Kitose bylose (Nr. 2K-122-699/2016). R. V. buvo išteisintas dėl M. J. terorizavimo (BK 145 str.), dėl rengimosi išžaginti ir seksualiai prievartauti (BK 21 str. 1 d., 149 str. 4 d., 150 str. 4 d.) mažametę R. J. Prokuroras teigė, kad apeliacinės instancijos teismo nutartyje padarytos nepagrįstos išvados, jos neatitinka proceso reikalavimų (BK 20 str. 5 d., 320 str. 3 d., 332 str. 3,5 d.). Kasacinis skundas buvo atmestas. Kasacinių skundų analizė rodo, kad skundžiant apeliacinės instancijos sprendimus vienas iš dažniausių skundo argumentų, kad teismas padarė esminių baudžiamojo proceso pažeidimų. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad skundus „*tikrina teisės taikymo aspektu (BPK 376 straipsnio 1 dalis), t. y. ar vertinant byloje surinktus įrodymus, nustatant bylos aplinkybes, nepadaryta esminių baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimų (BPK 369 straipsnio 3 dalis), ar pagal byloje nustatytas aplinkybes pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai tinkamai pritaikė baudžiamąjį įstatymą (BPK 369straipsnio 2 dalis)*“²³⁰. Kolegija atsakydama į prokuroro skundą pastebėjo, jei pirmos instancijos įrodymų tyrimas buvo išsamus, apeliacinės instancijos teismas neprivalo atlikti papildomų įrodymų tyrimo. Kolegija akcentavo, kad tiek kaltinamasis, tiek nukentėjusioji ir liudytojas apklausti nagrinėjant bylą pirmos instancijos teisme, nepažeidžiant BPK taisyklių. Teisėjų kolegija išdėsčiusi argumentus pasisakė, kad naikinti apeliacinės instancijos nutarties nėra pagrindo²³¹.

²²⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gegužės 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-180-788/2016“, <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1269442>.

²³⁰ *Ibid.*

²³¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. balandžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-122-699/2016“, <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1253523>.

Pagal nuteistojo skundą kasacine tvarka buvo išnagrinėta baudžiamoji byla Nr. 2K-324-507/2016. M. P. nuteistas už nepilnametės O. J. Išžaginimą ir nesunkų sveikatos sutrikdymą (BK 149 str. 3 d. ir 138str. 1 d.). Nuteistasis teigė, kad buvo padaryti esminiai BPK pažeidimai, dėl kurių buvo suvaržytos įstatymų garantuotos jo, kaip kaltinamojo teisės, taip pat savo išvadas grindė prielaidomis ir nukentėjusiosios nepatvirtintais ir prieštaringais parodymais, be to, BPK 301 straipsnio 2 dalis draudžia nuosprendį grįsti vien nukentėjusiosios parodymais. Teisėjų kolegija pastebėjo, kad „ *tiek pirmos, tiek apeliacinės instancijos teismai įrodymus vertina, vadovaudamiesi BPK 20 straipsnio 5 dalyje nustatytomis taisyklėmis*“²³², esminiu pažeidimu gali būti pripažinta, jei „*kasacine tvarka apskųstame nuosprendyje ar nutartyje teismo išvados darytos, nesiėmus įmanomų priemonių nustatyti visų teisingam bylos išsprendimui reikšmingų aplinkybių; nebuvo vertinti visi proceso metu surinkti bylos išsprendimui reikšmingi įrodymai; vertinant įrodymus darytos klaidos dėl įrodymų turinio, įrodymais nepagrįstai nepripažinti duomenys*“²³³. Pirmos instancijos ir apeliacinės instancijos teismai vertinant nukentėjusiosios parodymus vertino ir liudytojų parodymus, eksperto išvadas, kitus byloje surinktus įrodymus. Kasacinis teismas pripažino, kad byloje įrodymai ištirti tinkamai ir BPK 20 straipsnio 5 dalies, 305, 320, 331 straipsnių pažeidimų nepadaryta. Kolegija pabrėžė, kad buvo vertinama ne tik nukentėjusiosios parodymai, tačiau surinktų įrodymų visuma²³⁴.

Kaip ir kitose analizuotose bylose, taip ir šioje, teismai įvertina, ar procese vaiko parodymai gauti nepažeidžiant proceso taisyklių. Vertindami vaiko parodymus, teismai rėmėsi liudytojo parodymais, eksperto išvadomis.

Pagal nuteistojo skundą kasacine tvarka buvo išnagrinėta baudžiamoji byla Nr. 2K-141-489/2016. E. L. ir S. L. nuteisti už nepilnametės Ž. M. išžaginimą ir seksualinį prievartavimą (BK 149 str. 3 d. ir 150str. 3 d.). Buvo skundžiamas nuosprendis, nes E. L. pripažintas kaltu remiantis nenuosekliais parodymais, neįvertinta įrodymų visuma, pažeista BPK 324 straipsnio 2 dalis, nes pirmos instancijos teisme buvo daug prieštaravimų tarp surinktų įrodymų, o apeliacinės instancijos teismas jų nepašalino. Taip pat teismai pažeidė proceso reikalavimus, nes išvadas grindė nukentėjusiosios duotais parodymais. Kasacinis skundas atmetinas. „*Kolegija pažymi, <...> teismas, vertindamas bei sprenddamas bylos nagrinėjimo teisme dalyvių prašymus, vadovaujasi tuo, ar pateiktas prašymas turi reikšmės išsamiam ir nešališkam bylos aplinkybių ištyrimui*“, teismo prerogatyva nuspręsti tenkinti

²³² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. spalio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-324-507/2016“, <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1356889>.

²³³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. birželio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-251-507/2016“, <http://eteismai.lt/byla/164437031553433/2K-251-507/2016>.

²³⁴ *Ibid.*

prašymus ar juos atmesti²³⁵. Taip pat pasisakyta, jog ne kasacinės instancijos, o apeliacinės instancijos teismas įvertina, kokią medžiagą galima pripažinti įrodymais. „*Proceso dalyviui nepriimtinos teismų išvados dėl įrodymų vertinimo, bylos faktinių aplinkybių nustatymo savaimė negali būti laikomos prieštaraujančiomis įstatymui <...> Nr. 2K-P-218/2009*²³⁶). *Ar teisingai įvertinti įrodymai <...> sprendžia apeliacinės instancijos teismas <...> Nr. 2K-P-181/2008*“²³⁷. Taip pat teisėjų kolegija pabrėžė, kad nenustatyta, jog būtų pažeistos BPK taisyklės apklausiant nepilnametę. 2014 metais vasario 18 dieną atliekant ikiteisminį tyrimą ikiteisminio tyrimo pareigūnas turėjo teisę apklausti nepilnametę. Vienintelis pažeidimas, atliekant nepilnametės apklausą, buvo atitinkamo nutarimo nepriėmimas, kadangi nedalyvavo Ž. M. atstovas pagal įstatymą. Tačiau apklausoje dalyvavo valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos atstovas. Todėl daryta išvada, kad šis pažeidimas nebuvo esminis. Teisme perskaityti nukentėjusiosios parodymai savarankiškos įrodomosios galios, priimant nuosprendį, neturėjo, tačiau jie papildė ar patvirtino įrodymų patikimumą²³⁸. Šioje byloje nukentėjusiosios parodymai buvo vertinti tik kaip bylos duomenys patvirtinantys kitų surinktų įrodymų patikimumą. Teisėjų kolegija atkreipė dėmesį, kad teismai nuosekliai ir logiškai įvertino byloje surinktus visus duomenis ir išaiškino, kad nukentėjusiajai nepilnametei didelę įtaką darė suaugusieji, dėl ko ji keitė savo parodymus proceso metu²³⁹.

Bylos analizė parodo, kad kasatoriai tendencingai skundė žemesnių teismų įrodymų vertinimą, taip pat nukentėjusiųjų vaikų parodymus dėl juose esančių prieštaravimų. Darbe jau buvo akcentuota, kad nukentėjusiųjų parodymai gali priklausyti ne tik nuo nemalonių išgyvenimų tapus auka, tačiau ir pats dalyvavimas procesas tampa dideliu išbandymu vaiko gyvenime. Todėl dėl patirto streso vaikas svarbias detales gali pamiršti arba duoti parodymai gali būti neaiškūs, atrodyti melagingi (Žr. p. 29). Kitas dažnas faktorius, kuris buvo taip pat aptartas ir išryškėjęs atliekant bylų analizę – tai suaugusiųjų įtaiga, dėl kurios neretai vaikai pakeičia savo pirminius parodymus. Šioje byloje suaugusiųjų įtaiga vaiko parodymams buvo ne išimtis. Tačiau teismai siekdami nustatyti tiesą byloje, esant abejonei, kad vaiko parodymai galėjo būti įtakoti pašalinių, byloje rėmėsi jau esančių liudytojų parodymais, ekspertų

²³⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-436-697/2015“, <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1152601>.

²³⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-218/2009“, <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/138026>.

²³⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. spalio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-181/2008“, <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/90469>.

²³⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. balandžio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje, Nr. 2K-158-489/2016“, <http://eteismai.lt/byla/152592150337540/2K-158-489/2016>.

²³⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gegužės 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje, Nr. 2K-141-489/2016“, <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1258772>.

išvadomis, pačios nukentėjusiosios pirminiais ir pakartotiniais parodymais, juos palygino ir nustatė, kad pirminiai parodymai yra patikimi.

Pagal nuteistojo skundą kasacine tvarka buvo išnagrinėta baudžiamoji byla Nr. 2K-43-648/2017. R. G. nuteistas už pasikėsinimą seksualiai prievartauti (BK 22 str. 1 d. ir 150 str. 4 d.) mažametį K. K. Nuteistasis skundė nuosprendį, nes byloje padaryti BPK pažeidimai. R. G. teigė, kad jis nuteistas pažeidus BPK 20 straipsnio 3 dalį, teismas rėmėsi tik nukentėjusiojo ir liudytojų, kurie perpasakojo įvykį parodymais. Kasacinis skundas buvo atmestas. Kolegija pažymėjo, kad teismai vertindami įrodymus vadovaujasi BPK 20 straipsnio reglamentavimu, kuriame įtvirtini liečiamumo ir leistinum principais. Įrodymai vertinami „pagal 5 dalyje nurodytas įrodymų vertinimo taisykles, t. y. pagal savo vidinį įsitikinimą, pagrįstą išsamiu ir nešališku visų bylos aplinkybių išnagrinėjimu, vadovaudamasis įstatymu. Išvada dėl asmenų <...> parodymų patikimumo daroma įvertinus parodymų nuoseklumą, detalumą, išsamumą, logiškumą ir sulyginus su kitais byloje esančiais įrodymais, gautais iš skirtingų šaltinių“²⁴⁰. Šioje byloje teismai vertindami nukentėjusiojo parodymus rėmėsi sutampančių įrodymų visuma, tiek nukentėjusiojo parodymais tiek iškart po įvykio mačiusių bei bendravusių su mažamečiu, liudytojų parodymais. Teisėjų kolegija pabrėžė, kad „<...> teismai, vertindami vaikų parodymus ir pripažindami juos įrodymais, iš esmės remiasi dviem kriterijais: visų pirma vertina ar jie gauti esmingai nepažeidžiant baudžiamojo proceso reikalavimų, antra, sprendžia, ar jie gali būti pripažįstami patikimais“²⁴¹. Nagrinėjamoje byloje mažamečio parodymai buvo gauti nepažeidžiant proceso taisyklių, todėl buvo vieni reikšmingiausių vertinant įrodymus. K. K. parodymų patikimumas buvo vertinamas pasitelkus teismo psichiatrijos – psichologijos ekspertizę, kuri parodė, kad mažametis neturi polinkio fantazuoti, meluoti, jo parodymais galima pasikliauti. Teorija ir praktika rodo, kad vaikų mažametystė neturi suponuoti idėjos, kad vaikas negali duoti patikimų parodymų (Žr. p. 3). Kasacinis teismas papildė, kad teismai norėdami įsitikinti vaikų parodymų patikimumu jų duotus parodymus gretina su byloje surinktais duomenimis²⁴². Šioje byloje mažamečio parodymų patikimumas buvo palygintas su liudytojų parodymais, ekspertizės akto išvadomis. Kolegija patvirtino, kad mažamečio parodymų patikimumas nekelia abejonių²⁴³.

²⁴⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. birželio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-309/2011“, <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/215514>.

²⁴¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-539-976/2015“, <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/215514>.

²⁴² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-494-677/2015“, <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1157143>.

²⁴³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. vasario 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje, Nr. 2K-43-648/2017“, <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1429784>.

Bylos analizė dar kartą parodė, kad vaikų parodymai yra vertinami remiantis dviem kriterijais. Šioje byloje daryta išvada, kad parodymai buvo gauti teisėtu būdu, o remiantis tiesioginio liudytojo – nukentėjusiojo ir išvestiniais parodymais – liudytojų parodymais, eksperto išvadomis, mažamečio parodymai buvo pripažinti patikimais.

Pagal nukentėjusiosios atstovo skundą kasacine tvarka buvo išnagrinėta baudžiamoji byla Nr. 2K-16-895/2016. Ž. R. pirma instancija buvo nuteistas už nepilnametės M. S. išžaginimą (BK 149 str. 3 d.), apeliacine tvarka išteisintas nepadarius nusikalstamos veikos. Nukentėjusiosios M. S. atstovas advokatas prašė panaikinti apeliacinės instancijos teismo nuosprendį, nes teismas padarė esminius proceso pažeidimus, buvo šališkas nukentėjusiosios atžvilgiu. Kasacinis skundas buvo tenkintinas. Teisėjų kolegija pastebėjo, kad apeliacinės instancijos teismas, priimdamas išteisinamąjį nuosprendį, padarė esminį BPK 20 straipsnio 5 dalies pažeidimą, nes neišsiaiškino visų reikšmingų bylos aplinkybių ir taip pat pažeidė BPK 331 straipsnio 2 dalį. Teismas nukentėjusiosios parodymus vertino kaip nepatikimus, kadangi jie buvo nenuoseklūs, nevienodi ir nepatvirtinantys kitų byloje surinktų duomenų. Kasacinis teismas atmetė tokius apeliacinės instancijos argumentus, kadangi M. S. parodymuose esantys nereikšmingi nesutapimai neturėjo būti vertinami kaip esminiai prieštaravimai parodymuose, dėl kurių teismas M. S. parodymus turėtų laikyti nepatikimais. Žiūrint į įrodymų visumą, teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizės aktą, nukentėjusiosios visame procese duotus nuoseklius ir išsamius parodymus, kolegija pastebėjo, kad apeliacinės instancijos teismas ignoravo pirmos instancijos teismo parodymų vertinimą. Byloje buvo įvertinti ir pripažinti įrodymais surinkti netiesioginiai parodymai, tokie kaip teismo ekspertizių aktuose pateiktos išvados, liudytojų parodymai. Aukščiausiasis Teismas daro teisingą išvadą, kad apeliacinės instancijos teismas nevertino įrodymų visumos ir pažeidė BPK taisykles²⁴⁴.

Analizuojant bylas, jau buvo pasisakyta, kad vaikų parodymuose, dėl jauno amžiaus, patirties stokos ir kitų aplinkybių, jų parodymuose gali būti nesutapimų. Tačiau, neesminių aplinkybių nesutapimas nedaro vaiko parodymų visiškai nepatikimais. Vaiko parodymų patikimumą teismas vertina atsižvelgdamas ir palygindamas su kitais byloje esančiais įrodymais.

Pagal nukentėjusiosios atstovo ir prokurorės skundą kasacine tvarka buvo išnagrinėta baudžiamoji byla Nr. 2K-348-699/2016. A. J. ir M. R. pirma instancija buvo nuteisti už mažametės A. R. seksualinį prievartavimą (BK 150 str. 4 d.), o apeliacine tvarka nuteistieji buvo išteisinti nepadarius šios nusikalstamos veikos. Prokurorė prašo panaikinti antros instancijos teismo nuosprendį, nes teismas

²⁴⁴„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. vasario 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje, Nr. 2K-16-895/2016“, <http://www.infollex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1218885>.

padarė esminius proceso pažeidimus (BPK 20 str. 2 d.), nepagrįstai nepripažino įrodymais duomenų, gautų parodymų patikrinimo metu, taip pat suabejojus A. R. parodymais teismas neatliko įrodymų tyrimo – neapklausė ekspertų. Kasacinis skundas buvo netenkintinas. Apeliacinės instancijos teismas, laikantis BPK 20 straipsnio 5 dalyje reikalavimų išanalizavęs, įvertinęs įrodymų visumą pabrėžė, kad pirmos instancijos teismas pažeidė įrodymų vertinimo taisykles. Nukentėjusioji proceso metu davė skirtingus parodymus, parodymų patikrinimo vietoje nurodė visiškai skirtingą vietą nei užfiksuota protokoluose, ikiteisminio tyrimo teisėjui davė vėl iš esmės skirtingus parodymus. Nukentėjusioji nupasakojusi kaip atrodė ją užpuolę vyrai, tačiau nei vienas iš nuteistųjų neatitiko išvaizdos apibūdinimo. Apeliacinės instancijos teismas vertindamas pačios nukentėjusiosios (mergaitė su lengvu protiniu atsilikimu), liudytojų, nuteistųjų parodymus, ekspertizės akto išvadas, kuriose nenustatyti mergystės plėvės pažeidimai, darė išvadą, kad nėra pagrįstų parodymų, kad nusikaltimą būtų įvykdę A. J. ir M. R. Kolegija pažymėjo, kad šioje byloje taip pat, visiškai netikslus nusikalstamos veikos laikas. Teisėjų kolegija sutinka su apeliacinės instancijos teismu, kad mažametės parodymai negali būti pripažįstami patikimais²⁴⁵.

Bylose buvo akcentuota, kad nepilnamečių parodymų patikimumas vertinamas remiantis dviem kriterijais. Šioje byloje buvo pažeistas teisėtas parodymų gavimas, taip pat vaiko parodymai pripažinti nepatikimais. Teismų praktika rodo, kad neesminiai pažeidimai ar neesminiai prieštaravimai netrukdo nustatyti tiesos bylose. Kai nukentėjusieji viso proceso metu duoda skirtingus parodymus, negali nusakyti nei tikslaus laiko, nei vietos, nei skriaudėjų, teismas pagrįstai įvertina mažamečių parodymus nepatikimais.

Praktika parodė, kad teismai vertindami vaikų parodymus ir pripažindami juos įrodymais rėmėsi dviem kriterijais: ar parodymai gauti nepažeidžiant BPK reikalavimų, ir ar gauti parodymai gali būti pripažinti patikimais. Atsitiktiniu būdu atrinktų bylų tiek apeliacinės instancijos, tiek kasacinės instancijos sprendimų analizė parodė, kad esminių procesų pažeidimų buvo atskleisti tik vos keli. Skunduose dažniausiai buvo nurodomi BPK 20 straipsnio pažeidimai, taip pat 186 straipsnio pažeidimai. Atlikta analizė parodė, kad visose bylose nuteistieji skundžia vaikų parodymus, juos įvardijant kaip nepatikimus. Dažniausiai abejojama vaikų gebėjimu duoti tikslus parodymus po ilgo laiko tarpo ypač, jei nukentėjusysis mažametis. Dažnai skunduose buvo aiškinama, kad nuosprendžiai priimti neteisingai, nes vaiko parodymai buvo nenuoseklūs ir keitėsi proceso metu. Darytina išvada, kad teismai vertindami vaikų parodymus ir juos pripažindami patikimais rėmėsi įrodymų visuma: liudytojų parodymais,

²⁴⁵„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. lapkričio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje, Nr. 2K-348-699/2016“, <http://www.infollex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1218885>.

kaltinamųjų duotais parodymais, byloje pildytais protokolais, ekspertizės aktais, specialistų išvadomis, vaizdo ir garso įrašais, DNR tyrimais. Pastebėta, jog didelę reikšmę vertinant vaiko parodymus teismui turėjo teismo psichologijos – psichiatrijos ekspertizių aktuose pateikiama informacija. Teismai remdamiesi ekspertizių aktų išvadomis vertino vaiko emocinę būseną po nusikalstamos veikos, vaiko gebėjimus, psichosocialinę brandą, kognityvinius gebėjimus. Sprendimų analizė parodė, kad teismai vertindami vaikų parodymų patikimumą taip pat vertino: duodamų parodymų išsamumą, nuoseklumą, realumą, logiškumą, detalumą, ar parodymai atitinka kitas byloje įrodytas aplinkybes, kitus surinktus įrodymus. Taip pat labai svarbus momentas vertinant vaikų parodymus, ar vaiko parodymuose viso proceso metu nekito duomenys dėl esminių bylos aplinkybių. Teismų praktika pasisakė, kad vaikų parodymai neturi būti vertinami taip kategoriškai kaip suaugusiųjų, dėl to teismai vertindami vaikų parodymus, iš esmės vertina tik parodymuose esančias esmines aplinkybes, o neesminiai prieštaravimai nesudaro kliūčių vaiko parodymus pripažinti patikimais.

IŠVADOS

1. Darbe atlikta teisinio reguliavimo ir mokslinės literatūros analizė parodė, kad teisinėje sistemoje gajus požiūris, kad pilnametystės sulaukęs asmuo tampa suaugusiuoju ir nuo to momento tarsi preziumuojama, kad asmens amžius atitinka ir brandą.
 - 1.1. Amžius ne visuomet „eina“ tolygiai su asmens branda. Amžius – tai formalusis kriterijus, o brandos kriterijus – tai vertinamasis kriterijus, kuris pas kiekvieną asmenį yra individualus ir formuojasi veikiamas įvairių gyvenimiškų veiksnių. Branda pas kiekvieną vaiką formuojasi skirtingai nepaisant formalaus amžiaus kriterijaus.
2. Lietuvos ir užsienio mokslinės literatūros analizė parodė, kad:
 - 2.1. Bylos, kuriose liudytojai ar nukentėję vaikai yra dažnai latentinio pobūdžio, todėl vienintelis tiesioginis įrodymų šaltinis yra vaikas, o vienas iš svarbiausių procese veiksnių tampa – vaiko apklausa. Lietuvoje psichologai praktikoje naudoja 10 žingsnių apklausos metodiką pagal Thomas D. Lyon.
 - 2.2. Analizė parodė, kad beveik visais atvejais pakartotinės vaiko apklausos neigiamai paveikia vaikų parodymų patikimumą. Vaikai duodami pakartotinai parodymus, po ilgo laiko tarpo, neretai juos pakeičia, neprisimena svarbių detalių ar su byla susijusių aplinkybių, o ir dėl kitų asmenų padarytos įtakos ir kitų vidinių bei išorinių veiksnių, duoda skirtingus parodymus. Dėl šių priežasčių, teismui neretai kyla abejonės, dėl vaikų parodymų patikimumo.
 - 2.3. Literatūros analizė parodė, kad vaikai gali būti patikimais liudytojais, tačiau nepilnamečių parodymų patikimumas priklauso ne tik nuo psichologinių veiksnių, bet ir nuo specialisto gebėjimo gauti teisingą informaciją. Vaikai geba duoti teisingus parodymus, tačiau pakartotinės apklausos, specialistų nekompetencija, neteisingos interpretacijos, įtaiga, patiriamas stresas, vaikui trukdo duoti išsamius ir teisingus parodymus.
3. Išanalizavus vaikų parodymų patikimumo vertinimo aspektus Lietuvos teismų praktikoje, paaiškėjo, kad teismai vertindami vaikų parodymus ir pripažindami juos įrodymais remiasi dviem kriterijais – materialiuoju ir formaliuoju.
 - 3.1. Baudžiamojo proceso pažeidimai fiksuojami gana retai, darytina išvada, kad vaiko parodymai gaunami laikantis proceso taisyklių.
 - 3.2. Teismai vertindami vaikų parodymų patikimumą, vertina ne tik vaiko brandą, kognityvinius gebėjimus, bet ir jo emocinę būklę; lygina, ar vaiko parodymai apie esmines bylos aplinkybes buvo nuoseklūs, išliko tokie patys viso proceso metu, ar buvo logiški, atspindintys realybę, detalūs, išsamūs, ar parodymai sutampa su kitais byloje surinktais įrodymais, ar atitinka byloje

surinktus duomenis. Svarbų vaidmenį, vertinant parodymus, atlieka netiesioginiai ir išvestiniai įrodymai (liudytojų parodymai, specialistų išvados, psichologų-psichiatrų išvados ir kt.). Tokiu būdu iš esmės patvirtinamas arba paneigiamas vaiko parodymų patikimumas.

- 3.3. Teismai vaikų parodymus vertina atlaidžiau nei suaugusiųjų. Neesminius prieštaravimus, teismai traktuoja kaip jauno amžiaus ir patirties trūkumą. Tyrimas parodė, kad beveik visais atvejais teismai įvertinę vaikų parodymus, pripažino, kad vaikų parodymai yra patikimi.

SIŪLYMAI

1. Siekiant išvengti antrinės vaikų viktimizacijos vėlesniuose proceso etapuose bei išvengti iš kaltinamojo pusės galimos daromos įtaigos ar pačio vaiko susitikimo su kaltinamuoju, siūloma nepilnamečių liudytojų ir nukentėjusiųjų apklausas vykdyti tik pas ikiteisminio tyrimo teisėją ir į teismo posėdį nepilnamečio liudytojo ir nukentėjusiojo, nekviesti visiškai.

LITERATŪRA

Teisės aktai

1. „Vaikų kaip nusikalstamų veikų aukų ir liudytojų apsaugos baudžiamajame procese gairės E/CN.15/2005/14/ 92.“.
2. „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas“. *Valstybės žinios* 89, 2741 (2000).
3. „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas“. *Valstybės žinios* 37, 1341 (2002).
4. „Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2012/29/ES kuria nustatomi būtiniausi aukų teisių, parmos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR“. TVR. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/lt/TXT/?uri=CELEX%3A32012L0029>.
5. „Lietuvos Respublikos Konstitucija“. *Valstybės žinios*. 33, 1014 (1992).
6. „Vaiko teisių konvencija. Priimta Generalinės Asamblėjos 44/25 rezoliucija, 1989 m. Lietuvoje įsigalioja 1992“. *Valstybės žinios*, 60-1501 (1995).
7. „Jungtinių Tautų nepilnamečių, iš kurių atimta laisvė, apsaugos taisyklės (Havanos taisyklės)“, *Jungtinės tautos 68-asis plenarinis posėdis*, 1990 m. gruodžio 14 d.
8. „Jungtinių Tautų standartinės minimalios nepilnamečių teisenos įgyvendinimo taisyklės (Pekino taisyklės)“ *Generalinės Asamblėjos rezoliucija* 40/33(1985 m. lapkričio 29 d.).
9. „Europos Parlamento ir Tarybos direktyva dėl procesinių garantijų baudžiamosiose bylose įtariamiesiems ar kaltinamiems vaikams 2013/0408“, COD, (2013).
10. „Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos įstatymas“. *Valstybės Žinios* 33, 807 (1996).
11. „Visuotinė žmogaus teisių deklaracija“ Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. kovo 12 d. nutarimu Nr. I-1136 „Dėl Lietuvos Respublikos prisijungimo prie tarptautinių žmogaus teisių chartijos dokumentų“ prisijungė prie Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos, kurią Suvienytųjų Tautų Organizacijos Generalinė Asamblėja priėmė 1948 m. gruodžio 10 d.“. *Valstybės žinios* 68, 2497 (2006).
12. „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“. *Valstybės žinios* 74, 2262 (2000).
13. „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas“. *Valstybės žinios* 36, 1340 (2002).
14. „Lietuvos Respublikos Vaiko gimimo momento nustatymo įstatymas“. *Valstybės žinios* 43, 1602 (2002).
15. „Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymas dėl rekomendacijų dėl prokurorų specializacijos baudžiamajame procese ir ikiteisminių tyrimų paskirstymo prokurorams patvirtinimo Nr. 20770, 2014-12-29“ TAR, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/968ab6408f3111e4a98a9f2247652cf4>.
16. „Europos tarybos konvencija dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos prieš juos“. *Valstybės žinios* 136, 6972 (2012).
17. „Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2016 m. vasario 29 d. rekomendacijos dėl nukentėjusiųjų specialių apsaugos poreikių vertinimo, Nr. 4051 2016-03-01“. TAR. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/86bc22f0dfa611e58a92afc65dd68e97>.

18. „Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro Rekomendacijos dėl nepilnamečio liudytoj ir nukentėjusiojo apklausos, Nr. 2466, 2015-02-18“. TAR. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/9fd3cd50b76711e4b429deed97e8d594>.
19. „Dėl naujų elgesio su nepilnamečiais pažeidėjais ypatybių ir nepilnamečių teisenos vaidmens“ Europos Tarybos Ministrų komiteto Rekomendacija (2003) 20 valstybėms-narėms (priimta 853-ajame Ministrų komiteto ministrų pavaduotojų posėdyje 2003 m. rugsėjo 24 d.), <https://pjp-eu.coe.int/documents/3983922/6970334/CMRec+%282003%29+20+concerning+new+ways+of+dealing+with+juvenile+delinquency+and+the+role+of+juvenile+justice.pdf/e96f09bf-325d-4ed5-a07f-f4c3f663be54>.

Mokslinė literatūra

1. Ancelis, Petras. *Sąžiningas baudžiamasis procesas: probleminiai aspektai*. Vilnius: Industrias, 2009.
2. Arlauskaitė-Rinkevičienė, Urtė. „Pažinimo proceso ir tiesos nustatymo baudžiamajame procese probleminiai aspektai“. *Jurisprudencija*, 11, 98 (2006): 70-77: <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/2802/2606>.
3. Ažubalytė Rima, Jolanta Zajančauskienė. „Credibility of testimonies of vulnerable participants in a legal process: the Lithuanian case“. Riga: Turība University, 2014. <http://connection.ebscohost.com/c/articles/99518868/credibility-testimonies-vulnerable-participants-legal-process-lithuanian-case>.
4. Ažubalytė, Rima, Petras Ancelis ir Ryšardas Burda. *Teisinės rekomendacijos ikiteisminio tyrimo preigūnams, dirbantiems su nepilnamečiais*, Vilnius, 2005.
5. Ažubalytė, Rima, Ramūnas Jurgaitis ir Jolanta Zajančauskienė. *Specifinės baudžiamojo proceso rūšys*, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011. <http://ebooks.mruni.eu/pdfreader/specifins-baudiamojo-proceso-rys>.
6. Babachinaitė, Genovaitė. „Vaiko teisės: jų samprata ir įgyvendinimo problemos. Iš: *Vaikų teisės ir jų įgyvendinimo garantijos. Konferencijos medžiaga*“. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1996.
7. Bette L. Bottoms, Gail S. Goodman, Beth M. Schwartz-Kenney, Sherilyn N. Thomas „Filial Dependency and Recentation of Child Sexual Abuse Allegations“. *Child&Adolescent Psychiatry* (2007): 162-163. <https://link.springer.com/article/10.1023/A:1015324304975>.
8. Bottoms, Bette L., Gail S Goodman,, , Beth M. Schwartz-Kenney ir Sherilyn N. Thomas. „Understanding Children's Use of Secrecy in the Context of Eyewitness Reports“. *Law and Human Behavior*. 26, 3 (2002): 286-288, <https://link.springer.com/article/10.1023%2FA%3A1015324304975>.
9. Camps, Elisa ir Fabia Morales-Vives. „The Contributions of Psychological Maturity and Personality in the Prediction of Adolescent Academic Achievement“. *International Journal of Educational Psychology* 2, 3 (2013): 246-271. <http://hipatiapress.com/hpjournals/index.php/ijep/article/download/871/pdf>.
10. Craig, Ron A., Rick Scheibe, David C. Raskin, John C. Kircher ir David H. Dodd. „Interviewer Questions and Content Analysis of Children’s Statments of Sexual Abuse“. *Applied*

Developmental Science 3, 2 (1999): 77-85.

https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1207/s1532480xads0302_2.

11. Čėsniėnė, Ilona. „Vaikų parodymus lemiantys psichologiniai veiksniai“. *Jurisprudencija* 41, 33 (2003): 106-117. <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3428>.
12. Čėsniėnė, Ilona. „Klausimų formos įtaka vaikų pasakojimų tikslumui“. *Psichologija* 49 (2004): 29-57. <http://www.zurnalai.vu.lt/psichologija/article/view/4359/2907>.
13. Čėsniėnė, Ilona ir Aistė Diržytė. „Nepilnamečių liudytojų parodymų baudžiamosiose bylose psichologinis vertinimas“. *Jurisprudencija* 67, 59 (2005): 39-45. <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/get/LT-LDB-0001:J.04~2005~1367151758314/DS.002.0.01.ARTIC>.
14. Davies, Graham. „The Reliability of Children’s Testimony“. *International legal practitioner* (1986): 92-101. <http://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/ilp11&div=38&id=&page=>.
15. Dommicent, Jessica, Miet Vanderhallen, Marijke Bastiaens ir Hans De Wiest. „Interviewing Children in Belgium: An Evaluation“, *Police J* 81 (2008): 248-261. <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1350/pojo.2008.81.3.418>.
16. Donnelly Mary. „Capacity Assessment Under The Mental Capacity Act 2005: Delivering on the Functional Approach?“. *Legal Studies* 29, 3 (2009): 464–491. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1748-121X.2009.00133.x/full>.
17. Erikson, Erik H. *Identity and the Life Cycle*. New York: W.W.Norton & Company, 1980.
18. Freud, Joseph, Anna, Solnit ir Albert J., Goldstein. „Beyond the Best Interests of the child“. New York City: The Free Press, 1973.
19. Golding, Jonathan M., Heather M. Fryman, Dorothy F. Marsil ir John A. Yozwiak. „Big girls don’t cry: the effect of child witness demeanor on juror decisions in a child sexual abuse trial“. *Child abuse & Neglect* 27 (2003): 1311- 1321. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2003.03.001>.
20. Granhag, Par Anders, Aldert Vrij, Bruno Verschuere. *Detecting Deception: Current Challenges and Cognitive Approaches*. John Wiley & Sons, 2015, <http://onlinelibrary.wiley.com/book/10.1002/9781118510001>.
21. Greenberger, Ellen ir Aage B Sørensen. *Toward a Concept of Psychosocial Maturity*,. Baltimore: Johns Hopkins Univ., 1971. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED052261.pdf>.
22. Gaidelytė, Dovilė. „Probleminiai nekaltumo prezumcijos aspektai įrodinėjant jauno pilnamečio nepakankamą socialinę brandą“. *Socialinių mokslų studijos* 5, 3 (2013): 945-969. https://www.mruni.eu/upload/iblock/ea4/015_gaidelyte.pdf.
23. Grigutytė, Neringa ir Jurgita Valiukevičiūtė. „Seksualinę prievartą patyrusių vaikų psichologinio saugumo užtikrinimas baudžiamojo proceso metu“. *Jurisprudencija* 2, 80 (2006): 24-33. https://www.mruni.eu/upload/iblock/63c/3_grigutyte_valiukeviciute.pdf.
24. Grigutytė, Neringa, Ilona Čėsniėnė, Evaldas Karmaza ir Jurgita Valiukevičiūtė. „Psichologinės rekomendacijos ikiteisminio tyrimo pareigūnams, dirbantiems su nepilnamečiais“. Vilnius: Vidaus reikalų ministerija, 2006. https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/Methodikos/Psichologinesrekomendacijospdf01.pdf.

25. Grinevičiūtė, Kristina. „Vaikas ir šeima kaip baudžiamojo įstatymo saugomos vertybės“. *Jurisprudencija* 8, 98 (2007): 81-88.
https://www.mruni.eu/en/mokslo_darbai/jurisprudencija/archyvas/dwn.php?id=267330.
26. Hodgkin, Rachel ir Peter Newell. *Vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo vadovas*. Jungtinių Tautų vaikų fondas: 2002.
https://www.mruni.eu/mru_lt_dokumentai/katedros/edukologijos/Vaiko_teisiu_konvencijos_igyvendinimo_vadovas.pdf.
27. Jurka, Raimundas. *Liudytojas ir jo procesiniai interesai baudžiamajame procese*. Monografija, Vilnius: Registrų centras, 2009.
28. Jurka, Raimundas. „Liudytojo sąvoka Lietuvos ir kitų užsienio valstybių baudžiamajame procese“, *Jurisprudencija* 51, 43 (2004): 99-107.
https://www.mruni.eu/upload/iblock/f4c/009_jurka.pdf.
29. Jurka Raimundas, Ažubalytė Rima, Gušauskienė Marina ir Panomariovas Artūras, *Baudžiamojo proceso principai. Metodinė mokomoji priemonė*. Vilnius: Eugrimas, 2009.
30. Kalpokienė, Vaida. „Paauglių raida ir psichikos sutrikimai ego psichologijos požiūriu“, *Psichologija* (2005): 75-85. <http://www.zurnalai.vu.lt/psichologija/article/view/4337/2889>.
31. Kavoliūnaitė-Ragauskienė, Eglė. *Vaiko teisių apsauga baudžiamajame procese: atstovavimas, gynyba ir apklausų atlikimas*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2016. <http://teise.org/wp-content/uploads/2017/01/Kavoliunaite-VT-BP-studija.pdf>.
32. Ken, Rotenberg, J. *Children's interpersonal trust: sensitivity to lying, deception and promise violations*. New York: 2012.
33. Kairienė, Brigita. „Tėvų ir vaiko santykių specifiškumas vaiko teisių įgyvendinimo požiūriu“. *Socialinis darbas* 11, 2 (2012): 395. <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=106799>.
34. Kohnken. Gunter, Antonio L. Manzanero ir M. Teresa Scott. „Statement validity assessment: myths and limitations“ *Anuario de Psychologia Juridica* 25 (2015): 13-19.
https://www.researchgate.net/publication/274954040_Statement_validity_assessment_Myths_and_limitations.
35. Kontrimienė, Simona. „Ego integralumas kaip būtina psichologinės brandos sąlyga“. *Andragogika* (2012): 67-81.
<http://journals.ku.lt/index.php/andragogy/article/download/377/329>.
36. Kvieskienė, Giedrė. *Socializacija ir vaiko gerovė*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2003.
37. Paramos vaikams centras, *Vaikų, nukentėjusių nuo nusikaltimų, apsauga Lietuvoje. Nacionalinė ataskaita*. Vilnius: 2013.
38. Powell, Martine B. „Designing Effective Training Programs for Investigative Interviewers of Children“. *Current Issues in Criminal Justice* 20, 2 (2008).
<http://www.austlii.edu.au/au/journals/CICrimJust/2008/25.html>.
39. Pradel, Jean. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2001.
40. Prapiestis, Jonas, *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis*. Vilnius: Justitia, 2006.
41. Prižginė, Dovilė ir Agnė Šiaulytė. „Nukentėję nepilnamečiai nuo seksualinių nusikaltimų – psichologinio (eksperimentinio) tyrimo svarba atpažinti klaidingus įtarimus“. *Sveikatos mokslai*

- / *Health Sciences in Eastern Europe* 25, 5 (2015): 114-120. http://smhs.eu/index.php/smhs/article/viewFile/sm-hs.2015.097/pdf_1.
42. Proškuvienė, Regina. *Sveikatos ugdyimo įvadas*. Vilnius: VPU leidykla, 2004. <http://www.biblioteka.vpu.lt/elvpu/44954.pdf>.
43. Pūras, Dainius ir Ilona Ulevičiūtė. „Vaikų seksualinė prievarta ir jos pasekmės“. *Visuomenės sveikata* 50, 3 (2010) 19-23. [http://www.hi.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/2010.3\(50\)/SV_3_Puras.pdf](http://www.hi.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/2010.3(50)/SV_3_Puras.pdf).
44. Lamers-Winkelmann, Francien ir Frank Buffing. „Children’s Testimony in Netherlands: A Study of Statment Validity Analysis“. *Crim. Just. & Behavior* 304, (1996): 304-321. <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0093854896023002004>.
45. Lyon, Thomas D. *Ten Step Investigative Interview*. University of Southern California, 2005. <https://works.bepress.com/thomaslyon/5/>.
46. Mackuvienė, Eglė. „Loginis metodas teisėje: sampratos problema“. *Teise* 77, Vilniaus universitetas (2010): 126-145. <http://www.zurnalai.vu.lt/teise/article/view/196/158>.
47. Mačiūnė, Indrė ir Ieva Daniūnė. *Vaikų viktimizacija Lietuvoje. Vaikų, nukentėjusių nuo smurto, situacijos ekspertizė*. Paramos vaikams centras, 2010. <http://www.vaikystebesmurto.lt/sites/paramosvaikamscentras/media/images/Leidiniai/vaiku%20viktimizacija%20lietuvoje.pdf>.
48. Malinauskienė, Oksana ir Loreta Bukšnytė-Marmienė. „Vyresniųjų paauglių depresijos simptomų, delinkventinio elgesio, savęs vertinimo ir šeimos aplinkos kintamųjų sąsajos“. *Socialinis darbas* 13, 1 (2014): 76-86. doi:10.13165/sd-14-13-1-07.
49. Murauskienė Dovilė, „Teismų praktikos vertinant baudžiamajame procese liudijusių vaikų parodymus aktualijos“, *Jurisprudencija*, 22, 2 (2015): 382-405. DOI: 10.13165/JUR-15-22-2-10.
50. Murauskienė, Dovilė. „Parens patriae doktrinos raiška baudžiamajame procese, kuriame dalyvauja vaikai“. Daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2017. <https://repository.mruni.eu/handle/007/14663?locale-attribute=lt>.
51. Navickas, Vytautas ir Aldona Vaičiulienė. *Žmogaus raidos psichologija*. Vilnius: Versus aureus, 2010.
52. Niveau Gérard, Marie-Josée Lacasa, Michel Berclaz Psy.A., Michèle Germond Ph.D.Niveau. „Inter-rater Reliability of Criteria-Based Content Analysis of Children’s Statments of Abuse“ *J Forensic Sci* (2015): 1247–1252. <https://doi.org/10.1111/1556-4029.12816>.
53. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. *Nepilnamečių justicija Lietuvoje: teorija ir praktika*. Vilnius: UAB "Petro ofsetas", 2007.
54. Raitt, Fiona E. „Judging Children’s Credibility-Cracks in the Culture of Disbelief, or Business as Usual?“. *New Criminal Law Rewiew: an International and Interdisciplinary Journal*, 13, 4 (2010): 735-758. <http://nclr.ucpress.edu/content/13/4/735>.
55. Russell, Amy, „Documentation and Assessment of Children’s Forensic Interview Statements“. *Widener Law Review* 305 (2010): 305-333, <https://www.gundersenhealth.org/app/files/public/2776/NCPTC-Documentation-and-Assessment-of-Childrens-Forensic-Interview-Statements.pdf>.

56. Hillary Rodham. *Children Under the Law*. 1975, 487-514.
<https://doi.org/10.17763/haer.43.4.e14676283875773k>.
57. Steinberg, Laurence ir Elizabeth Cauffman. „Maturity of judgment in adolescence: Psychosocial factors in adolescent decision making“ *Law and Human Behavior*, 20, 3 (1996): 249-272. <http://dx.doi.org/10.1007/BF01499023>.
58. Stepanova, Kristina. *Apie Jungtinių tautų vaiko teisių Konvenciją, vaiko teises ir atsakomybę*. (Gelbėkit vaikus, 2011) https://issuu.com/kristinastepanova/docs/vtk_knygute.
59. Stripeikienė, Janina. „Vaiko, kaip savarankiško teisės subjekto, problema“, *Jurisprudencija* 42, 34 (2003): 12-17. <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3406/3201>.
60. Tamutienė, Ilona. „Sistemos prievarta prieš vaikus: sąvoka, apraiškos veiksniai, priežastys ir prevencija“. *Filosofija. Sociologija* 2, (2004): 52-57.
<http://www.elibrary.lt/resursai/LMA/Filosofija/F-52-2.pdf>.
61. Talwar Victoria, Cindy Arruda ir Sarah Yachison. „The effects of punishment and appeals for honesty on children’s truth-telling behaviour“. *Journal of experimental child psychology*, 130 (2015): 209-217. <https://doi.org/10.1016/j.jecp.2014.09.011>.
62. Talwar, Victoria, Kang Lee, Nicholas Bala, ir R. C. L. Lindsay. "Children's Lie-Telling to Conceal a Parent's Transgression: Legal Implications". *Law and Human Behavior* 28, 4 (2004): 411-435. <http://www.jstor.org/stable/4141737>.
63. Ūselė, Laura. „Socialinės brandos sampratos ir turinio problema sprendžiant jaunų pilnamečių (18-20 metų) baudžiamosios atsakomybės klausimą“. *Teisė* (2011): 182-196,
<http://www.zurnalai.vu.lt/files/journals/5/articles/181/public/182-196.pdf>.
64. Ūselė, Laura. „Nepilnamečių Justiciją reglamentuojančių teisės aktų darba: Procesiniai aspektai“. *Teisės problemos* 4, 86 (2014): 68-96. <http://teise.org/wp-content/uploads/2016/07/Laura-14-4.pdf>.
65. „Vaiko teisių įgyvendinimo praktiniai aspektai: vaikui palankaus teisingum tarpdisciplininis požiūris Europos teisėje“, Europos komisijos seminarų ciklas pagal specialią programą „Pagrindinės teisės ir pilietybė“ Vilnius, 2015 m. rugsėjo 16-17 d.
66. Vaišvila, Alfonsas. *Teisės teorija: antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas*. Vilnius: Justitia, 2004.
67. Vaišvila, Alfonsas. *Teisės teorija: ketvirtas leidimas*. Vilnius: Justitia, 2014.
68. Vaivadaitė, Vaida, *Rekomendacijos dėl mažamečių, nepilnamečių apklausų metodikos*. Šiaulių apygardos teismas: Šiauliai. <http://www.sateismai.lt/download/2410/apklausejams.pdf>.
69. Valickas, Gintautas, Viktoras Justickis ir Ilona Čėsniienė. „Teismo Psichologinė ekspertizė Lietuvoje: dabartinė padėtis, problemos ir galimi jų sprendimo būdai“. *Psichologija* (2006): 89-100. <https://mms.mruni.eu/DownloadFile.aspx?FileID=157>
70. Vitkevičius, Pranciškus Stanislovas. „Civilinės teisės subjekto ir civilinio teisinio subjektiškumo problemos“. *Jurisprudencija* 55, 47 (2004): 102-113,
<https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3240/3038>.
71. Walker, Nancy E. „Forensic Interviews of Children: the Components of Scientific Validity and Legal Admissibility“. *Law and Contemporary Problems* 65, 1 (2002):149-178.
<https://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.lt/&httpsredir=1&article=1241&context=lcp>.

72. Warren, Amye R. ir Dorothy F. Marsil, „Why Children’s Suggestibility Remains a Serious Concern“. *Law and Contemporary Problems* 65 (2002): 127-148.
<https://scholarship.law.duke.edu/lcp/vol65/iss1/5>.
73. СЛУЧЕВСКИЙ, В. Учебник русского уголовного процесса. С.-Птб. (1913).

Teismų praktika

1. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus nutartis Nr. 2K-200/2004“.
<http://www.teisesgidas.lt/modules/paieska/lat.php?id=26532>.
2. „Lietuvos apeliacinio teismo baudžiamoji byla Nr. 1A-67/2014“.
<http://eteismai.lt/byla/47372507427857/1A-67/2014>.
3. „Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. birželio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-65/2012“.
<http://eteismai.lt/byla/73683243972678/1A-65/2012>.
4. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo byla 2K-494-677/2015“.
<http://eteismai.lt/byla/81463290500688/2K-494-677/2015>.
5. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo byla 2K-539-976/2015“.
<http://eteismai.lt/byla/17056159372541/2K-539-976/2015>.
6. „Europos žmogaus teisių teismo byla Gäfgen v. Germany, Nr. 22978/05, (2010)“.
<https://www.legal-tools.org/doc/cfe8d9/pdf>.
7. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo byla 2K-102/2009“.
<http://eteismai.lt/byla/196071132630150/2K-102/2009>.
8. „Europos žmogaus teisių teismo byla Unterpertinger v. Austria nr. 9120/80“.
<http://freecases.eu/Doc/CourtAct/4537075>.
9. „Europos žmogaus teisių teismo byla Delta v. France, nr. 11444/85 (1990)“.
<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57647>.
10. „Europos žmogaus teisių teismo byla S.N. v. Sweden, no. 34209/96“.
http://www.menschenrechte.ac.at/orig/02_4/S.N..pdf.
11. „Lietuvos apeliacinio teismo baudžiamoji byla Nr. 1A-67/2014“.
<http://eteismai.lt/byla/47372507427857/1A-67/2014>.
12. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. sausio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-42-507/2017“. TAR, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalActPrint?documentId=f7640e60df3111e68503b67e3b82e8bd>.
13. „Criminal Proceedings against Maria Pupino, ECR I-5285 (2005)“.
<http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-105>.
14. „Akmenės rajono apylinkės teismo 2017 m. lapkričio 3 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-92-1008/2017“.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1551347>.
15. „Kauno apygardos teismo 2017 m. balandžio 11 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-84-594/2017“.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1487054>.

16. „Kauno apylinkės teismo 2016 m. kovo 17 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-178-246/2016“.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1427035>.
17. „Panevėžio apygardos teismo 2016 m. gruodžio 20 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. N1-93-337/2016“.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1410617>.
18. „Klaipėdos apygardos teismo 2016 m. kovo 25 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-53-417/2016“.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1395635>.
19. „Panevėžio apygardos teismas 2016 m. birželio 6 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-73-531/2016“.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1333890>.
20. „Vilniaus apygardos teismo 2016 m. sausio 7 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-155-468/2016“.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1505796>.
21. „Šiaulių apygardos teismo 2016 m. balandžio 18 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-55-332/2016“.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1317257>.
22. „Kauno apygardos teismo 2016 m. spalio 7 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-302-317/2016“.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1362454>.
23. „Kaišiadorių rajono apylinkės teismo 2017 m. sausio 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-5-840/2017“.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1457209>.
24. „Panevėžio apygardos teismo 2017 m. lapkričio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-241-581/2017“.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1536107>.
25. „Vilniaus apygardos teismo 2016 m. sausio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-44-211/2016“.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1178464>.
26. „Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. gegužės 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-297-518/2017“.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1474166>.
27. „Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. kovo 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-105-307/2017“.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1448874>.
28. „Panevėžio apygardos teismo 2016 m. rugsėjo 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-222-768/2016“.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1352498>.
29. „Kauno apygardos teismo 2017 m. kovo 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-259-493/2017“.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1453689>.

30. „Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. lapkričio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-616-518/2016“.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1384619>.
31. „Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. spalio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-112-449/2016“.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1366837>.
32. „Kauno apygardos teismo 2017 m. gegužės 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-324-319/2017“.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1474111>.
33. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. birželio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-309/2011“.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/215514>.
34. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-539-976/2015“.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1161592>.
35. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-494-677/2015“.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1157143>.
36. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. vasario 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-43-648/2017“.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1429784>.
37. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. balandžio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-205/2013“.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/664024>.
38. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. lapkričio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-294-648/2017“.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1538663>.
39. „Lietuvos aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-255-895/2016“.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1395947>.
40. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gegužės 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-180-788/2016“.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1269442>.
41. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. balandžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-122-699/2016“.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1253523>.
42. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. spalio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-324-507/2016“.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1356889>.
43. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-436-697/2015“.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1152601>.

44. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-218/2009“.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/138026>.
45. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. spalio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-181/2008“.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/90469>.
46. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gegužės 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-141-489/2016“.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1258772>.
47. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. birželio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-309/2011“.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/215514>.
48. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-539-976/2015“.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1161592>.
49. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-494-677/2015“.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1157143>.
50. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. vasario 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-43-648/2017“.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1429784>.
51. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. vasario 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-16-895/2016“.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1218885>.
52. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. lapkričio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-348-699/2016“.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1377971>.
53. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. birželio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-251-507/2016“.
<http://eteismai.lt/byla/164437031553433/2K-251-507/2016>.
54. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. balandžio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-158-489/2016“.
<http://eteismai.lt/byla/152592150337540/2K-158-489/2016>.
55. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. kovo 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-200/2004“.
<http://www.teisesgidas.lt/modules/paieska/lat.php?id=25055>.

ANOTACIJA

Vaidžiulytė-Jazdauskienė, R., Nukentėjusių, liudytojų vaikų parodymų vertinimas / Baudžiamojo proceso teisės baigiamasis darbas. Vadovė prof. dr. Jolanta Zajančauskienė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Baudžiamosios teisės ir proceso institutas, 2018. 89 psl.

Magistro baigiamajame darbe analizuotas vaikų parodymų gavimas ir vertinimas Lietuvos baudžiamajame procese, mokslinėje literatūroje ir Lietuvos teismų praktikoje. Darbe nagrinėjami užsienio ir lietuvių autorių mokslinė literatūra, teisės aktai, susiję su vaikų parodymų vertinimu. Darbe analizuojama Lietuvos teismų praktika, kuri atskleidžia, kokiais kriterijais teismai vadovaujasi vertinant vaikų parodymus. Atlikta analizė atskleidžia, kokie veiksniai lemia vaikų parodymų patikimumą.

Pirmoje darbo dalyje analizuojama vaiko samprata Lietuvos teisinėje sistemoje ir baudžiamajame procese. Atskleidžiama vaiko amžiaus, fizinės ir psichologinės brandos įtaka vaikų parodymams ir jų vertinimui. Antroje dalyje analizuojami vaikų parodymų gavimo aspektai, apklausos vykdymo ypatumai, turintys įtakos vaikų parodymams. Atskleidžiami vaikų parodymų patikimumą lemiantys veiksniai. Trečioje darbo dalyje analizuojama pirmos instancijos, apeliacinės instancijos ir kasacinės instancijos teismų praktika.

Raktiniai žodžiai: vaikai, pažeidžiamų asmenų grupė, parodymų vertinimas, parodymų patikimumas, vertinimo kriterijai.

ANOTACIJA ANGLŲ KALBA

Vaidžiulytė-Jazdauskienė, R., Assessment of victim, witness children's testimony / Master's thesis of criminal procedure law. Supervisor Prof. Dr. Jolanta Zajančauskienė. Vilnius: Mykolas Romeris University, Institute of Criminal Law and Process, 2018. 89 p.

In this Master's thesis assessment of children's testimony in the Lithuanian Criminal Code, scientific literature and Lithuanian Court practice is analyzed. In the thesis Lithuanian and foreign scientific literature regarding children's testimony assessment is analyzed. In the thesis Court, practice of Lithuanian Courts is analyzed that reveals what criteria courts follow when assessing children's testimony.

The first part of the thesis analyses the concept of a child in Lithuanian legal system, impact of a child's age, physical and mental maturity to the testimony and its assessment. The second part of the thesis analyses the acquisition of children's testimony such as interviewing, various assessment criteria and aspects, methodologies of testimony assessment. The third part of the thesis analyses the practice of three court instances (first, appeal and cassation).

Keywords: children vulnerable groups, testimony assessment, testimony validity, assessment criteria.

SANTRAUKA

Vaikai dėl jų amžiaus, brandos, kognityvinių gebėjimų yra laikomi vieni pažeidžiamiausių visuomenės dalių, todėl jų dalyvavimas procese, vaikų parodymų gavimas ir vertinimas, skiriasi nuo pilnamečių. Neretai vaikų parodymai teismuose kritikuojami kaip nepatikimi parodymai, todėl keliamas esminis klausimas ar vaikai geba duoti patikimus parodymus. Vaikų parodymų vertinimo problema atsiranda tada, kai baudžiamajame procese nesilaikant numatytų taisyklių yra pažeidžiamas gautų parodymų patikimumas ir leistinumai. Šios temos kontekste svarbu suprasti, kad bylose pasitaiko kai vienintelis liudytojas, galintis nurodyti įvykio aplinkybes yra pats nukentėjęs nepilnametis, todėl kyla problema kaip vertinant parodymus, gautus iš nepilnamečio, užtikrinti šių parodymų patikimumą.

Tyrimo tikslas — išanalizuoti kriterijus, kuriais vadovaujantis yra vertinami vaikų parodymai baudžiamajame procese. Kad įgyvendinti užsibrėžtą tikslą pasitelkiami šie uždaviniai: 1) išanalizuoti mokslinę literatūrą atskleidžiant vaiko sampratą, amžiaus ir brandos ypatumus baudžiamajame procese, 2) išanalizuoti vaikų parodymų gavimo ir patikimumo vertinimo teorinius aspektus, 3) išanalizuoti praktinius vaikų parodymų patikimumo vertinimo aspektus Lietuvos teismų praktikoje. Tuo tikslu darbe nagrinėjama Lietuvos respublikos teisės aktai, užsienio autorių literatūra, analizuojama Lietuvos teismų praktika.

Apibendrinus gautus rezultatus matyti amžius ne visuomet „eina“ tolygiai su asmens branda. Amžius – tai formalusis kriterijus, o brandos kriterijus – tai vertinamasis kriterijus, kuris yra individualus. Vaikai kaip ir suaugę, gali būti patikimais liudytojais, tačiau parodymų patikimumas priklauso ne tik nuo psichologinių veiksnių, tokių kaip vaiko branda bei gebėjimas liudyti, bet ir nuo specialisto gebėjimo tinkamai atlikti interviu. Vaikai geba duoti teisingus parodymus, tačiau pakartotinės apklausos, specialistų nekompetencija, neteisingos interpretacijos, įtaiga, patiriamas stresas trukdo duoti išsamius ir teisingus parodymus. Lietuvos teismai vertina vaikų parodymų išsamumą, sutapimą su kitais byloje surinktais įrodymais, vaikų parodymus laiko patikimais, jei parodymai atspindėjo realybę, jų išgyventus įvykius. Teismai visais atvejais vaikų parodymus gretina su byloje esančiais išvestiniais įrodymais, liudytojų parodymais, specialistų išvadomis ir kt.

Darbą sudaro įvadas, trys skyriai, išvados, siūlymai, literatūros sąrašas, santraukos. Pirmojoje dalyje analizuojama vaiko samprata, statusas baudžiamajame procese, vaiko amžiaus diferenciacija, vaiko fizinės ir psichosocialinės brandos ypatumai. Antroje dalyje tiriami svarbesni vaiko parodymų gavimo aspektai, atskleidžiami vaikų parodymų patikimumą lemiantys veiksniai. Trečioje dalyje pasitelkiant empirinio tyrimo metodiką analizuojama Lietuvos teismų praktika.

SANTRAUKA ANGLŲ KALBA

Due to their age, maturity, cognitive ability and are the most vulnerable groups of society, that's why their participation in the process, obtaining and assessment of children's testimony is different from that of adults. Sometimes children's testimonies are criticized as unreliable, thus a fundamental question rises if children are able to give reliable testimonies. The problem with children's testimony assessment is met when due to a breach of the criminal process regulations the validity and permissibility of the testimony is violated. It is important to comprehend that in some cases the only testifier who can identify the circumstances of the crime is the child who in turn is the victim. Thus, the problem we face is how to ensure the credibility of such testimony.

The aim of the research is to analyze the criteria that are followed when assessing children's testimony in the criminal process. In order to achieve the aim the following objective have been raised: 1) to analyze the scientific literature to reveal the concepts of a child, age and maturity in the criminal process, 2) to analyze the theoretical aspects of children's testimony obtainment and credibility assessment, 3) to analyze practical aspects of children's testimony assessment in Lithuanian court practice.

The research indicated that age and maturity of a person are not parallel. Age – this is a formal criteria and the criteria of maturity — an assessment criteria that is individual. Children like adults have the ability to give credible testimonies, however their validity depends not only on psychological aspects but also on the credentials of the interviewer. Children can give credible testimonies but reoccurring interviews, specialists' competence, suggestion, stress prevent them from giving valid accounts. Lithuanian courts assess the exhaustiveness of children's testimony, their concurrence and hold the testimony valid if it matches reality and their experienced events. Courts, in the majority of cases, confront the testimony with derivative evidence, other accounts, specialist conclusion, etc.

The thesis consists of an introduction, three chapters, conclusions, suggestions, a literature list, summaries. The first part of the thesis analyses the concepts of a child, status in the criminal process, differentiation of a child's physical and psychosocial facets. The second part analyses obtaining of children's evidence, aspects of credibility. In the third part an empirical research of Lithuanian court practice is performed.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

20 - -

Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas),

(fakulteto / instituto, programos pavadinimas)

Studentas (-ė) _____,

(vardas, pavardė)

patvirtinu, kad šis rašto darbas / bakalauro / magistro baigiamasis darbas

” _____
_____ “.

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

(parašas)

(vardas, pavardė)